ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ЧАСОПИС

X

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний і науково-літературний місячник
Видає
Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political, Social, Scientific & Literary Magazine
Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

No. 10 (271), October, 1970, Vol. XXIII

Головний редактор Г. Драбат

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF Great Britain
Tel.: 01-607-6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ« НА 1970 Р.

Країна	*річна передплата*	*піврічна передплата*	*чвертьрічна передплата*	*окреме число*
Австралія	*8 дол.*	*4.50 дол.*	*2.40 дол.*	*80 цент.*
Австрія	*200 шіл.*	*110 шіл.*	*60 шіл.*	*20 шіл.*
Аргентина	*1800 пезів*	*900 пезів*	*450 пезів*	*180 пезів*
Бельгія	*420 б. фр.*	*220 б. фр.*	*120 б. фр.*	*40 б. фр.*
В. Британія	*3 ф.*	*1 ф. 10 ш.*	*18 ш.*	*6 ш.*
Канада	*10 дол.*	*5 дол.*	*3 дол.*	*1 дол.*
США	*10 дол.*	*5 дол.*	*3 дол.*	*1 дол.*
Німеччина	*34 н.м.*	*18 н.м.*	*9 н.м.*	*3 н.м.*
Франція	*42 фр.*	*22 фр.*	*12 фр.*	*4 фр.*
Швеція	*45 кор.*	*25 кор.*	*14 кор.*	*5 кор.*

В інших країнах — рівновартість американських долярів.

Адреси наших Заступників на стор. 2.

Обкладинка роботи проф. Р. *Лісовського*

Printed in Great Britain by *Ukrainian Publishers Ltd.*, 200 Liverpool Rd., London, N.1.

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (271) ЖОВТЕНЬ, 1970 Річник XXIII

ЗМІСТ X-ої КНИЖКИ

— ПОСМЕРТНА ПЕРЕМОГА СТЕПАНА БАНДЕРИ 1075
Іван Смаль-Стоцький: ПОЛЯГЛИМ ВОЯКАМ УПА (вірш) 1080
Петро Терещук: ВОРОЖІ ВІЙСЬКОВІ СИЛИ В БОРОТЬБІ З УПА 1083
" " ПРИЧИНКИ ДО РОЛІ РОМАНА ШУХЕВИЧА В УВО І ОУН 1090

*

Д-р Володимир Савчак: 25-РІЧЧЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ 1099
Проф. Р. Драґан: МАРКС І ЙОГО ЕПІГОНИ (закінчення, 10) 1111

*

А. Киянка: ТРИПТИХ (Пробудження поета, Хвилі дрімають, Тінь Розп'ятої — вірші) 1119
Міра Гармаш: ОКСАНІ ЛЯТУРИНСЬКІЙ (вірш) 1120
Д-р М. Міщенко: ПОХОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК РОЗУМУ 1121
Геродот: ОПИС СКИТІЇ (продовження 2; перекл. *Вол. Микули*) ... 1132

*

Володимир Янів: ОСІНЬ, ОСІНЬ... (вірш) 1141
Олекса Рань: БІЛЯ КОЛОДЯЗЯ (вірш) 1142
Ярослав Курдидик: ВІДЧУВАННЯ (вірш) 1142
Д-р Олекса Воропай: АНГЛІЯ ЗБЛИЗЬКА (Щоденник нового поселенця, 15) 1143
Святослав М. Фостун: СПІВЕЦЬ ЧУБАТИХ ТРОЯНЦІВ 1157

*

Р. Драґан: УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР У ТОКІО (4-та Конференції ВАКЛ, 16-та АПАКЛ і 2-га ВАКЛМ) 1164
— РЕЗОЛЮЦІЇ IV КОНФЕРЕНЦІЇ ВАКЛ ПРО СОВЄТСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОЛОНІЯЛІЗМ І ПОНЕВОЛЕНІ НАЦІЇ; ЗА ПІДТРИМКУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ; ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ БОРЦІВ ЗА СВОБОДУ І ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ; ЗА ВСЕБІЧНУ ПІДТРИМКУ ПОНЕВОЛЕНИХ РОСІЄЮ НАРОДІВ; ЗАСУДИТИ ЛЕНІНА ЯК ЗЛОЧИНЦЯ; ЗА ВІДЗНАЧУВАННЯ ТИЖНЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ. 1168-1173
— РЕЗОЛЮЦІЇ КОНҐРЕСУ ЦеСУС 1174

*

Левко Ромен: ШОСТА ЗБІРКА 1178
Петро Роєнко: ІСТОРІОСОФІЧНЕ СЛОВО ПОЕТА 1181
Степан Радіон: ВИСНОВКИ З МИНУЛОГО 1183
— *Пожертви на пресовий фонд* »Визвольного Шляху« — внутрішня обкладинка.

Передрук дозволений за поданням джерела

ВИДАЄ »УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА«

ЛОНДОН

ЗАСТУПНИКИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

АВСТРАЛІЯ:
Folkshan Library & Book Supply
16 a, Prospect Street,
GLENROY, W. 9, Vic., Australia.

Mr. W. Lytwyn
7, Borrowdale St.,
Red Hill, A.C.T.

Сідней і околиця:
C. Mishchuk
12, Victory St.,
Belmore, N.S.W.

АВСТРІЯ:
M. Petruszczak
Watzmannstr. B. A/Z. 2,
Salzburg-Aigen.

АРҐЕНТІНА:
W. Zastawnyj
Soler 5039,
Buenos Aires.

БЕЛЬҐІЯ:
Omelan Kowal
Bd. Charlemagne, 72, Bruxelles, 4.

КАНАДА:
W. Makar
140, Bathurst Str.,
Toronto, 2 B, Ont.

НІМЕЧЧИНА:
"Shlach Peremohy"
München, 8.
Zeppelinstr. 67.

ПАРАҐВАЙ:
I. Lytwynowych
Casilla de Correo, 70,
Encarnation.

США:
Mr. H. Cebrij
315 E. 10th St.,
New York, N.Y. 10009,
U.S.A.

Чікаґо і околиця:
Bohdan Kaszuba
1147 N. Mason Ave.,
Chicago, Ill. 60651.

Філядельфія і околиця:
Mykola Tymczuk
9788, Cowden Street,
Philadelphia, 19115 Pa.

Ціна цього числа в Кольпортерів і Заступників — 6 шіл. (англ.) або 1 дол. Всіх Кольпортерів і Передплатників поза Великобританією просимо розраховуватися з нашими Заступниками. Про кожну зміну адреси просимо повідомляти головну Адміністрацію в Лондоні.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ НА ЧУЖИНІ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБІ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.

ПОСМЕРТНА ПЕРЕМОГА СТЕПАНА БАНДЕРИ

15-го жовтня 1959 року з рук московського вбивці в Мюнхені згинув Степан Бандера — великий син України, провідник Організації Українських Націоналістів, керманич і стратег української визвольної революції, прапороносець-символ сучасного національного й соціяльного визволення українського народу. Героїчна постать Степана Бандери, сповита культом недосяжного, напівлеґендарного велетня ще за його життя, сьогодні вже стала загальнонаціональним визвольним прапором, під яким гуртуються кращі сини й дочки української нації — борці за волю і державність України. Це немов посмертне перевтілення Провідника нації у символ Духу нації, над яким смерть уже немає сили і він живе серед народу поза смертю.

Про сл. п. Степана Бандеру появилося багато статтей, нарисів, розвідок, споминів і характеристик його життя та діяльности, що показують його ролю і значення в історії наших найновіших визвольних змагань. Але ще довго дослідники вивчатимуть ідейну спадщину Степана Бандери, що стала власністю цілого українського народу, бо саме в ній знаходимо дороговкази і натхнення до дальшої праці й боротьби, до безперервного змагання з ворогом за нашу перемогу.

І треба підкреслити, що святкові Академії у честь визначних провідників української нації, які впали на полі бою з ворогом, це не тільки хвилевий вияв нашої глибокої пошани до них, нашої вдячности їм за їх труд і працю, а перш за все — це глибоке проникнення у їх духову спадщину, в скарбницю їх ідей, з якої черпаємо силу і віру, надхнення і наснагу, що такі необхідні в нашій щоденній праці для визволення України з московсько-большевицької неволі.

Життя і праця Степана Бандери — яскравий приклад вірної, жертовної служби українському народові. Його життя не належало ні йому, ні його родині, яку він так любив. Він бачив лише недолю свого рідного народу і всі свої сили віддавав справі визволення України. Його життя позначене постійним риском, бурхливою динамікою і великою наснагою. Всі люди смертні, але ідеї вічні: служити ідеям, боротися за їх здійснення, вмерти за них — це означає залишити по собі незатерті сліди, якими підуть інші й докінчать незавершене діло. Таким був погляд Степана Бандери і на своє життя. І справді смерть немов ішла за ним навздогін на цілому його революційному шляху. Вона ждала його на Варшавському процесі, коли йому було присуджено кару смерти, яку потім замінено на досмертну в'язницю. Вона

ждала його в німецьких концтаборах, де він міг загинути, як загинули в Авшвіці два його брати. Вона переслідувала його й тоді, коли в лютому 1945 року він вирвався з рук Ґестапо на волю. Але не на волю у затишний куток, щоб зберігати своє життя, а на волю до активної боротьби з московськими окупантами, що знову поневолили український народ на всіх українських землях. І з того часу, на отій волі, що мала характер майже підпільного життя на чужій землі, Степан Бандера був у постійній небезпеці. Кровожадна Москва докладала всіх зусиль, щоб знищити його руками своїх аґентів. Майже кожного року були викривані спроби замаху на нього. І він знав про це, але обов'язки провідника української визвольної революції Степан Бандера розумів, як обов'язки полководця на фронті, який має бути в перших рядах і вести інших. Він знав, що кожної хвилини рискував своїм життям, але не рятував себе відступом із позицій, навпаки, наступав на ворога і завдавав йому тяжких ударів. Тому його смерть — це смерть воякаполководця на фронті, на позиціях боротьби, на яких він загинув, але не відступив.

Це головна прикмета Степана Бандери. Він був не тільки визначним революціонером, провідником, а також і стратегом української національної революції. Саме бажання визволити Україну, здобути Українську державу — не вистачає, треба мати і власну концепцію визволення, себто визначений шлях, який провадить до успішного завершення національно-визвольної боротьби. І таку визвольну концепцію Степан Бандера мав, вона залишилася і для його послідовників, як єдиний шлях до визволення. Вівши визвольну боротьбу організованими кадрами націоналістів, Степан Бандера одночасно сягав до найглибших основ української нації, до її потенціяльних фізичних і духових сил. І на тих чистонаціональних основах він розбудовував концепцію власних сил, уважаючи її за єдино-реальну, що тільки вона може бути змістом самостійницької політики і визвольної дії. Тому визволення України він узалежнював насамперед від розбудови власних сил нації. Міжнародну політику і ситуацію завжди трактував тверезо, без жодних ілюзій і ставив перед очі дійсність таку, якою вона є. Наша доба, в якій живемо, це доба національних зрушень і революцій і якщо хочемо визволити Україну з-під московського ярма — мусимо насамперед боротися власними силами та революційними методами, розбудовувати і вдосконалювати їх, щоб загальнонаціональною революцією побороти ворога і здобути перемогу.

В центрі визвольної стратегії Степана Бандери були завжди українські землі, український народ, його власна дія і його власні сили. Одночасно з тим, він підкреслював велике значення для визволення України нашої закордонної акції, яка має за мету організувати світовий протимосковський і протикомуністичний фронт та здобути українській визвольній боротьбі прихильників, приятелів українського народу, але приятелів правдивих. Такими приятелями в першу чергу можуть бути ті вільні народи, що самі загрожені комунізмом і

Москвою, або ті політичні рухи і діячі західнього світу, що вже розуміють, якою великою загрозою для вільного світу є московський імперіялізм. Отже співпраця між поневоленими і вільними народами може бути тільки на базі ідейного споріднення, спільних інтересів, взаємної пошани і визнання права кожного народу на його вільне, суверенне, державне життя.

Так само тільки з погляду інтересів української визвольної боротьби трактував Степан Бандера і українську внутрішню політику. »Нашим природним середовищем — писав він — стало вже змагання, змістом нашого життя — боротьба. Для нас політична діяльність, праця, завжди були боротьбою; не тільки зміст, а й форми її були завжди такі. Всі інші справи, зокрема внутрішньої політики, в нас завжди були трактовані й розв'язувані у світлі боротьби з ворогом. Хто боровся проти нього — той друг-брат, хто ставав на його сторону — того не було по цьому боці фронту...«

Як бачимо, в центрі світогляду Степана Бандери є українська нація, її духові й фізичні вартості. Головною метою його життя і чину була боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу. Ця здетермінованість Степана Бандери випливала з необхідности зберегти духове і фізичне життя нації. Власна держава — найвища форма суспільства, в якій нація-суспільство здійснює свої політичні, культурні, економічні і правні ідеї. Незалежна національна держава — єдина політична форма організації народу, яка може забезпечити йому всебічний духовий і матеріяльний розвиток. Тільки в самостійній Українській державі український народ може бути справжнім господарем своєї землі, і тільки завдяки їй він може забезпечити собі належне місце між іншими народами і стати повноцінним, творчим чинником у розвитку загальнолюдської культури і цивілізації. А далі — тільки в Українській самостійній, суверенній державі може бути забезпечена і правдива свобода релігії, може вільно розвиватися і впливати на суспільство правдива Христова Церква, яку окупанти України дуже часто по-блюзнірськи використовували і використовують для своєї політичної мети, суперечної з Божою правдою і наукою. І тільки з відновленням Української держави знову повністю відновиться і велика місія нашого древнього Києва, як промінюючого християнського культурного осередку на Сході Европи.

Ось такою є — дуже стисло передана — визвольна концепція Степана Бандери.

Слушність і єдиноправильність визвольної концепції Степана Бандери підтверджує розвиток подій у цілому світі, як політичного, так і релігійного характеру, а передусім розвиток ситуації на Рідних Землях. Степан Бандера не живе, але його ім'я не сходить із сторінок підсовєтської преси і літератури. А це означає, що мертвого Степана Бандери Москва не менше боїться, як живого. Наклепи, лайка, огидна брехня — відомі засоби московських окупантів, але одночасно з тим це доказ, що наближається посмертна перемога Степана Бандери — перемога

його ідей, його концепції, його великого духу. І тому Москва шаліє. Ім'я Степана Бандери в устах українського народу на Рідних Землях (що підтверджують наочні свідки) стало прапором боротьби, символом його прагнень.. Засіяне зерно української визвольної революції вже кільчиться, пускає паростки не тільки в селянському й робітничому середовищі, а й серед української інтеліґенції на всій Україні, доказом чого є й останні переслідування, арешти і засуди працівників української культури. Українська національно-свідома молодь (особливо студенти) на Рідних Землях, все виразніше виявляє свій спротив московським окупантам і шукає виходу з колоніяльного становища. Відомі повстання політичних в'язнів у московських концтаборах, штрайки робітників, гостре невдоволення колгоспників, протести і демонстрації української інтеліґенції і студентської молоді, все те, що спостерігаємо в останні роки в Україні, є вже виявом впливу революційних ідей, того національного відродження, як першої передумови до великої української національної революції.

Треба підкреслити одне характеристичне явище. Ні одна із відомих нам в історії світу тираній не почувала себе так непевно, як почуває себе московсько-большевицька тиранія, не зважаючи навіть на її певні успіхи в міжнародній політиці. Вона постійно переживає небезпечні, смертельно загрозливі для неї моменти, що їх створює завжди загадкова, нерозгадана Україна. І в таких небезпечних моментах Москва хапається за огидну превентивну зброю: мордує мільйони українців, ліквідує тих, що могли воскресити на нашій землі дух Хмельницького, Мазепи чи Ґонти. Так у 1926 році вона замордувала в Парижі Головного Отамана Симона Петлюру, в 1938 році — в Роттердамі полк. Євгена Коновальця, в 1950 році вбила на рідних землях Головного Командира УПА ген. Р. Шухевича-Чупринку, а 15 жовтня 1959 року замордувала в Мюнхені Степана Бандеру. Отже, Москва намагається через цілий час знищити, як вона каже, »мазепинсько-петлюрівсько-бандерівське поріддя« в Україні, і все даремно, все безуспішно. Бо це »поріддя« в Україні, як згірдливо називають його москалі, це той динаміт, на якому сидить Москва, гасить і топче його, але не може вирвати з корінням і він постійно загрожує їй вибухом, що рознесе Московську імперію на шматки. Це »поріддя« постійно випростовує Україні зламані, скривавлені крила, зміцнює в нації почуття національної гордости і відпорности на всі заходи Москви знищити український народ фізично й духово. І скажемо словами Степана Бандери: »Москві ніколи не вдасться вбити в українців нескореного духа боротьби зі злом і насильством за правду і волю!«

В наш час Степана Бандеру називаємо також »сумлінням поневоленого світу«, бо все його життя — це нерозривний ланцюг боротьби з тиранами і гнобителями за волю поневолених. Любов'ю до рідної землі, до рідного поневоленого народу, — Степан Бандера переміг фізичну смерть. Твердою вірою у воскресіння Батьківщини до нового, самостійного державного життя він відповів усім тиранам, що забрали

народові волю, честь і майно, і хотіли вбити навіть віру. І він став безсмертним, бо той, хто жертвує себе для волі й щастя народу, той вінчає любов, хто ж складає жертву життя і для ідеї нації, той коронує мудрість, бо він пише кров'ю, єдиним найтривкішим матеріялом, якого не змиє вода, не спопелить вогонь, не зітре час.

Так дуже коротко ми з'ясували головні ідеї, погляди й дороговкази сл. п. Степана Бандери. Хай вони не залишуться пустим звуком для нас, хай стануть маяком, що освітлюватиме наш розум і серце, щоб ми не збилися з дороги. »А не зіб'ється з дороги той, — писав Степан Бандера, — хто кожний свій крок орієнтує на головну мету — визволення України, хто в кожній справі, у всякій ситуації керується однією міркою: що і наскільки корисне визвольній справі!«

Степан Бандера своїм життям і чином довів нам, що боротьба за власну Українську державу — необхідна, бо це боротьба за наше життя, за життя наших дітей, за життя майбутніх поколінь, словом — за життя нації. Він показав нам і єдино-правильний шлях до здобуття волі й самостійности. І той шлях, по якому ціле своє життя так непохитно йшов Степан Бандера, стелиться й перед нами. Він передав у наші руки і той національно-визвольний прапор, що його так міцно тримав у своїх руках, і той прапор мусимо донести до призначеної мети. А наша мета — це Самостійна Соборна Українська Держава, єдиний тривалий пам'ятник усім поляглим Героям за волю України!

»*Український визвольний рух, як його ставить ОУН, це багатогранний процес внутрішньо-духового й політичного переродження нації та наснаженої ним боротьби з московським большевизмом за власний зміст, за самобутність і вільний розвиток в усіх царинах життя, за національно-державну самостійність. Процес внутрішнього формування народу, від глибинних, духових основ до ідейно-політичної і дійово-революційної мобілізації — є істотним, підставовим складником визвольної революції, без якого сама технічна боротьба заниділа б, як річка з висохлими джерелами . . .*

В цій площині мусимо провадити нашу головну боротьбу. Найперше йдеться про збереження від заглади, про вдержання живучим того, що найістотніше в житті й розвитку нації, що становить властивий зміст її самобутности, змисл її розвитку як збірної одиниці. Йдеться про захист найвищих загальнолюдських цінностей — віри в Бога, волі, гідности, прав і вільного розвитку народу й людини. Адже ціле визвольне змагання ведеться саме за те, щоб у власній, незалежній державі якнайповніше, якнайкраще забезпечити, розвинути й піднести ці всі цінности«.

(Степан Бандера: »За правильне розуміння визвольно-революційного процесу«, »Шлях Перемоги«, ч. 2-3, 1955)

Іван СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

ПОЛЯГЛИМ ВОЯКАМ УПА

Ой купàла мàти сйна
У любйсткові, у м'яті,
Колихàла, присипляла,
Затуляла вікна в хàті.

Спи, моє дитятко,
Люленьки-люлі,
Сплять і оленятка,
Й зайчики малі.

Клекоти орлині
Чути за селом,
Виростай, мій сину,
Сміливим орлом.

Доглядàла, не доспàла,
Довгі днì і тихі нòчі,
Пригортàла, цілувàла
Ніжки, рýчки, ясні òчі.

Ходить сон-дрімота,
Люленьки-люлі.
Жде тебе робота
На своїй землі.

Вкрило небо синє
Наш веселий край,
Вірний Україні,
Сину, виростай.

Не дарма купала в зіллі,
У любисткові, у м'яті:
Рідна мамо, жди весілля —
Красень легінь виріс в хаті!

* * *

Дими і пожежі, і кров,
І кров, і дими, і пожежі...
Бої переможні. І знов
Відхід в засекречені межі.

А ворог лютує. Орду
Ведуть комісари до лісу
І палять усе на сліду
У пеклі вогню і заліза.

На ранок грім бою затих,
Нерівні зрівнялися сили.
Багато лягало своїх,
А ворога купи скосили.

Відхід до щасливіших змін:
Запілля надійне довкола.
На горе, останній загін
Не вирвавсь з ворожого кола.

Зловіщо кричали сичі,
Хропли схарапуджені коні,
Коли комісари червоні
Загін розстріляли вночі.

* * *

На серця материнські мороз і сніги,
Біль і розпач залив, затопив береги.
Нареченим весільних вінків не плести,
Тільки класти вінки на убогі хрести.

Вкрила рідні тіла тепла вірна земля,
Пересичена кров'ю священна земля.
Батьківщину свою захищали грудьми,
Пронесли хоругов крізь дими, крізь громи.

* * *

Зустрічався син із милою,
Не квітчав її калиною —
Милувались, цілувалися,
Гірко, слізно розлучалися.

Виряжала мати сина
Боронити Україну.
Обдарований хустиною,
Попрощався син із милою.

* * *

Ішли із зажурених хат
Батьки і сини на розплату,
І леґінь пішов із Карпат,
Бо кат узяв брата на страту.

Принишк і наїжився ліс,
Розгнівано став на сторожі.
Вагони летять під одкіс
І падають трупи ворожі.

Сплюндрована рідна земля,
По селах залякані люди —
Другий окупант »визволя«
І гатить рушницею в груди.

Ще там не женуть на Сибір,
Повстанська де армія діє:
Приходить із лісу, із гір —
Одна охорона й надія.

Боронить в запеклих боях
Людей і оселі-руїни,
І стоптані чорні поля...
Криваві шляхи України...

* * *

Поразка. Та прапор не впав —
Взяли його в руки ж и в і !
І родяться сили нові
Міцних підростаючих лав.
Живи, леґендарна УПА!
У пам'яті нашій живи,
В історії нашій живи!

Петро ТЕРЕЩУК

ВОРОЖІ ВІЙСЬКОВІ СИЛИ В БОРОТЬБІ З УПА

В нашій статті порушимо мало досліджене питання про ворожі військові сили, що брали участь у боротьбі з УПА; іншими словами — хочемо з'ясувати, які німецькі, московські й польські поліцейські та військові частини були залучені до боротьби з УПА і ОУН під час другої світової війни. З'ясування цього питання та виявлення деяких деталів на підставі доступних українських і чужих матеріялів допоможе розв'язати важливу проблему: якою мірою УПА і українське збройне підпілля обмежували рух і дію чужих ворожих сил та яке було їхнє справжнє обличчя. Результат дослідів матеріялів і їх аналіза також допоможуть виявити, що собою насправді являла Українська Повстанська Армія.

Як приклад тактики ворога і його розуміння серйозности боротьби з підпільними збройними формаціями, подамо уривок з меморіялу польського полковника Януша Зажицького до тодішнього генерала дивізії, а пізніше маршала Польщі Маріяна Спихальського.

Зажицький писав таке: »... Акцію проти збройних відділів (в автора »банд«, — П. Т.) слід плянувати стисло на принципах війни, її не можна легковажити, як і не можна вести без суворої відповідальности за невдалі дії, які підважують авторитет влади та її екзекутивну здібність«.

Цю саму інструкцію можна віднести й до німецького трактування тих проблем, не згадуючи вже про тактику большевиків.

З хвилиною виникнення перших відділів УПА восени 1942 року, спершу на Поліссі, а згодом на Волині, перед ними відразу стало гостре питання боротьби не тільки із совєтськими групами, які залишились на тилах німців і грабували населення, а також із гітлерівськими каральними загонами. Виникає питання: яких поліцейських, військових та допоміжних сил вживали німці для поборювання українського самостійницького збройного підпілля?

Українські джерела подають, що для здушення повстанського революційного руху німці вживали головно поліцейських сил (жандармерію, відділи Ґестапо, а також СС, СД, допоміжні частини, наприклад, з рядів польської мундирової та кримінальної поліції, шуцманшафтів тощо). Крім власних збройних відділів, німецька адміністрація на Волині використовувала для охорони шляхів постачання, зокрема залізничних, допоміжні загони, що складалися з колишніх совєтських полонених (азербайджанців, киргизів, москалів, калмиків); їх вживали

також і проти відділів УПА. Під час кризи на Словаччині і в Угорщині деяку частину угорців і словаків перекинено на українські землі. Вони, переважно, виконували службу охорони залізничних шляхів, важливіших доріг, мостів, станцій і т. д.

Згідно з тезою Зажицького, що »дальша континуація тієї самої тактики, при тих самих силах, може довести до деморалізації населення, до... зухвалости банд«, німці, большевики й червоні поляки ввесь час зміцнювали власні збройні сили і застосовували все гостріші терористичні методи й засоби. Палення сіл, розправи з мирним населенням, вивози на каторжну працю до Німеччини, полювання на людей, розстріли, насильницьке збирання континґентів, — в той час щоденні явища на українських землях, що були під тимчасовою окупацією гітлерівської Німеччини.

Перегляд матеріялів і джерел виявляє, що німецьке військове командування з метою ліквідації відділів УПА на Волині кинуло одну з'єднану дивізію війська, що складалася з полку СС-ів, двох угорських полків, полку т. зв. козаків і відділу німецької жандармерії. Відбувалися криваві бої УПА з німцями, позначені значними жертвами. Треба нагадати, що два перші організатори відділів УПА на Волині (Сергій Качинський, знаний як Остап, і Довбешко-Коробка) загинули в боях з німцями. В травні 1943 року в сутичці з УПА на Волині впав шеф гітлерівських спеціяльних відділів СА Віктор Люце. Того ж самого року в Галичині німці кинули проти відділів Української Народної Самооборони два полки війська. Слід допустити думку, що й німецьке літунство виконувало контрольно-розвідувальне завдання.

Боротьба УПА з німецькими військовими з'єднаннями частинно відтягала увагу німців від інших, окупованих ними народів і зменшувала там силу німецького терору.

Советські джерела майже тотально промовчують питання, які їхні збройні відділи брали участь у боротьбі проти УПА та українського збройного підпілля. Деякі факти можна знайти тільки на сторінках авторів споминів, але й вони, переважно, мають тенденційне насвітлення і виразне пропагандивне спрямування. Відділи УПА або ОУН у московських большевиків — »бандити«, »банди«, »буржуазні націоналісти« тощо. Про будь-яку об'єктивність та історичну правду тут не може бути й мови.

Все ж на підставі доступних джерельних матеріялів нині можна частинно ствердити, які большевицькі військові частини або совєтські партизанські групи, бриґади, а то й дивізії брали участь у боях з відділами, сотнями чи куренями УПА.

Почавши з осені 1942 р. в районі Маневич і Каменя Коширського українське населення провокувала і винищувала, грабувала і тероризувала совєтська партизанська група під командуванням Бринського. Йому підлягав і польський комуністичний відділ Юзефа Собєсяка, який 10 травня 1944 р., вже як бриґада »Ґрунвальд«, відійшов до диспозиції т. зв. Польського Партизанського Штабу. Відділ Бринського входив

до складу з'єднання совєтських партизанів під командуванням полк. Лінкова, що діяв на прикордонні України і Білорусії.

Восени 1943 р. більші й менші відділи совєтських партизанів, які діяли на Волині, увійшли до складу з'єднання під командою ген. Бегми. Деяким більшим відділам тоді надано назву бриґад. Коли мова про їхню силу зброї та людське поповнення, то це треба записати не на рахунок їх здобичі від німців і в боях проти УПА, а на рахунок постійних поповнень, які до них надходили літаками з незайнятих німцями земель. Коли б не десантні частини з важким озброєнням на тилах німців, то про будь-які совєтські підпільні та військові формації на західньо-українських землях не було б і мови. Взявши до уваги ті факти, треба зробити висновок, що тільки завдяки аґентурно-десантним заходам Кремлеві вдалося насадити диверсійні відділи на українських землях в перші роки другої світової війни.

Деякі кадрові поповнення большевицькі партизани дістали від поляків, які не хотіли миритися з фактом, що західньо-українські землі етнічно й історично українські. Далі, залишені німцями совєтські полонені, або вже перевербовані ними на допоміжні німецькі частини, легко ставали жертвою пенетрації з боку совєтських партизанів. Цьому сприяла дурна національна політика гітлерівців, яка мала за завдання знищити всі ненімецькі сили, що стояли на перешкоді в їх намаганнях завоювати схід Европи для німецького народу.

В січні 1943 року в район Столина і Дубровиці прибуло совєтське партизанське з'єднання ген. Олекси Сабурова. Спочатку до цього з'єднання приєднався і польський відділ під командуванням Роберта Сатановського, а згодом він перейшов до складу з'єднання Бегми. У вересні 1943 року Сатановський був у Москві й там одержав доручення пов'язатися безпосередньо з т. зв. українським партизанським штабом.

На весні 1943 року в район Лубешова на Волині продісталося інше совєтське партизанське з'єднання під командуванням ген. Фьодорова. В цьому з'єднанні оформлено з поляків бриґаду ім. Ванди Василевської під командуванням Станислава Шелеста.

На Поліссі, а пізніше в районі Стриходу, Прип'яті й Стиру, оперував польсько-большевицький відділ ім. Т. Костюшкі, який входив до складу бриґади ім. Молотова під командуванням ген. Коморова.

Коли взяти до уваги, що крім названих загонів, бриґад і з'єднань, на Волині діяли ще такі великі совєтські з'єднання, як ген. С. Ковпака, полк. Д. Медведєва, партизанська дивізія ім. С. А. Ковпака під командуванням ген. Петра Вершигори, тактично-оперативна група підполк. М. Шукаєва, Мельника та інших, то бачимо широкий фронт проти УПА, спочатку на Поліссі, а згодом і на Волині.

Навіть й тоді, коли над Бугом пересувався совєтсько-німецький фронт, українське населення Волині підтримувало УПА. Полк. Ігор Благовєщанський, описуючи марш польсько-комуністичної артилерії на шляху Луцьке–Ковель, стверджує, що населення симпатизувало й

допомагало Українській Повстанській Армії і »в тих умовах маневр артилерії І-ої польської армії не міг бути незавваженим«.

Інший польський автор, ген. Броніслав Беднаж, подає такі цифри: »Біля 7 тисяч поляків брали участь у советському партизанському русі в Білорусії, Україні та Литві«. Людвік Лютинський зі свого боку виявляє (правдоподібно, за советськими джерелами), що восени 1942 року большевики перекинули в Україну і зорганізували тут 12 тисяч партизанів, згодом їх кількість зросла до 36 тисяч. В кульмінаційний час кількість советських партизанів в Білорусії і Україні збільшилася до 600 тисяч. Знаючи большевицьку тенденцію перебільшувати і фальшувати циферні дані, треба припускати, що советський партизанський рух ніколи не був таким численним.

Не зважаючи на виразну большевицьку пропаґанду в користь советських партизанів, треба сконфронтувати дані, щоб побачити, якими силами розпоряджали большевики в боротьбі проти УПА. Можна ствердити таке: советські партизанські загони, бриґади і з'єднання уважалися за складові частини червоної армії, що діяли на тилах німецького фронту, мали свої власні штаби, що безпосередньо підлягали верховному командуванню червоної армії. Згори вниз і навпаки вони були залежні від верховної советської »Ставки« не тільки організаційно й директивно, а й отримували від неї озброєння, харчі, боєприпаси, зв'язок, медикаменти, а зокрема людські поповнення.

Така картина дає уявлення про те, з яким насправді противником приходилось воювати відділам УПА на Волині, Поліссі, в Галичині й на інших українських землях у різних роках війни.

Крім німецького і большевицького фронтів, українське населення, а в тому УПА, мало ще один ворожий фронт, а саме — польські підпільні формації АК (»Армія Крайова«) і НСЗ (»Народове Сіли Збройне«), які були пов'язані з польським командуванням у Варшаві, а через нього і з польським урядом у Лондоні та з альянтами. Поляки виготовили плян під криптонімом »Бужа«, який передбачав на західніх українських землях повстання, щоб захопити владу і приєднати їх до Польщі. На східніх землях України діяла польська розвідувальна група під назвою »Вахляж«. Поляки користувались усіма засобами й методами: співпрацювали то з німцями, то з большевиками проти українців. У результаті прийшло до малої українсько-польської конфронтації, яка призвела до проливу крови і закінчилась частковим прогнанням поляків з українських земель.

Закінчення другої світової війни на Заході не принесло волі українському народові. На фронтах боротьби проти московських окупантів залишились із народом УПА, ОУН, УГВР, себто — збройне і політичне підпілля. Насувається питання, яка була ситуація у ті незвичайно складні й тяжкі часи? Згідно з твердженням польського автора Миколая Куніцького, командира польсько-советського партизанського загону, зовсім виразно виходить, що большевики кинули проти УПА відділи і з'єднання колишніх советських партизанів, які мали великий

досвід з партизанської боротьби. Саме з опису Куніцького відомо й про те, як большевицькі відділи переодягалися в упівські мундири і винищували українське населення, руйнували й палили села на рахунок справжніх вояків УПА. Крім цього, большевики зорганізували окремі відділи (т. зв. »стребків«) із завербованих, навіть силою або шантажем, місцевих людей під командуванням чекістів, які виконували не раз найбрудніші завдання. Облави цілих районів проводили полки, а то й дивізії військ МВД. Найбільші бої УПА з військами МВД відбулися в 1944-1947 роках. Втрати УПА були великі, а коли змінено стратегію боротьби, поповнювання рядів УПА припинилось. Зміна тактики боротьби і реорганізація з'єднань УПА на менші відділи відбувалися в незвичайно складних і важких умовах, проте досить успішно.

Проти невеликих відділів УПА — Москва кинула багатотисячні частини червоної армії, напр., під Гурбами на Волині в квітні 1944 р., а потім »заґрадітельния отряди« НКВД (большевицькі СС-си). Проти 5 тисяч вояків УПА в тому районі большевики кинули 5 бриґад військ НКВД (30 тисяч бійців) з гарматами, танками і літаками.

Влітку 1944 року всі з'єднання УПА дістали наказ розподілитися на відділи не більші як дві сотні та перейти в лісові масиви, а в безлісних районах діяти ще меншими групами — чотами, а то й роями. В боротьбі з УПА брали участь головно спецвідділи МВД і КҐБ. Облави, засідки, провокації, публічне вішання членів УПА або вивішування тіл на публічних місцях для розпізнання, вживання сльозоточивих чи усипляючих газів — стали щоденними засобами московських терористичних спецвідділів у боротьбі з українським народом.

Дипломовий майор сучасної польської армії Вєслав Шота написав довшу працю про ОУН і УПА. Згідно з його оцінкою, на території Закерзонського краю діяли курені і сотні УПА у кількості 2 тисячі »добре узброєних і вишколених« вояків. Але це була тільки частина збройного підпілля. Крім відділів УПА, в терені діяли численні боївки СБ (Служби Безпеки) та ОУН, яка мала кілька тисяч членів. Їх, мірою потреби, залучували до УПА або творили з них боївки, організовані на щаблях окремих кущів.

Вєслав Шота пише, що в 1945 р. польська державна адміністрація мала серйозні труднощі, зокрема в Ряшівському воєвідстві. Більшість станиць »Міліції обивательської« (МО) була розгромлена. Українське населення ввесь час допомагало УПА. Далі автор каже, що диверсійно-саботажна діяльність відділів УПА концентрувалася передусім на нищенні комунікаційних ліній, паленні і нищенні господарських об'єктів, а також на ліквідації відділів польського війська, станиць МО та осередків режимної адміністрації.

Перші з'єднання польської армії виступили проти УПА вже в 1944 році. Були це відділи, що складалися з випускників офіцерських шкіл та полків запасу. Негайно після капітуляції Німеччини і після повернення до Польщі одиниць 1-ої і 2-ої польських армій, окремі полки

спрямовано проти УПА. Вони, очевидно, не мали ще жодного досвіду з партизанської боротьби.

Щоб відповідно перевишколити і підготувати більші військові з'єднання до боротьби з УПА, а також із власним польським підпіллям, 26 березня 1945 р. Рада Міністрів ПРЛ (Польської Республіки Людової) вирішила організувати Корпус внутрішньої безпеки (КБВ), силою 32 тисячі вояків. Корпус мав бути зформований до 1-го травня 1945 р., але фактично щойно 29 травня 1945 р. опубліковано декрет про початок формування КБВ. Пізніше частину тих військ кинено до боротьби проти УПА в Закерзонському краю.

До КБВ увійшли колишні совєтські партизани, які мали досвід боротьби з УПА на Волині, різного роду большевицькі диверсанти та аґенти, а також польські комуністичні партизани з ҐЛ (»Ґвардії Людової«) і АЛ (»Армії Людової«), вояки окремого штурмового батальйону і армії ВП, які мали досвід з боротьби на тилах німців, і запасні бриґади, що вже брали участь в боротьбі з польськими протикомуністичними партизанами і УПА.

Не зважаючи на спільні тактично-оперативні заходи з'єднань польського війська (ВП і КБВ), у 1945-46 роках їм не вдалося зліквідувати збройного українського підпілля. Про це одверто пише майор Веслав Шота. »Довготривалі, тяжкі й мало ефективні бої з УПА — каже він — тягнулися до весни 1947 року«. Того ж року польський варшавський уряд вирішив провести тотальну пацифікацію українського населення в Закерзонському краю. Почалось масове виселення українського населення на північні й західні землі Польщі. Поляки уважали, що тільки виселення українського населення приведе до ліквідації УПА. Державний комітет безпеки 17-го квітня 1947 р. доручив верховному командуванню польського війська виділити окремі з'єднання і разом з військами КБВ розпочати велику збройну акцію проти УПА, що була зашифрована під криптонімом »Вісла«.

Впродовж перших трьох місяців з'єднання »Вісли« мали 357 боїв і зударів із відділами УПА. Результат був такий, що на території Рящівського, Люблинського і Краківського воєвідств розпорошено головні сили УПА. Оперативна група »Вісли«, якою командував московсько-совєтський коляборант і командир большевицьких партизанів на Волині, Юзеф Собєсяк, мала за завдання ліквідувати мережу ОУН. 16-го вересня 1947 р. в Річиці поляки арештували крайового провідника СБ Петра Федорова (Дальнича), а 17-го вересня того ж року в районі Манастирських лісів поляки знайшли бункер, у якому перебував провідник ОУН Закерзоння Ярослав Старух (Стяг). У результаті кількагодинного бою, Ярослав Старух загинув.

Щойно 2-го березня 1948 року у Вроцлаві польська розвідка арештувала командира УПА із Закерзонського краю Мирослава Онишкевича (Ореста). Петра Федорова і Мирослава Онишкевича польський суд засудив на кару смерти і вирок пізніше виконано. Петра Федорова по-

ляки повісили у Варшаві 11 квітня 1950 року, а хворого на туберкульозу Мирослава Онишкевича — рік-два пізніше.

Юзеф Собєсяк у 1946-47 роках командував 7-им полком піхоти, а 7-ою дивізією — полковник Кобилянський. Цілістю Ґ.О. »Вісла«, мабуть, командував ген. Моссор. Одним із керівників УБ (Уряду Безпеки) був майор Францішек Пйонтковський. В 1947 році, як стверджує Ю. Собєсяк, у рамках акції »Вісла« більші теренові округи оточували відразу дві, а то й три польські дивізії. Відомо про участь в боях проти УПА, в складі дивізії піхоти, таких полків: 28, 30, 35 і 36. Польський генерал Іґнаци Блюм підтверджує, що польське військо силою провело виселення українського населення до СССР і на землі Польщі.

До боротьби з куренями, сотнями і відділами УПА в Закерзонському краю поляки були примушені кинути великі сили польської армії і терористичних органів безпеки. Це наочний доказ, якою загрозливою силою для »людової« Польщі були УПА й ОУН у 1944-47 роках на окупованих поляками українських землях.

Взявши до уваги хоч би факт виселення українського населення, роля польських комуністичних військ ганебна. Військовий мундир польського вояка назавжди сплямлений кров'ю цивільного населення, і то в час миру.

Ген. Іґнаци Блюм пише, що майже половину персонального складу ВП спрямовано на фронт проти польського антикомуністичного підпілля і УПА, отже — 56,510 вояків (1946 рік).

Звідомлення з Праги з 14-го листопада 1947 р. подає такі дані: Проти УПА було оформлено військову одиницю »Тепліце«, що складалася: військо — 5,554 вояків і офіцерів, СНБ — 3,931, партизани — 1,722. Разом проти відділів УПА, які рейдували на Захід, кинуто в Чехо-Словаччині 11,207 вояків, які мали танки і літаки. Згідно з тим звідомленням, від 10-го червня до 11-го листопада 1947 року »зліквідовано« 344 вояків УПА. В тому було вбитих — 59, поранених — 39, полонених — 217, а 29 ніби добровільно здалися.

Чехо-словацькі втрати в той час — 149 осіб; у боях загинуло — 24, а поранених — 26. Того ж року »Ческословенска Штатні Безпечност« ліквідувала мережу ОУН у ЧССР.

Тільки большевицькі джерела мовчать про 1944-1952 роки в Україні, про власні втрати та боротьбу з українським народом, який підтримував УПА і ОУН, не зважаючи на жахливий терор і неймовірно важкі умови.

Петро ТЕРЕЩУК

ПРИЧИНКИ ДО РОЛІ Р. ШУХЕВИЧА В УВО І ОУН

Незважаючи на те, що від дня смерти ген. Романа Шухевича-Чупринки нас ділить тільки 20 років, дані про його ролю і діяльність в УВО та ОУН, зокрема в 1944-1950 роках, переважно неповні, неточні, деколи й неправдиві, а то й невідомі. Умови підпільної боротьби дуже ускладнюють можливість фіксації даних про учасників підпільного руху. Нині ледве чи збереглися якісь архівні нотатки з 1920-1939 років, а якщо й частинно збереглися, то їх характер фраґментарний, бо охоплює, переважно, діяльність людей, які працювали поза межами української території або на її периферіях.

Натомість багато з тих, що працювали на рідних землях, вже відійшли з цього світу, не залишивши (поза малими виїмками) нам ні мемуарів, ні історичних розвідок, не згадуючи вже про реєстри кадрів, їх характеристику тощо.

І коли ті, що залишились ще живі, як учасники УВО-ОУН, не відтворять історичного недавноминулого на канві споминів і не передадуть максимально точно й об'єктивно правдивих фактів минулого сучасним або майбутнім історикам та дослідникам української визвольно-революційної боротьби, то ледве чи від тих дослідників буде можна сподіватися об'єктивної правди, якщо вони будуть користуватися тільки публікаціями Володимира Мартинця, Василя Рудка, Зенона Книша (такими, як »Ліс у правдивому світлі« та »В ім'я правди«), спомінами Костя Паньківського, Томи Лапичака, Андрія Білинського, Ярослава Гайваса та інших подібних авторів.

Обговорення тут ролі Романа Шухевича в УВО та ОУН до вибуху другої світової війни виявить, які малі досягнення має українська історична наука з того періоду, як багато ще треба перевірити деталів і фактів, щоб виправити їх та відмежувати правду від припущень, фантазій, а навіть вигадок.

Наша тема охоплює 16 років життя і діяльности Романа Шухевича, спершу (майже сім років) як члена УВО, а згодом (майже 9 років) як члена ОУН. Спроба аналізи і каталогізації надрукованих і недрукованих нотаток виявляє у них великі браки, неясності, а то й недоговорення.

Ролю і діяльність Романа Шухевича треба розглядати з погляду тодішньої дійсности на західньо-українських землях, а зокрема на тлі подій в УВО та ОУН. В УВО Роман Шухевич виконував обов'язки рядового члена, натомість в ОУН він мав керівне становище в Крайовій Екзекутиві на західньо-українських землях і у зв'язку з тим на нього

спадає частина відповідальности за тодішню діяльність КЕ ОУН. Це формальний бік справи, який, одначе, не мусить відповідати фактам і дійсності. Роман Шухевич на протязі багатьох років виконував обов'язки бойового референта в КЕ, але не всі бойові акції на західньоукраїнських землях були безпосередніми актами бойової референтури КЕ ОУН. Частина акцій була виконана Повітовими або Окружними екзекутивами ОУН, без ранішого відома Проводу ОУН, або стали відомі як доконані факти. Розмежування акцій КЕ і Повітових або Окружних екзекутив дуже складне, можна сказати, майже неможливе. Більшість тих, які могли внести ясність у ті складні питання, вже не живе, а інші не дали нам писаного матеріялу, в якім була б з'ясована роля керівництва УВО та ОУН, відповідальність та обов'язки референтів, зміни в Проводі, тактика, а найважливіше — подана точна характеристика керівників УВО-ОУН на тлі революційної боротьби українського народу.

Факт, що Роман Шухевич був пластуном, добрим спортсменом, любителем музики, а рівночасно вірним членом УВО і ОУН, свідчить про його всебічний талант. Тому не можна застосувати цей приклад до всіх колишніх пластунів і спортсменів із такими висновками, як щодо Шухевича. Не кожен добрий пластун, спортсмен і музикант був рівночасно добрим членом підпільно-революційної організації, якщо він взагалі брав участь у підпільній діяльності.

Непідписаний автор статті у »Сурмі« з 24 жовтня 1950 року стверджує, що Роман Шухевич став членом УВО 16-літнім юнаком, себто — в 1923 році. Це згідне з правдою. До УВО залучив Р. Шухевича Петро Сайкевич, який заходив до помешкання ґімназіяльного вчителя Ярослава Гординського. Побіч жив Євген Бирчак — шкільний товариш Романа Шухевича і Богдана Підгайного. Вони ж і творили »трійку« УВО в українській львівській ґімназії. Зв'язковим до них був саме Петро Сайкевич, який у той час працював у бойовому відділі УВО. ОУН пізніше приймала до Юнацтва також 16-літніх юнаків і юначок.

Далі, в цій же статті, читаємо, що Шухевич в УВО (цитую): »закінчив спеціяльні вишколи на підпільних курсах«. Брак уточнень, дати і місця — це найслабші моменти у дописах-споминах різних авторів.

В 1925 році Роман Шухевич склав екзамен зрілости у філії Головної української ґімназії у Львові, мавши тоді 18 років життя. По шкільних вакаціях Шухевич разом з Богданом Підгайним виїхав до Данціґу студіювати на політехніці машинову інженерію. Того ж року — пише В. Мартинець у книжці »Від УВО до ОУН« — »на наказ Начальної команди заложено в Ґданську старшинську школу. Спочатку колишні старшини і студенти вчилися разом — 120 людей. З часом деякі відпали, і вишкіл відбуло наперед 50 людей, що не служили у війську, а потім 60 військових. Ця школа тривала півроку. В школі викладали інж. Кізюк, нині проф. д-р Євген Вертипорох (вибухові матеріяли і речовини) та ще кілька кол. офіцерів. Вправи роблено в ґданських

лісах. До диспозиції була й зброя«. Не маємо підтвердження, чи Шухевич прибув до Ґданська під час курсів і закінчив один із них.

Влітку 1926 року тодішній бойовий референт Крайової Команди УВО Петро Сайкевич доручив Шухевичеві очолити »трійку« УВО, яка мала перевезти і замаґазинувати транспорт зброї й амуніції, що зберігався в Карпатах на тодішньому польсько-чеському кордоні. У склад цієї »трійки« УВО входили: Шухевич Роман, Підгайний Богдан і Бирчак Євген. Вони, поборовши різні перешкоди, виконали це завдання і зголосилися у Львові в помешканні вже згадуваного ґімназіяльного вчителя Ярослава Гординського. В тому ж помешканні Петро Сайкевич (псевдонім »Бєлюнь«) повідомив членів »трійки«, що вони мають виконати важливе бойове завдання. У зв'язку з тим дістали пістолі і набої, щоб навчитися добре стріляти й ціляти.

Під час літніх ферій Б. Підгайний виїхав на кількатижневу практику до Познаня, а звідти — на продовжування студій до Данціґу. Мав негайно вернутися до Львова на виклик телеграмою про »хворобу батьків«. Шухевич залишився у Львові й записався на політехніку (відділ цивільної інженерії). Перед виїздом Підгайного до Данціґу, їх повідомлено, що »трійка« має виконати атентат на львівського шкільного куратора — Собінського. У зв'язку з цією справою слід нагадати її генезу. Крайова Команда УВО мала в пляні ліквідувати не тільки куратора Собінського, а й декого з україножерних інспекторів і директорів та провести бойкот т. зв. утраквістичних шкіл. Члени Української Соціял-Радикальної Партії, які одночасно були членами УВО — Михайло Матчак, Остап Коберський, О. Павлів та інші — обстоювали погляд, що більша акція викличе масові репресії, а бойкот викличе прірву між українським селом та містом. Українські селяни підуть на бойкот шкіл, натомість українська інтеліґенція скапітулює. Взявши до уваги ці арґументи, Крайова Команда УВО апробувала тільки ліквідацію куратора Собінського.

В атентаті брали участь три групи: розвідувальна, ліквідаційна (виконавці) і група захисту. У групі захисту брав участь і Петро Сайкевич.

У зв'язку з атентатом треба ще підкреслити такі моменти: Присягу від Шухевича і двох інших членів »трійки« прийняв у церкві св. Юра Петро Сайкевич. Євген Бирчак перелякався і відмовився від участи в атентаті. Після атентату 12 жовтня 1926 року, Б. Підгайний, втікаючи, не міг дістатися на горбок, тоді Р. Шухевич вернувся, простягнув йому руку й допоміг побороти перешкоду. Здавалося б, епізод дрібний, але який характеристичний для Шухевича.

Епілог справи Собінського відомий. Польський суд визнав винними у вбивстві Собінського Василя Атаманчука та Івана Вербицького і засудив їх спершу на кару смерти, а згодом на 10 і 15 років ув'язнення. Виникає питання, чи польська поліція та прокуратура знали, хто насправді застрелив куратора Собінського? На нашу думку, так.

На процесі Олекси Бунія, Миколи Мотики і Романа Барановського у Самборі, що почався 19 вересня 1933 року, адвокат Степан Шухевич

склав заяву такого змісту: У поліцейському слідстві Роман Барановський зізнав, що в д-ра Шухевича свого часу з'явилися два молодці й заявили, що вони виконавці одного політичного вбивства, за яке судять інших, невинних людей. Але д-р Шухевич відрадив їм признатися до цього вбивства.

Тоді Барановський встав і заявив, що Підгайний і Шухевич самі говорили йому про те, що вони вбили куратора Собінського і добровільно хотіли признатися до цього вчинку. Справа Собінського в зацитованій формі вийшла ще в 1933 році. Шухевича і Підгайного не суджено лише тому, що — згідно із судовим вироком — кару за вбивство Собінського відбували Атаманчук і Вербицький. Крім цього польська окупантська влада і суд не хотіли допустити до власної компромітації, що вони засудили зовсім невинних людей.

З років перебування Романа Шухевича в УВО треба віднотувати ще такі факти: Роман і його рідний брат — Юрій Шухевич — брали участь (мабуть, у 1927 р.) у вишкільному таборі УВО в Карпатах, на північ від Ужгороду — на Юнацькій поляні ім. Євгена Коновальця. Таборування тривало три тижні. Шатра позичено в закарпатських пластунів після закінчення їх таборування.

З Праги брали участь: Петро Сайкевич-Бєлюнь, Забавський-Щасний, Б. Нижанківський, Осип Рудакевич та І. Н. Із західньо-українських земель були: Роман і Юрко Шухевичі, Долинський, Володимир і Євген Качмарські, Ординець та інші. Із Данціґу — Богдан Підгайний. Разом — понад 20 осіб. Викладали П. Сайкевич і О. Рудакевич різні дисципліни з теорії і практики, як ось читання мап, орієнтація, знання і орудування легкою зброєю, стріляння тощо.

В 1928 році Роман Шухевич був покликаний до польського війська — до школи підхорунжих. Служив на українській території — у Володимирі Волинським. Дві причини склалися на те, що його невдовзі звільнили з війська: запалення легенів, зокрема верхів, і поліцейська опінія про його нельояльність до польської держави.

Твердження в »Сурмі« з 24 жовтня 1950 р. про те, що Шухевич »невдовзі, при першій нагоді виїзду закордон, закінчує там таємні курси вищих старшин« — вимагає перевірення й уточнення. Зацитований уривок не подає ні дати, ні місця, ні учасників курсу, тому його вартість може бути сумнівна.

В 1929 році оформилася ОУН. Члени УВО, які якоюсь мірою були пов'язані з леґальними українськими партіями, до ОУН не увійшли. Шухевич відразу інтуїтивно відчув, що його місце в ОУН. В 1929-32 роках на ЗУЗ існував організаційний дуалізм — КЕ ОУН і Крайова Команда УВО, а їх об'єднання проходило дуже повільно, бо в процесі дискусії керівних осіб зарисовувались два погляди. Одні обстоювали організаційний і діловий паралелізм УВО-ОУН, інші — концепцію послідовного й повного уодностайнення революційно-визвольного руху.

Степан Бандера так з'ясовує ролю Шухевича в тому спорі: »Особливе значення в тому мало становище Романа Шухевича. Він, один із най-

визначніших активних бойовиків, членів УВО, мав великий моральний вплив на ряди увістів. Прихильники окремішности й паралелізму УВО-ОУН намагались приєднати на свій бік Романа Шухевича та висунути його, як свого головного представника. Але в нього більше заважило розуміння потреби дальшого розвитку визвольного руху, ніж особисті приятельські взаємини«. Далі Степан Бандера стверджує: »Сталося це в 1933 році... Бойовим референтом був Роман Шухевич-»Дзвін«. Ці рядки авторитетної людини допомагають зрозуміти, яка була ситуація у фазі довгорічного вливання УВО в ОУН і яке місце обрав Роман Шухевич.

Дехто з дослідників історії ОУН присвятив багато уваги участі Романа Шухевича в Крайовій Екзекутиві ОУН, коли він сповняв обов'язки бойового референта в 1930-1934 роках. Згідно з їх твердженням, Роман Шухевич брав участь: в організуванні й посередній ліквідації Тадея Голувки в Трускавці в 1931 р.; в організуванні атентату на Еміля Чеховського в 1932 р.; в організуванні експропріяційного нападу на пошту в Городку (листопад 1932 р.); у підготовці нападу на большевицький консулят у Львові (1933 р.); у підготовці викрадення Степана Бандери з тюрми тощо.

Коли мова про вбивство Тадея Голувки в пансіоні СС Василіянок у Трускавці, треба ствердити таке:

а) КЕ ОУН офіційно ніколи не визнала своєї участи в тій справі. ПУН за кордоном також не склав одвертої заяви у зв'язку з цим питанням.

б) У справі Голувки наверх вийшли такі особи: Білас і Данилишин у Львівському процесі в грудні 1932 р., Михайло Гнатів, Микола Мотика, Олекса Буній і Роман Барановський у Самбірському процесі. Мотика і Барановський — провокатори, поліцейські співробітники й сипачі.

в) Ніде й ніколи не впало прізвище Романа Шухевича як організатора трускавецької справи, а далі — Івана Габрусевича і Зенона Коссака.

г) Правдоподібно, цей атентат на власну відповідальність вчинила група Михайла Гнатова, не консультуючись раніше з ніким. Роля Р. Барановського в тій справі невиразна, навіть підозріла.

ґ) Якщо б Роман Шухевич був якоюсь мірою пов'язаний з цією справою, це виявилося б на процесах. Підтвердили б також його друзі або й він сам в 1939-1944 рр., як і в справі Чеховського. Коли нема підтверджених фактів ані свідків, то приписування Р. Шухевичеві того діла є звичайним непорозумінням.

Коли мова про атентат на комісара польської поліції Чеховського — маємо власний спомин Шухевича п. з. »Із життя бойовика«, підписаний псевдонімом Б. Федорович. У тому спогаді стверджено: Шухевич, він же Дзвін, мав »звено«, членом якого був тоді 20-літній Юрій Мирослав Березинський, рідний брат пізнішої жінки Шухевича — Наталки

Березинської. Березинський дістав наказ від Дзвона, себто від Шухевича, прослідити спосіб життя комісара Еміля Чеховського. Власновільне визнання Шухевича не вимагає окремих коментарів щодо його ролі в тій справі.

»Міра«, що про неї згадується у спогаді Шухевича (псевдонім якої був »Корок«), стверджує, що в слідкуванні за Чеховським брали участь дві жінки, а не тільки вона одна — як це писав Шухевич. Це були: Ірина Р. — »Корок«—»Міра«, заміжня М., і Стефа Т. Заміжня Ф. Деякі дрібні деталі також не годяться в спомині Шухевича, бо він на місці атентату не був, крім цього, пам'ять від 1932-го до 1940-го року, коли він написав той спомин, могла затерти деякі нюанси.

Коли мова про Федоровича, то чи не був він у »звені« Шухевича разом з Березинським, бо вони обидва дуже дружили в 1930-1931 роках. Федорович, якому на ім'я Юрій, два роки тому трагічно загинув у США.

Пригадую, що підготовка до ліквідації Чеховського відбувалась ще за УВО. Зіновій Книш доручив це завдання ... аґентові того ж Чеховського — Романові Барановському. Це підтверджує і самий Зіновій Книш у своїх споминах »Дух, що тіло рве до бою«.

Два моменти ще треба підкреслити в цій справі. Інж. Андрій Федина, який кілька років тому помер у Торонті, а в тих роках був резидентом ПУН-у в Данціґу — вислав до Львова Б. Підгайного довідатися, хто насправді організував атентат і хто застрелив Чеховського, бо Провід ОУН через д-ра Григора Лужницького мав за гроші дістати список співробітників польської поліції. Б. Підгайний дістав зв'язок у Львові до о. Ярослава Чемеринського і д-ра Б. Гнатевича, тодішнього крайового коменданта УВО на ЗУЗ. Священик Я. Чемеринський сказав Підгайному, що Чеховського застрелили два атентатники з Дрогобиччини і щасливо виїхали. Тоді у Львові Підгайний пішов до Р. Шухевича на вул. Косинерську 18. Тут застав Березинського і від них довідався всю правду. Вернувшись до Данціґу, він переказав А. Федині свою розмову з о. Чемеринським, але навіть полк. Коновальцеві відмовився назвати справжнього виконавця атентату.

Другий момент: Чи не на весіллі Петра Сайкевича в 1931 р. Роман Шухевич сказав йому, що готується справа Чеховського. А той відповів: »Якщо все готове — робіть«.

Того ж року взаємини Шухевича із Сайкевичем цілковито пірвалися з певних засадничих причин, незалежних від Шухевича.

Треба зазначити ще таке: Роман Барановський був знайомий із Ю. Березинським від 1930 року (Дрогобич). Барановський був навіть позичив револьвер від Березинського і згодом продав його поліції. Це й стало причиною, що Березинський і Шухевич почали уникати Барановського, не мавши до нього довір'я.

Роля Романа Шухевича, як бойового референта, у експропріяційному нападі на пошту в Городку звелася до призначення і пов'язання членів, які мали брати участь в експропріяції. Незважаючи на організаційну відпустку — Березинський зголосився добровільцем. Із »звена« Бере-

зинського був ще Володимир Старик і вони обидва полягли в Городку. Провідником КЕ в той час був Богдан Кордюк, який до технічного проведення »ексу« визначив Миколу Лебедя. Пізніше Кордюк (»Новий«) і Лебедь (»Марко«) відповідали перед організаційним судом за Городок.

Шухевичеву ролю не треба розглядати тільки, як ролю бойовика УВО і бойового референта КЕ. Він, передусім, повна людина, чоловік, батько Юрка, студент політехніки, син своїх батьків, член великої сім'ї.

У другій половині 1932 р. Шухевич одружився з Наталкою Березинською — донькою священика з Оглядова, кол. Радехівського повіту. В березні 1933 р. народився йому син Юрко. Роман Шухевич тоді взяв відпустку в КЕ ОУН, щоб приготуватись до екзаменів та полагодити свої сімейні справи.

Коли головою Проводу КЕ на ЗУЗ став Степан Бандера — дві референтури працювали двоособово: бойова і розвідувальна. У бойовій — Роман Шухевич і Богдан Підгайний, в розвідувальній — Ярослав Макарушка і Олександер Пашкевич. Обов'язки Підгайного і Пашкевича були відомі тільки С. Бандері та Іванові Малюці — організаційному референтові, який під час слідства заломився і виказав їх та інших. Це допоможе зрозуміти, чому у Варшавському і Львівському процесах КЕ ОУН на ЗУЗ інж. Богдан Підгайний був визнаний бойовим референтом і засуджений за діяльність тієї референтури на досмертну в'язницю, а Шухевич у Львівському процесі був засуджений тільки на 4 роки ув'язнення.

Атентат на советський консулят був узгіднений із Коновальцем. Заарештований за підозріння в підготовці нападу на пошту в Городку — Шухевич щойно в березні 1933 року вийшов із тюрми. Тоді поліція обставила Шухевича так, що його дальша праця на якийсь час стала неможлива.

Шухевич і Підгайний працювали разом до половини червня 1934 року. Шухевич серйозно взявся кінчати політехнічні студії, але невдовзі виринула справа атентату на советського консула. Шухевич запропонував провести між бойовиками анкету, хто з них добровільно зголоситься до такої акції, з якої немає виходу. Відповіді мали йти на адресу Ксавера-Брудаса у Львівській політехніці, себто для Шухевича. З обранцем Миколою Лемиком насамперед провів розмову Степан Бандера, а в Народній гостинниці та в інших місцях міста — Р. Шухевич разом з Підгайним.

Крім деяких деталів, Шухевич не був у курсі справи вбивства міністра Б. Перацького, бо про цей атентат, як особливо засекречений, знали тільки кількох людей.

В 1934 році поліція забрала Р. Шухевича до концтабору в Картузькій Березі. Коли в червні 1934 р. дехто з ув'язнених зупинився у своїх зізнаннях на Шухевичеві, його перевезли до Бриґідок. Там він не за-

ломився і нікого не зрадив. У Львівському процесі С. Бандери Романа Шухевича засуджено на 4 роки ув'язнення, зменшивши — у зв'язку з амнестією — вирок наполовину. На процесі виявилося, що Шухевич мав зв'язки з підпільним Пластом, групою »Вогні« і »Молодою Громадою«, що гуртувала ветеранів українських армій. Це доказ, що Р. Шухевич мав великий авторитет і довір'я також і серед нечленів ОУН. Як ілюстрація пов'язань із нечленами ОУН хай послужить факт, що бомбу в друкарні Яськова, де друкувалась комуністична газета, підклав нечлен ОУН — колишня пластунка Марія Р., заміжня М.

Перебування Шухевича в тюрмі та в Картузькій Березі це окрема тема, яка чекає відповідного дослідника.

Вийшовши з тюрми, Р. Шухевич далі цікавився організаційною працею. Щоб забезпечити родині прожиток, він — разом із Богданом Чайковським — заснував у будинку Промбанку реклямне бюро. Коли румунський король переїздив через Львів, Шухевича арештували разом з іншими. Ролю Шухевича в справі викрадення С. Бандери з'ясував у своїм спомині М. К.

Степан Бандера, обговорюючи у статті »Командир провідник« справу кризи в КЕ на ЗУЗ в 1935-38 роках, що виникла у зв'язку з курсом політики тодішнього провідника КЕ Лева Ребета — зупиняється на особливій ролі Шухевича. Бандера зазначив, що »провідний актив ОУН на західньо-українських землях однодушно виявив бажання, щоб КЕ ОУН очолив Роман Шухевич«.

А далі: »Роман Шухевич не перебрав керівництва ОУН на ЗУЗ тому, що дотогочасний провідник КЕ ОУН... не погодився передати функцій таким способом, який забезпечував би законспірованість дальшої персональної обсади на цьому пості«. Тут ще один доказ, що Роман Шухевич мав великий авторитет між кадрами ОУН.

Антиукраїнська гістерія польської шовіністичної вулиці в 1938 році викликала з боку членів ОУН реакцію. Одним з організаторів протиудару був саме Роман Шухевич, що — разом з іншими членами ОУН — почав плянувати оборону українських установ та майна від нападів поляків, а також готувати »удар на удар«.

Влітку 1938 року Р. Шухевич був звернувся до автора цих рядків з такою справою:

»Мені відомо, — казав він, — що ви маєте добру дорогу закордон«.

Я відповів, що такий перехід є через Катовиці, де живе наша людина. Тоді Р. Шухевич заявив, що його плян не сходиться із шляхом через Катовиці. Він натякнув, що в коротці зникне.

Коли мова про Катовиці, то там, у відділі »Маслосоюзу«, працював член ОУН Григорій Ґаладжун, який раніше перекинув членів ОУН через кордон. Колишнього зв'язкового і кур'єра повітової Екзекутиви в Яворові Григорія Ґаладжуна німці розстріляли того самого дня, коли розстріляли жінку Івана Равлика, її маму й ще одну доньку. Треба згадати, що решту родини Глинянських знищили большевики у Львові 1941 року.

Буря, що наближалась на Закарпатті, вирішила дальшу долю Р. Шухевича. Він добровільно покинув дружину, сина, дім і родину, щоб на території Срібної Землі служити українському народові. Крок — притаманний тільки таким людям, яким був Шухевич.

Короткі мазки про Р. Шухевича підтверджують нашу тезу про те, скільки ще треба дослідів, аналіз тодішньої ситуації та вивчення життя Р. Шухевича, щоб показати його у властивому дзеркалі. Шухевич не потребує ні зайвого кадила, ні бронзування, бо він був неповторною індивідуальністю.

Згадані тут моменти з життя і діяльности Р. Шухевича не дають відповіді на питання, яка була його роля в плянованій експропріяції в 1931 р. на грошовий транспорт між головним банком та будинком головної пошти у Львові, у застреленні у Львові двох співробітників польської поліції, у плянованій в 1932 р. ліквідації офіцера поліції Ю. Федунішина та радника воєвідства К. Івахова, Антона Крушельницького, в підкладенні бомби в друкарні Яськова, у плянуванні ліквідації на Волині воєводи Юзефського і заступника начальника Бригідок Коссобудського та в інших менших чи більших акціях. Всі ці справи закриті серпанком таємниці, що її, мабуть, Роман Шухевич забрав із собою в могилу. Але Шухевич працював не сам, ще живуть деякі люди, які повинні з'ясувати деякі справи та кинути світло на пройдене минуле. Супроти сл. п. Романа Шухевича мають зобов'язання усі: і колишні члени ОУН, і теперішні, і всі ті, які його знали, співпрацювали з ним або боролися з ворогом під його керівництвом.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДЛАЧУЙТЕ!

тижневик

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, насвітлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи.

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу.

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Rd.,
London, N. 1.

Адреса Видавництва:
München 8, Zeppelinstr. 67
Verlag Schlach Peremohy
Germany

Володимир САВЧАК

25-РІЧЧЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Ідея створення Організації Об'єднаних Націй (ООН або ОН) зродилась із т. зв. Атлантійської Хартії Рузвельта-Черчіля, підписаної 1-го січня 1942 року. Згодом вона була обговорювана на конференціях представників держав т. зв. »великої чвірки« (деколи тільки »трійки« — США, Великобританії та СССР), а саме: в Москві (жовтень 1943 р.), в Дамбартон Оукс (серпень-вересень 1944 р.) і в Ялті (лютий 1945 р.). Остаточно стала організаційно оформлена на міжнародній конференції в Сан-Франціско (від 25 квітня до 26 червня 1945 р.), на якій представники 50-ох націй підписали »хартію« (статут) ООН. Коли 5 великих потуг (крім США, Великобританії і СССР ще й Франція і Китай) та більшість інших держав ратифікувала цей міжнародний документ 24-го жовтня 1945 року, ООН почала жити »своїм життям«.

На початку 1970 року в ООН створено окремий комітет для відзначення 25-річчя цієї міжнародної організації, який намітив досить різноманітну програму, мавши на увазі відновити підупалий вплив і престиж ООН, переємниці згаслої в пожарі другої світової війни Ліґи Націй.

Одною з перших імпрез для відзначення 25-річчя ООН була Світова Асамблея Молоді, що відбулася 9-18 липня ц. р. в Нью-Йорку; зібралися представники різнонаціональної »молоді« (чимало між ними сивавих і лисавих), переважно із середовищ т. зв. нової лівиці, виявляючи свої ідеологічно-політичні »емоції« (крики і вигуки). Вони гостро критикували інакшедумаючих учасників, демонструючи своє неґативне наставлення до теперішніх суспільно-державницьких форм і норм у вільному світі, натомість ні словом не засудили »хронічного« вже аґресора — СССР чи точніше сучасної російської імперії. Кульмінаційною точкою відзначування 25-річчя ООН був урочистий обід (»Генеральна асамблея«) представників всіх націй (членів ООН) у жовтні ц. р., на якому аналізували успіхи і невдачі (а їх значно більше) цієї міжнародної організації, заснованої з метою забезпечити міжнародний мир і безпеку та захищати »невід'ємні права людини« в цілому світі. Спробуймо приглянутись хоч би тільки кільком »первородним гріхам« ООН

Вето

Об'єктивні спостерігачі та дослідники ООН вже давно стверджують, що ця організація — »дитина із вродженим дефектом«, яким є »право вета« п'ятьох великодержав у Раді Безпеки. Це наслідок настирливих домагань представників СССР під час опрацьовування тексту хартії ООН. Мавши на увазі неславне усунення СССР, як аґресора, з колишньої Ліґи Націй (14 грудня 1939 р., після московського нападу на маленьку Фінляндію 30-го листопада 1939 р.), Сталін і його дипломати

поставили як передумову участи СССР в ООН запевнення і забезпечення, що подібна ситуація (себто усунення СССР) ніколи в майбутньому не повториться. Черчіль, а головно Рузвельт, що були справжніми будівничими ООН, йдучи на поступки Сталінові, погодились на право »вета«, не зважаючи на те, що сама засада такого »права« заперечує рівність усіх членів ООН, про яку говорить 2-га стаття (1-ий уступ) статуту і в самій основі підриває дієспроможність одного з головних органів цієї організації — Ради Безпеки. Озброєний »правом вета« і свідомий того, що може в зародку паралізувати будь-яку акцію Ради Безпеки, яка не згідна з російськими імперськими інтересами, СССР вступив до ООН, щоб використати цю міжнародну організацію як вигідну трибуну для своєї пропаґанди. Тож не дивно, що кілька років пізніше А. Я. Вишинський цинічно стверджував:

»Вето — сильне політичне знаряддя. Можливо, ми вживаємо його більше ніж інші, але це тільки тому, що ми в меншості і вето балянсує нашу силу. Якщо б ми були в більшості, могли б робити великодушний жест і не уживати вета в цій чи іншій справі«[1].

З усіх писань підсовєтських юристів і висловлювань представників Кремля виходить недвозначно, що Москва вважала і вважає »право вета« головною передумовою своєї приналежности до ООН, тому всі спроби деяких західніх юристів і політиків виправити цей »уроджений дефект« ООН приречені на невдачу.

Починаючи вже від січня 1946 року, коли представник СССР перший раз кинув »нєт«, аж до найновішої дискусії в справі нападу московських військ на Чехо-Словаччину в серпні 1968 року, большевики уживали і надуживали (навіть у справах чисто процедуральних) »право вета« 105 разів, натомість західні держави (Великобританія, США і Франція) та Китай користувалися ним дуже рідко.

Коли 25-го червня 1950 р. комуністична Корея, виконуючи доручення Кремля, несподівано заатакувала Південну Корею, Рада Безпеки ООН могла, згідно із статутом, створити міжнародну збройну силу тільки тому, що представник СССР у той час бойкотував засідання (у зв'язку з відкиненням домагань Москви усунути з ООН національний Китай і заступити його представниками комуністичного китайського уряду, що захопив владу в жовтні 1949 р.). Пізніші спроби Москви (совєтський амбасадор Яків Малік у серпні 1950 р. повернувся на засідання) паралізувати акцію Ради Безпеки в Кореї були безуспішні тому, що на 15-ій асамблеї 2 листопада 1950 р. схвалено спеціяльну резолюцію, відому під назвою »об'єднані для миру«, на підставі якої Генеральна асамблея (де нема »права вета«) могла вирішувати справи, яких не могла розв'язати Рада Безпеки у зв'язку з московським »ветом«. На жаль, у дальшому практичному застосовуванні цієї резолюції західні держави не були досить послідовними, зокрема, коли аґресором був СССР (як ось в Угорщині чи в Чехо-Словаччині), правдоподібно ще й тому, що з 1960-их років, коли до ООН почали приймати новопосталі держави Африки і Азії, склад Генеральної асамблеї основно змінився.

Члени ООН

Скільки ж дійсно є членів-засновників ООН — 50 чи 51? Різниця невелика, але вона дуже вимовна, бо за нею прихована глибока трагедія Польщі, з приводу якої формально й почалась друга світова війна. Наприкінці другої світової війни західні держави ганебно зрадили Польщу, віддавши її на поталу московському ведмедеві, що взяв її у свої »любезні обійми«. На конференції у Сан-Франціско зарезервоване для польської делеґації місце світило пусткою[3], у московських тюрмах з початку травня 1945 р. сиділо 16 делеґатів польського протинімецького підпілля, що їх »запросив на розмови« советський командувач Іванов. В Кремлі висланник през. Трумана Г. Гопкінс у розмовах »із самим Сталіном« вирішував (як і справу »вета«, проти якого в Сан-Франціско була сильна опозиція менших держав) і справу Польщі. Коли Гопкінс вернувся, справу Польщі, як одного з членів-засновників ООН, полагоджено »по-Соломоновому« (три дні перед урочистим підписанням хартії): до первісного тексту статті 3-ої, в якій говорилось, що членом-засновником є ті, які беруть участь у конференції, додано — »або ті, які раніше підписали декларацію Об'єднаних Націй з 1 січня 1942 р.« (себто — згадану Атлантійську Хартію). В самому документі між підписами делеґації Перу і Савдійської Арабії залишено місце на підписи представників Польщі[4], зовсім не турбуючись тим, що декларацію з 1 січня 1942 р. підписав еміґраційний польський уряд (у Лондоні), а хартію ООН підписали (після закінчення конференції) ставленики Кремля. Справу полагоджено »тишком-нишком«, ніби встидаючись такого »підтасовування карт« у час заснування організації, яка мала б »створити умови справедливого ладу і респекту для зобов'язань, що випливають із договорів«. Історична Немезіда жорстоко помстилась на Польщі, яка також не раз ламала договори (напр., Варшавський договір із квітня 1920 р.) з іншими народами.

Про обставини, чому Українську (і Білоруську) ССР прийнято в члени-засновники ООН писалось уже досить багато, тому над цією справою не зупиняємось. Проте треба виразно відкинути деякі намагання робити з факту членства Української ССР в ООН нічим не обґрунтовані висновки, мовляв, УССР — »набула колективного визнання міжнародною спільнотою як держава«[5].

Справу юридичного аспекту членства в ООН і »колективного визнання« дуже точно й обширно насвітлює офіційний документ Генерального секретаря ООН з 8 березня 1950 р.[6], в якому, між іншим, виразно стверджується, що пов'язування цих двох справ нелогічне і недопущенне в світлі постанов чартеру організації і дотеперішньої практики; в одному місці читаємо дослівно таке:

»Щоб запровадити засаду колективного визнання Організацією Об'єднаних Націй треба або змінити чартер, або скласти договір, який респектували б усі члени«.

Відкликуючись до різних випадків, як з часів існування Ліґи Націй, так і з практики ООН, а також до опінії Міжнародного Трибуналу

з 1948 р., стверджується, що у висліді безперервної практики члени (ООН) прийняли виразну засаду:

»1) Член може голосувати за прийняття представників уряду, якого він не визнає або з яким не втримує дипломатичних зносин, — і

2) таке голосування не є визнанням ані готовістю нав'язати дипломатичні зносини«.

Сумніваємось, чи автор статті в »Енциклопедії Українознавства« не знав про існування згаданого тут документу; а якщо знав, чому вважав за доцільне його промовчати?! Наша »Енциклопедія Українознавства« призначена головно для українського читача, отже повинна подавати суворо об'єктикні й перевірені інформації, а твердження про »колективне визнання« цілком фальшиве. Участь УССР в ООН можна і треба зручно використовувати в політичній пропаґанді на зовнішньому відтинку, вказуючи на те, що хоч ця »союзна республіка« тільки фіктивна держава, проте український нарід навіть в очах ворога самобутній і державноздатний, а тому не потребує ще раз »самовизначуватись«. Проте не можна подавати обман за »науково-правне« твердження.

Коли ж мова про ООН, то треба підкреслити, що на протязі першого десятиріччя кількість членів ООН збільшилася дуже мало (з 51 до 60). Був це наслідок затяжної »холодної війни« між СССР і Заходом; кожен із двох таборів »блькував« різними способами допущення в члени кандидатів, яких подавав чи підтримував опонент. Щойно в 1955 році, коли прийшла частинна »відлига«, обидва табори погодились допустити »гуртом« 16 нових членів, серед яких було 4 з комуністичного блоку (Албанія, Болгарія, Угорщина і Румунія), 6 західньоевропейських держав (Австрія, Ірляндія, Італія, Еспанія, Португалія і Фінляндія), 4 азійські держави (Камбоджія, Ляос, Непаль і Цейльон) та Лібія і Йорданія з Близького Сходу.

Наприкінці 1960-го року скількість членів ООН збільшилася до 100, а в чергових роках, мірою поступу »деколонізації« старих европейських імперій, кількість членів ООН далі зростала і наприкінці 1969 року було 126 членів. Не є членами ООН, хоч і мають своїх постійних обсерваторів: Ватикан, Швайцарія, Монако, НФР, НДР, Корея і В'єтнам, а також (навіть без обсерваторів) европейські »мініятюрки« (Андора, Сан-Маріно, Ліхтенштайн).

Геополітично найчисленніша група африканських народів (усіх 41, включаючи 5 арабських держав над Середземним морем, але без Південної Африки). Азійських держав (без Монголії) є 17, арабських на Близькому Сході — 10, держав латинської Америки — 24, західньоевропейських 17, а таких, що належать (по волі чи й проти волі) до комуністичного блоку, в Евразії (разом з Монголією) є 11. Разом з Австралією, Новою Зеляндією, США і Канадою, Південною Африкою та Ізраїлем є 126 держав, членів ООН.

Низький політичний рівень значної кількости провідників новопосталих афро-азійських держав, їхне упередження, а то й ненависть не тільки до своїх колишніх »поневолювачів«, а й до всіх білих, що

єхидно використовує пропаґанда Москви і Пекіну, та доведена аж до абсурду засада рівности всіх держав, великих і малих, усе більше тривожить вдумливих політиків і спостерігачів.

Характеристичною для теперішнього міжнародного »клімату« є справа відзначування 100-річчя з дня народження Леніна, як »великого гуманіста«, що її висунула Москва для скріплення свого, тепер дещо захитаного престижу. Серед 48 держав, які підписали проєкт резолюції для відзначення року Леніна, складеної в Секретаріяті Юнеско, або пізніше голосували за нею було тільки 10 (разом з Юґославією і Кубою) комуністичних держав, а 35 афро-азійських, 2 европейські (Фінляндія і Бельгія) та одна центрально-американська (Джамайка) держава.

Коли взяти до уваги, що голоси невеличких простором і населенням державок (16 членів ООН має менше ніж мільйон, а 45 менше ніж 5 мільйонів населення) в системі ООН мають таку ж вартість, як і голоси великих держав (за вийнятком »вета«, про яке була мова), то можна тільки підтвердити невеселі рефлексії недавно померлого през. Айзенгауера, що такий стан (нерівність у рівності) просто дискредитує ООН. А генеральний секретар ООН У Тант ще в 1964 р., згадуючи про нових членів ООН, різних »міні-держав«, що постають і будуть поставати у висліді деколонізації, натякнув на необхідність запровадити такі зміни в чартері ООН, які брали б до уваги пропорційну скількість населення поодиноких держав-членів. Один приватний плян перебудови структури ООН передбачає плюралістичний розподіл голосів за таким ключем:

5	найбільших держав — по 30 голосів кожна; разом	150	голосів
10	великих держав — по 12 голосів кожна; разом	120	”
15	середніх держав — по 8 голосів кожна; разом	120	”
20	нижче-середніх держав — по 6 голос. кожна; разом	120	”
30	менших держав — по 4 голоси кожна; разом	120	”
40	ще менших держав — по 3 голоси кожна; разом	120	”
10	найменших держав — по 1 голосі кожна; разом	10	”
130	держав мали б за тим пляном рівновартість	760	голосів.

На жаль, дотепер ні одна держава не відважилась висунути офіційно будь-який плян зміни чартеру на плюралістичне представництво; теперішній стан у майбутньому може довести до такого куріозу, що маленькі острівці (напр., Науру на Пацифіку, величиною 8 кв. миль, із населенням 6 тисяч, який отримав незалежність 31 січня 1968 р., але ще не зголосився в члени ООН) матимуть такий самий голос як США чи Індії.

Генеральний секретар ООН

Серед шістьох дійових органів ООН Генеральний секретар має особливе місце, бо він не тільки начальник 10-тисячного штабу міжнародних службовців (6 тисяч в самому Нью-Йорку, 4 тисячі у Женеві та в інших країнах), підібраних за відповідним ключем, не тільки голов-

ний екзекутивний урядник, а й »міжнародний модератор«, становище якого таке саме, як і становище представника будь-якої держави. Згідно з 99-ою статтею чартеру, »Генеральний секретар може довести до уваги Ради Безпеки якунебудь справу, яка в його опінії може загрожувати міжнародному мирові й безпеці«.

Першим Генеральним секретарем ООН, після довгих торгів з представниками СССР, було обрано норвезького дипломата Триґве Лі[7] 1 лютого 1946 року. Він заклав підвалини під організацію цілого Секретаріяту і старався »ходити поміж дощ« під час перших років »холодної війни«. Цим пояснюється факт, що в жовтні 1949 р. А. Я. Вишинський іменем СССР дав згоду на перевибір Триґве Лі Генеральним секретарем на наступних 3 роки. Але коли в червні 1950 року, після комуністичної аґресії в Кореї, Триґве Лі почав діяти згідно зі своїм статутовим обов'язком і сумлінням, допомагаючи організувати міжнародну збройну силу для спротиву аґресорам, Москва та інші комуністичні країни почали вважати його за свого ворога. В липні 1950 р. в »Правді« появилась стаття, в якій Триґве Лі названо »прямим і найактивнішим змовником з американськими інтервенціоністами в Кореї«. А коли (не зважаючи на опозицію представників советського блоку) Триґве Лі знову переобрано, представники СССР і його сателітів почали іґнорувати Триґве Лі, навіть бойкотувати, зриваючи з ним безпосередні контакти. Не піддавшись безпосередньому тискові Москви, Триґве Лі витривав на своєму пості ще два роки, але 10 листопада 1952 року остаточно зголосив свою резиґнацію.

Криза з вибором другого Генерального секретаря, спричинена московськими шантажами й підозрами, тривала майже півроку і щойно на початку квітня 1953 р. (по смерті Сталіна) вибрано новим Генеральним секретарем шведського заступника міністра закордонних справ, маловідомого Даґа Гамаршільда[8].

Зміни в Кремлі та перемир'я в Кореї (27 червня 1953 р.) викликали деяку надію, що Москва, нарешті, почне серйозно співпрацювати з ООН та західніми державами. Але вже на початку 1955 р. почали виявлятись справжні заміри »колективного керівництва« в Москві — зробити Секретаріят ООН знаряддям своєї закордонної політики. Московські большевики зіграли стару ленінську шахрайську концепцію »мирного співіснування двох таборів«. Вони основно змінили і тактику щодо кількости свого персоналу, затрудненого в Секретаріяті, та висунули домагання збільшити його на різних постах ООН. Теоретично вимоги Кремля були виправдані, коли взяти до уваги, що в 1951 році в головній кватирі ООН працювало тільки 14 советських громадян (на всіх понад тисячу), а на початку 1955 р. їх було тільки 19, хоч за ключем, який зобов'язував, СССР міг мати 131-175 працівників Секретаріяту. В новій ситуації большевики переорієнтувались, зрозумівши, що їхній персонал у ролі урядовців ООН може принести їм більшу користь ніж дотеперішнє нехтування персоналу ООН, тому вирішили захопити важливіші позиції в ООН своїми, відповідно вишколеними, працівниками. Генеральний секретар на домагання Москви приймав на службу в ООН

все більше совєтських громадян, які насправді працювали не для міжнародної організації, а для »матушки Росії«.

Восени (жовтень-листопад) 1956 р. під час подвійної міжнародної кризи (Суезький конфлікт і повстання в Угорщині) виявилось, що Генеральний секретар може діяти тільки тоді, коли США і СССР погоджуються співпрацювати, але зовсім безсилий у випадку явної аґресії з боку СССР, який керується своїми імперіялістичними інтересами та ігнорує всі міжнародні норми співжиття і опінію вільного світу. У випадку Суезу, коли США виступили проти своїх союзників Франції та Великобританії, засудивши їхню інтервенцію, Генеральний секретар, згідно з рішенням Генеральної асамблеї, на протязі кількох днів зумів зорганізувати міжнародну збройну силу, яка перебрала контроль над спірною територією суезького каналу, коли Англія і Франція відтягнули свої війська, виконуючи рішення асамблеї.

Але справа Угорщини виявила цілковиту безсилість ООН. Ані США, ані жодна інша держава не відважились поставити на форумі ООН рішуче домагання, щоб Москва негайно забрала свої окупаційні війська з території Угорщини, а замість них вислати там міжнародні військові формації під контролем ООН. Асамблея ООН обмежилась тільки моральним осудом СССР, без жодних практичних висновків, чим виявила свою цілковиту безсилість. Натомість міжнародний ґанґстер, СССР, відчув свою силу й перевагу, а значення і престиж Генерального секретаря та ООН цілком підупали.

В 1957-1960 роках СССР, використовуючи труднощі західньо-європейських держав у їхніх колоніях, почав виступати в ролі »захисника« колоніяльних народів і промотора »деколонізації« Азії й Африки. Коли Москва переконалася, що Гамаршільд не буде перешкоджати в реалізації її політики, вона погодилась (у вересні 1957 р.) на його перевибір на чергових 5 років (до 10 квітня 1963 р.).

Події 1957-1959 рр. (запуск перших двох »спутніків« в жовтні-листопаді 1957 р., закріплення особистої влади Хрущова, кастрівська революція на Кубі, фінансово-технічна допомога СССР Єгиптові для будови Асванської греблі на Нілу і така сама допомога червоному Китаєві, творення нових держав в Африці й Азії тощо) такою мірою роззухвалили нового московського »вождя«, що він особисто приїхав до Нью-Йорку на засідання Генеральної асамблеї ООН, мавши надію, що в недалекому майбутньому СССР, з підтримкою новопосталих держав, повністю опанує цю організацію.

Коли влітку 1960 року вибухли заворушення в Конґо, якому Бельгія, досить поквапно й без належної підготовки, дала повну незалежність (30 червня 1960), СССР, що послідовно ставив спротив створенню міжнародної збройної сили, несподівано погодився (на засіданні Ради Безпеки 13 липня 1960) на організацію такої сили для Конґо. Генеральний секретар Гамаршільд у порозумінні з представниками Тунізії, Марокко, Етіопії та Ґани на протязі чотирьох днів зорганізував »армію ООН« і вислав її до Конґа. Цю армію згодом використано для поборювання незалежницького руху в південній частині Конґо — Катанґи,

яка — покликуючись на право самовизначення — проголосила свою незалежність 11 липня 1960 року.

Невдовзі виявилось, що Москва, давши згоду на творення »армії ООН« і підтримуючи центральний уряд в Конґо, мала власні пляни — стати твердою ногою на »чорному континенті« з допомогою вишколеного комуніста Люмумби, що був премієр-міністром центрального уряду і московською »втичкою« в тому ж уряді. Коли президент Касавубу усунув Люмумбу з уряду, серед конголійців розгорілась внутрішня боротьба, в якій СССР підтримував Люмумбу як на терені ООН, так і в самому Конґо, висилаючи — поза плечима місії ООН — літаки, вантажні авта, танки й іншу зброю, а також медикаменти. Коли Гамаршільд виразно нап'ятнував цю єхидну акцію СССР, большевики почали атакувати його як в своїй пресі, так і на форумі ООН. Московська критика Гамаршільда ще більш загострилася, коли розвиток подій у Конґо не був таким, як хотіла Москва, зокрема після вбивства Люмумби на початку 1961 року.

Московська пропозиція »тройки«

Нахабність Москви завершилася у пропозиції Хрущова на зборах Генеральної асамблеї під час його другої поїздки до Нью-Йорку у вересні 1960 року. Покликаючись на те, що від заснування ООН уклад сил у світі основно змінився і тепер існує »три групи держав« (себто — комуністичні, західні та »непов'язані« держави), Хрущов у своїй промові 23 вересня 1960 р. зажадав, щоб дотеперішній одноособовий уряд Генерального секретаря замінити »колективним керівництвом« із трьох осіб, що були б репрезентантами трьох груп держав і кожний із них користувався б правом »вета«.

Коли взяти до уваги, що раніше Москва послідовно відкидала будь-які спроби змінити чартер ООН, а пропозиція Хрущова мала характер суттєвої зміни чартеру, яка — згідно із 108 статтею — могла бути схвалена тільки більшістю двох третіх голосів на Генеральній асамблеї, а потім мусіла б бути й ратифікована більшістю двох третіх членів ООН, в тому й усіма п'ятьма постійними членами Ради Безпеки, — виринає питання, з якою метою Хрущов висунув таку концепцію, яка не мала жодних реальних виглядів на здійснення. Відповідь треба шукати у ставленні Москви до Гамаршільда, у зв'язку з кризою в Конґо. Коли 5 вересня 1960 р. Гамаршільд вислав до Москви гострий протест проти однобічної інтервенції СССР у користь Люмумби, в Кремлі остаточно переконались, що Генеральний секретар не буде мовчки приглядатись московським затіям. Тоді Москва зажадала не тільки уступлення Гамаршільда, а й ліквідації цілої дотеперішньої організаційної системи і дії цього важливого органу ООН. На щастя, майже всі учасники 15-ої асамблеї зорієнтувались, що хоче досягнути СССР і відкинули пропозицію Хрущова.

Концепція »тройки«, яку представники СССР висунули ще в 1961-62 роках не тільки у відношенні до Генерального секретаріяту, а й при

різних інших нагодах[9], була логічним завершенням московських планів зсередини опанувати ключевий для самого існування ООН уряд Генерального секретаря, що їм раніше не вдавалось, бо як Триґве Лі, так й Гамаршільд не хотіли повністю капітулювати і стати слухняним знаряддям Москви.

Несподівана смерть Гамаршільда викликала поважну кризу в ООН, бо статут ООН не передбачає автоматичного перебрання цієї функції одним із заступників Генерального секретаря. Большевики мали надію, що тепер їм удасться запровадити систему »тройки« так би мовити »чорним ходом«. Вони запропонували, щоб трьох підсекретарів, які репрезентують три блюки держав, колективно виконували обов'язки Генерального секретаря. Коли цю пропозицію відкинуто, представник СССР запропонував (наприкінці вересня 1961 р.) взагалі не обсаджувати посту Генерального секретаря, а його функції розділити поміж чотирма підсекретарями за таким географічним принципом: — по одному з СССР, США, Азії і Африки, але й ця »штучка« (до речі, суперечна з твердженням Москви про існування »трьох груп держав«) не пройшла, бо більшість делеґатів далі обстоювала засаду одноособового уряду Генерального секретаря.

Остаточно, після гострих закулісових пертрактацій, Москва »поступилась« і Генеральна асамблея 3-го листопада 1961 р. призначила Генеральним секретарем (покищо, до кінця каденції Гамаршільда, себто — до 10 квітня 1963 р.) невідомого раніше представника Бурми У-Танта. Рік пізніше, 30 листопада 1962 року, його переобрано на чергових 4 роки, а 2 грудня 1966 р. У-Танта переобрано ще раз на 5 років, себто — до 31 грудня 1971 року.

З проєктом »тройки« Москві очевидно не повезло головно тому, що афро-азійські делеґати не підтримали її, мабуть під впливом китайської пропаґанди, спрямованої проти СССР серед кольорових народів. У призначених для широкого вжитку публікаціях ООН про »тройку« навіть не згадується.

Українська ССР в ООН

Тому, що про »Україну в Об'єднаних Націях« писало вже чимало українських авторів різними мовами[10], не маємо заміру спинятись довше над діяльністю представництва УССР на терені ООН, але звернемо увагу на деякі суттєві моменти цього питання.

Насамперед треба підкреслити, що — на жаль — твердження українських авторів ніяк не переконують чужих дослідників ООН. Згадуваний вже раніше А. Даллін, напр., пише таке:

»... Українську і Білоруську делеґації трактують як додатки (»апендеджес«) до совєтської репрезентації. Вони ніколи не діяли незалежно від Москви. Служать первісній меті, бо корисні як додаткові голоси та промовці, а часом як фасади (»фронтмен«), коли совєтські »червономовці« воліють, щоб інші висловлювали їхні слова ...«[11a].

А нав'язуючи до праць Якемчука (французькою мовою), Всеволода Голуба (українською мовою) і Юрія Бориса (шведською мовою), Даллін додає (у примітці):

»Для дослідника міжнародного права питання української і білоруської репрезентації порушує інтересні проблеми«[11б].

Інший автор ставить справу членства Української і Білоруської ССР як куріозний приклад фіктивних держав, які —

»хоч й »акцептовані« міжнародною спільнотою в тому сенсі, що є членами ООН, звичайно не вважаються за справжні держави тими авторами, які досліджують міжнародні відносини . . .«[12а].

Той самий автор в іншому місці, подаючи всіх членів-засновників ООН, додає, що —

»Чотирьох (членів) з-поміж поданих — Індії, Філіппіни, Українська ССР і Білоруська ССР — не були державами в той час, коли стали членами, хоч Індія і Філіппіни з того часу стали державами.

. . . Технічно тільки 49 членів-засновників є тепер державами, натомість два з них є тільки відділенням (»саб-дівіженс«) однієї держави — СССР«[12б].

Подруге, з перспективи 25-річчя, діяльність т. зв. »української репрезентації« на терені ООН та різних її аґенцій можна поділити на два нерівні періоди. У перших 5-ти роках, коли міністром закордонних справ УССР був »старий большевик« Дмитро З. Мануїльський, репрезентація УССР брала досить жваву участь в обговорюванні індонезійського, грецького, палестинського, чехо-словацького та інших питань (напр., атаки Бажана на втікачів із советського »раю«), хоч їхні виступи визначувались дорученнями Москви. В 1946 році УССР обрано членом Економічно-Соціяльної Ради (на 3 роки), а в 1948-49 рр. УССР була членом Ради Безпеки.

Починаючи з 1950-их років, себто за минулі 20 років, коли Мануїльський попав у неласку (так і помер в 1959 р.), участь УССР у різних виборних органах ООН була і є мінімальна; представники цієї »союзної республіки« не мають майже ніяких впливових постів в адміністративному апараті ООН. Тепер уже всі знають, що УССР в ООН сповняє функцію беззастережного речника московських імперських позицій, не зважаючи на те, хто з »українців« є в складі цієї репрезентації та що від квітня 1958 року в Нью-Йорку існує окрема »постійна місія Української ССР«, акредитована при ООН.

Потрете, приналежність УССР до ООН ніяк не дає їй статусу повноправної держави, зокрема тому, що Москва послідовно унеможливлює будь-які безпосередні дипломатичні зв'язки між УССР та іншими державами, навіть з комуністичного табору. В Києві нема дипломатичних представництв не тільки Англії (яка в серпні 1947 р. пропонувала встановлення дипломатичних зв'язків з УССР) чи США, а навіть найближчих сусідів України, як ось Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини, Угорщини чи інших сателітів. УССР навіть не є членом таких комуністичних спільнот, як ось »Варшавський Пакт Взаємооборони« чи »Рада Економічної Взаємодопомоги«, до яких належать всі европейські сателіти Москви, включно з Албанією, хоч вона вже »усамостійнилася«.

*

На питання, чи членство УССР в ООН є — на довгу мету — позитивним явищем для українського народу, не можна відповісти одним реченням. Тут треба брати до уваги:

1) Міжнародні стосунки мають тепер усе більше характер відносин не тільки між державами, а й поміж народами;

2) хоч совєтські »союзні республіки« є фіктивними державами, проте треба брати до уваги їх прагнення, як дійсних націй, які — згідно з аргументацією одного з дослідників — »краще підготовані до самоуправління і незалежности ніж більшість недавно еманципованих держав Азії, Африки й багатьох держав Латинської Америки«[13];

3) т. зв. »національне питання« в СССР далі не розв'язане, а в комуністичній доктрині немає нічого, що давало б більше прав до повної незалежности Албанії, Югославії, Румунії чи іншим сателітам, ніж Україні, Грузії або іншим »союзним республікам«.

З цього погляду участь України в ООН має певне значення. Коли прийде зміна політично-силових відносин в »совєтському бльоці« (наприклад, скоординовані й синхронізовані визвольні рухи »сателітних« і »підсовєтських« народів або збройний зудар Москви із Заходом), то за відповідних зусиль кращих синів і дочок українського народу (як на Україні, так і поза її межами) Україна напевно розірве всеімперські пута і знищить осоружну їй форму фіктивної »совєтської державности«, зголошуючи своє »право первородства« в ООН, як справжня держава українського народу.

Але, якщо б Москві вдалось зрусифікувати українців в УССР до такого ступеня, що між »мільйонами свинопасів« не залишиться ні одного »козака« і саме слово »Україна« стане порожнім звуком без будь-якого глибшого, зокрема політичного, змісту — тоді участь УССР в ООН буде скріплювати далі позиції Москви, очевидно не на користь, а на шкоду українському народові.

Мавши на увазі теперішні визвольні процеси в Україні та сміливі виступи таких патріотів як Лук'яненко, Кандиба, Дзюба, Чорновіл, Караванський та тисячі інших нам відомих і невідомих, треба вірити, що Москві вже не вдасться придушити справедливі вимоги українського народу відновити свою незалежну й суверенну державу, як дійсного члена ООН.

Джерела і примітки

[1]) Dallin, Alexander: *The Soviet Union at the United Nations:* An inquiry into Soviet Motives and Objectives. New York, Frederick A. Praeger Publ. 1962; p. 51 & 224 (notes 18/19).

[2]) Salisbury, Harrison E.: *War Between Russia And China.* W. W. Norton 1969, Bantam (paper) edition published April 1970. Chapter VI pp. 63-77. В цій, незвичайно цікавій і актуальній студії автор переконливо доказує, що спричинником корейської війни був СССР, а не Китай, як це загально прийнято.

[3]) Nicholas, H. G.: *The United Nations as a Political Institutions.* Oxford University Press, London-Oxford-New York. Third Edition, (paper) 1967; pp. 9 and 11.

4) Bregman, Aleksander: *Dzieje pustego fotela;* Konferencja w San Francisko i sprawa polska. Świat pól, Ltd., London 1948; p. 198.

5) *Енциклопедія Українознавства,* том 5-ий, гасло »Організація Об'єднаних Націй«, стор. 1860-1862; цитата зі стор. 1862. Там також подається бібліографію, на жаль, досить необ'єктивно, коли взяти до уваги, що тільки праці визнавців тези, мовляв, Українська ССР — »держава українського народу«, а зовсім промовчується праці з протилежними поглядами і аргументами, як ось Aspaturian, Vernon V.: *The Union Republics in Soviet Diplomacy.* Geneve-Paris; В. Лисий: *Міжнародно-правний статус України,* Нью-Йорк, 1966 та інші.

6) *Security Council Official Records* (S.C.O.R.), 5th year; Supplement — January-May 1950. Document S/1466.

7) Лі, Триґве-Гальвдан, норвезький дипломат і державний муж, народився 16 липня 1896 р. біля Осло, помер 30 грудня 1968 р. в Ґейло. Перед другою світовою війною був міністром справедливости і міністром торгівлі, а в 1940-41 роках був міністром закордонних справ норвезького уряду, що діяв в той час у Лондоні, на еміґрації. Після уступлення з посту Генерального секретаря ООН, вернувся до Норвегії, де займав пости ґубернатора столиці Осло, міністра промисловости (1963-64) і міністра торгівлі (1964-65). Був визначним членом норвезької партії праці і написав дві студії п. з. »У справі миру« (про ООН) і »Жити чи померти«.

8) Гамаршільд, Даґ-Гяльмар-Аґне-Карль, шведський дипломат і визначний економіст, народився 29 липня 1905 р., згинув на пості Генерального секретаря ООН 18 вересня 1961 р. під час містерійної літунської катастрофи біля місцевости Ндоля (в Півн. Родезії), де виїхав на переговори з провідником »сецесіоністичного« руху Катанґи (південне Конґо) Мойсе Чомбе. (Чомбе також загинув у загадкових обставинах в альжірській тюрмі 29 червня 1969 р., після того, як його пірвано з літака в 1967 р.). Перед своїм вибором на Ген. секретаря ООН в 1963 році, Даґ Гамаршільд був делеґатом шведського уряду і заступником голови Організації для Европейської Економічної Співпраці. Відзначено його посмертно нобелівською нагородою миру в 1961 році.

9) У вказаній під 1) праці Даллін подає (стор. 154), що большевики пропонували »тройку« для керівництва іншим органом ООН — »Економічно-Соціяльною Радою« і такими міжнародними установами, пов'язаними з ООН, як »Міжнародна Організація Праці«, »Міжнародна Аґенція для Атомової Енерґії«, »Юнеско« тощо, а навіть для міжнародної контрольної комісії для Ляосу і Камбоджії.

10) Крім праць, названих вище під 5, треба згадати ще студію Михайла Сосновського п. з. *»Україна на міжнародній арені 1945-1965«* (Видавництво Дослідного Інституту Студіюм, Торонто-Оттава, 1966, розділ XX) і дві докторські дисертації (англійською мовою): Степана Олійника на Джорджтавнському університеті та Константина Савчука на Колюмбійському університеті.

11a) і 11b). Вказана під 1 праця, стор. 108 і 233, примітка 22.

12) Vincent, Jack E., Ph.D.: *A Handbook of International Relations.* Barron's Educational Series, Inc. Woodbury, N.Y. 1969;

12a) pp. 132 & 316; 12b) p. 390.

13) Aspaturian, Vernon V.: *The Union Republics in Soviet Diplomacy.* A Study of Soviet Federalism in the Service of Soviet Foreign Policy. Publications de l'Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, No. 36. Geneve Librairie E. Droz-Paris V-e, Librairie Minard, 1960; p. 201 & ff.

Проф. Р. ДРАҐАН

МАРКС І ЙОГО ЕПІГОНИ

(Закінчення, 10)

20-ий конґрес компартії підкинув нову пропаґандивну качку, яка здохла, навіть не знявшись угору. Була це »будова комунізму«, що мала закінчитися 1980 року. Згідно з цією новою брехнею, в 1980 році зникнуть різниці між селом і містом, почнеться багате й розкішне життя. В 1980 році СССР випередить і Америку. Продуктивність праці підійметься на 200%, а продуктивність колгоспів збільшиться п'ять разів. Між працею і наукою буде один рівень, гроші стануть непотрібні. Більшість функцій соціяльної служби буде безплатна, а держава перетвориться на самоуправу. Ось яка фантазія. Появились і відповідні брошури з програмою »комуністичного суспільства« в 1980 р., але тільки для внутрішнього вжитку.

Не зважаючи на це, наївні західні політики думають, що комунізм повільно зближається до капіталізму, отже нема чого боятися і не треба дразнити ватажків московської імперії. Щоправда, до комунізму в СССР так далеко, як від землі до місяця, але московський і китайський імперіялізм поширюється і опортунізм противників комунізму дуже корисний як Москві, так і Пекінові. І хоч міжнародний комунізм сьогодні це цвинтар комуністичних мрій, проте конфлікт двох систем не зменшився. Московські лідери, хоч і розгубились у своїх збанкрутованих доктринах, далі ненавидять капіталізм, бо він не валиться, навпаки — навіть еволюціонує із виразними перспективами на краще. Такого капіталізму, про який думають московсько-большевицькі лідери, уже давно нема і їхня пропаґандивна пустомельщина звучить трафаретно. »Будівники комунізму« дивляться на капіталістичний світ своїми перестарілими поглядами, а той світ уже дав волю багатьом поневоленим народам, навіть таким, які ще не доросли до державности й незалежности.

Недорозвинені нації мають право захищати себе економічно й політично, а експлуатація обмежена структурою держави, що не допускає до більших зловживань. Бюрократизм у демократичних країнах припинений, бо публічна опінія і партії не допускають до його закріплення. Щоправда, є ще залишки февдалізму в недорозвинених країнах, але й ті країни під тиском нової дійсности модернізуються. Зростає грамотність, а впарі з тим і участь народу в суспільно-політичному житті. Парлямент і вибори мають домінуюче значення, тому монополії не диктують своєї волі державі, як думають у Москві. Світ хоче поступу, хоче нових, але правдивих досягнень. Такого поступу не видно в комуністичному бльоці і він опинився в ізоляції. Світ не може бути уні-

формований, бо саме в плюралізмі суть свободи і прогресу. Поневолені народи комуністичного блоку це мученики і чемпіони свободи, їх не зламав жоден терор. Але шукання компромісу з московськими імперіялістами відсуває розв'язку питання поневолених Москвою народів, завдає великої шкоди як поневоленим, так і вільним націям.

Не зважаючи на непроглядні й безнадійні суперечності комунізму і його штучної бази марксизму, бачимо, що міжнародний комунізм ще діє як певна сила. Так званий комуністичний блок ще далі живиться доктринами Маркса і Леніна, проте комуністичні лідери ледве контролюють свою діяльність — вони радше до неї змушені. Стали »практичніші«, промовчують невдачі, не пускаються на »слизьке« і захищають себе аґресивністю. Сьогодні нереволюційний комунізм — дивне, радше психологічне ніж ідеологічне явище (напр., Тіто і його ідеолог Кардель). В Німеччині в минулому багато комуністів були стали фашистами. Югославський журнал »Практика« перестерігає, що »ефект марксизму мусить бути вільний від тиску партії«.

Чи міжнародний комунізм має якесь майбутнє? Чи комунізм — моноліт, надхненний незмінним ідеалом? Такі питання можуть тривожити тільки тих, що не ознайомлені з теорією і практикою комунізму. Насправді, міжнародного комунізму нема, є тільки різні зв'язки між комуністичними партіями, відповідно до обставин і потреб. »Міжнародний пролетаріят« — пусте слово. Солідарність соціялістичних держав виявилась нереальною, як це бачимо на прикладі політики Москви, Китаю і їх сателітів. Містика історичної невідкличности розвіялась, як дим під подмухом першого вітру. Дійсної комуністичної революції ніде не видно, а »народні демократії« держаться з допомогою терору, війська і поліції. Угорський комуністичний філософ Ґ. Лукач розрізняє »спотворений« марксизм і »правдивий«, натомість польський письменник Ян Шовчик питає: »Чи марксизм — це звій полотна, з якого кожний може вирізати собі таку форму, яку захоче?«

Б. Рассел, якого комуністи ще й сьогодні використовують для поширення пацифізму на Заході, ще в 1928 р. писав: »Я змушений відкинути большевизм із двох причин. Перша — людство мусить платити страшну ціну, щоб дійти до комунізму. Друга — навіть заплативши ціну, я не думаю, що результат буде таким, як проповідують большевики«. Результат взагалі невідомий, а те, що бачимо — неґативне. Хрущов, відвідавши США, необережно був заявив: »Я відвідав невільників капіталізму — їм живеться добре«. Це, щонайменше, хоч і скромний, але очевидний результат капіталістичної системи. »Компартії в капіталістичних країнах притягали до себе все більше деклясовані елементи« — каже Ф. Боркенав у своїй праці »Світовий комунізм«.

Візія »прекрасного майбутнього« мала фасцинуючий вплив на значну частину европейської інтеліґенції; ця ідеологічно бездомна група мусіла зіткнутися з дійсністю, щоб зрозуміти свою наївність. Знані із своїх післякомуністичних ремінісценцій і жалів такі автори як Сілоне, Кест-

лер, Жід, Фішер, Спендер, Райк, Дойчер та інші. Відомі комуністи західніх областей України могли б багато розповісти про свою наївність, але їх знищили. А скільки є розчарованих людей в комуністичному бльоці? Пеньковських чи Ґудзенків напевно сотні тисяч. Вже відома ціла когорта сміливих українських інтелектуалів, таких як Мороз, Чорновіл, Дзюба, Світличний, Кандиба, Масютко, Лук'яненко, Караванський, Горинь, Скочко й багато інших; вони не мовчать, а говорять голосно, на ввесь світ, добиваються своїх прав, не зважаючи на тюрми й концтабори.

Колишній комуніст І. Дойчер у книжці »Росія на переломі« висловлює своє гірке розчарування такими словами: »Бетговен порвав на шматки першу сторінку »Героїки«, на якій він присвятив цю симфонію Наполеонові, як тільки довідався, що 1-ий консул вступив на трон... Ентузіясти французької революції закам'яніли, побачивши, що корсиканський визволитель був сам тираном і поневолювачем... Нема противнішого видовища, як післяреволюційна тиранія, прибрана в прапори свободи«.

У зв'язку із зударом московського імперіялізму з Китаєм, годі сказати, чи йде про доктрину, чи тільки про тактику. Китай вперто обстоює погляд, що поразка капіталізму не можлива без воєнного зудару. Китайські комуністи кажуть, що тільки їхня форма соціялізму історично виправдана й історично прогресивна. Але всі московські й китайські теорії підшиті заздрістю і ривалізацією найгіршого шовіністичного типу. Куба маневрує між Пекіном і Москвою. Клич »Пролетарі всіх країн єднайтесь« цілковито втратив своє значення.

Найцікавішим з-поміж комуністичних ватажків є Тіто. Йому 76 років, але він динамічний і постійно шукає »нових доріг«. Сталін колись іронічно казав: »Тіто! Я ворухну мізинцем і не буде Тіта!« Але виявилося, що Тіто був твердим горіхом навіть для Сталіна. Партія для нього тільки »дорадник«. Спочатку він був завзятим сталіністом, як Ульбріхт і Новотни. В 1957 р. він дав селянам по 25 акрів землі і в колгоспах мало хто залишився. Власники землі платять більші податки, проте мають свою ініціятиву. Бюрократія зруйнувала вкладені інвестиції, а разом із тим і Тітові пляни. Розчарований Тіто усунув бюрократію, зробивши фабрики самоуправними й автономними та поставивши їх перед проблемою зиску або банкрутства. Туризм, вільні кордони, ліквідація Політбюра та інші ліберальні реформи стали прикладом для інших сателітних країн. Тіто уважає, що він найкращий марксист. Він давно відкинув ідеї інтернаціоналізму й думає категоріями льокального націоналізму.

Національна льояльність виявилась міцніша і в інших країнах. Як довго існував Комінтерн, його широкі міжнародні завдання були тільки іграшкою в руках пануючої Москви. Міжнародна пролетарська революція, що її колись проповідував Ленін, сьогодні стала фантомом. Навіть такий опортуніст у питаннях комунізму, як А. Тойнбі, знаний історик, думає, що »комуністичні країни є перш за все націоналістичні«.

»Рух, льояльність якого розколюється між рідним краєм і чужою країною, ніколи не матиме переконливої сили«, — каже Ф. Боркенав. »Як доказ бачимо, що Росії не вдалося перенести свою революцію за кордон«. Під час війни Сталін не думав про пролетарську революцію, навіть не згадував про соціялізм, а тільки про »матушку Рассею«. Як бачимо, комуніст може бути патріотом або ворогом патріотизму, відповідно до потреби.

Націоналізм — природна сила народу, він ніколи не загине. Поневолені народи московської імперії живуть і борються за волю. Як не стараються московські тирани зробити російську імперію »совєтською батьківщиною«, їм це ніколи не вдасться, бо кожний нарід думає насамперед про себе і свою долю. »Совєтська батьківщина«, сучасна російська імперія, для них була і є »тюрмою народів«. І помиляється М. Джілас, який не мав часу приглянутись ближче поневоленим народам, особливо українському, коли каже: »Хто сьогодні знає щось про українських письменників і політичних діячів? Що сталося з тим народом, країна якого така велика як і Франція, який колись був найпередовішим народом Росії? Можна подумати, що тільки аморфна й безформена маса людей може залишитись під цією безособовою машиною терору«. Ні, український народ не безформена маса, не зважаючи на терор і русифікацію, а живий народ, який — разом з іншими народами — вперто бореться з московсько-марксистським лихом і напевно здобуде волю й державність. Визвольний націоналізм, хоч і в підземеллі, виявився ідейно непереможним. Революційні сили розвалять московсько-большевицьку імперію, а разом із нею і т. зв. комуністичний блюк. Національне питання буде розв'язане не ленінською брехливою теорією, а незламною волею і боротьбою поневолених народів. Націонал-комунізм в країнах комуністичного блюку це суперечність сама в собі.

Наприкінці зупинимось коротко на деяких основних питаннях, які хвилюють людство і кожну цивілізовану людину зокрема. Це сама людина і її мораль. Визначні соціологи Прудон, Рікардо та інші, у протилежність до Маркса, ставили етику в центрі уваги. І хоч французький комуніст М. Дельбрель каже, що »марксисти дають справедливості перше місце«, насправді це обман. Маркс у »Німецькій ідеології« каже: »Комуністи не проповідують моралі«. В статті »Демократичний панславізм« він пише: »Справедливість, людськість, свобода, рівність, братерство, незалежність — це категорії більш або менш моральні, які звучать гарно, але в питаннях історії і політики абсолютно нічого не доказують«. Людина, згідно з твердженням Маркса, не є продуцентом свого власного існування, отже не може вирішувати своєї поведінки. Таких речей, як справедливість і свобода в абстракції взагалі нема. Конкретні обставини диктують те, що потрібне. Отже, людина є тільки безвільним інструментом матерії. Мета виправдує кожні засоби, але така теорія злочинна. Маркс, крім цього, не бере до уваги, що його мета наскрізь суб'єктивна і відірвана від природи.

Маркс каже: »Мораль сама в собі не існує, нема універсальних зобов'язань«. А це означає, що комунізм — знаряддя партії і виконує тільки її завдання. Моральність може бути добра або зла, залежно від обставин. Для комуніста мораль клясова, тому кожна акція в користь кляси й революції добра. Згідно з Геґелем і Гераклітом, все зміняється діялектично, і те, що сьогодні добре, завтра може бути зле. Люди вибирають те, що їм потрібне. Це т. зв. етика вимог, а не інтуїції і трансцедентних елементів. Гаслом комуністів стала соціяльна справедливість, насправді це огидний обман, грубий злочин проти суспільної законности. Комуніст соромиться теплих людських почувань, називає їх »буржуазною кволістю«. »Москва сльозам не вірить«, — загально відома аксіома. Комуністи вірять у людську підлоту.

Для політичної пропаґанди московсько-большевицький режим завжди прикривається леґальністю і законністю, але для його противників нема законів, нема конституції, нема справедливости. Присуди в судах заздалегідь визначає партія, вони (присуди) часто показові, як цирк. Невинних примушують »розкаятися«, бо цього вимагають інтереси партії. Провокатори й доносники не раз вирішують долю мільйонів людей, яких засуджують і без суду, навіть не за вчинки, а за іншу думку. Правні теорії зміняються, відповідно до обставин і потреб партії, а леґальність тільки паперова квітка. Самих же сподвижників комуністичного правосуддя також гнітить почуття дійсної справедливости, яке вказує на абсолют і вічність, тому вони жорстоко нищать християнство, яке пробуджує ті незнищенні людські почування.

Ідеї правди і справедливости сильніші від найбрутальнішого насильства. Людську природу не можна знищити насильством, вона іде назустріч Богові, що є джерелом вічної, незнищенної справедливости. П. Кльодель каже: »Ми помагаємо природі, щоб наблизитися до Бога, стати Його синами«. Такого космічно-еволюційного процесу не знищив ні Ленін, ні Сталін, не знищать його і їхні наступники-тирани.

Комуністична держава, чи уряд, намагається усіма засобами знищити індивіда, якому не вільно шукати свого призначення чи свого місця в житті. Він має бути »гвинтиком« держави, а держава — це партія. Гуманізм? Таке слово донедавна не існувало в комуністичному словництві, його були викинули як »буржуазні залишки«. Але сьогодні про »гуманізм« говорять і в комуністичній літературі, в мистецтві, в пропаґанді. Очевидно, для марксистів є різні »гуманізми«. Для них марксизм також своєрідний гуманізм, навіть »єдиноправильний« на їхню думку. »Комуніст — це той, хто бачить людину вище себе самого, що хоче все для людини«, — каже французький комуніст Араґон. І так для людини можна людину вбити, можна тортурувати, можна цілі нації винищувати. Маркс повторяв за римлянами: »Ніщо людське не є мені чуже« і »людина для людини найвища істота«. Такий антропоцентричний гуманізм, знищивши половину людства, хоче другу половину перетворити на колектив духових євнухів, усіх однакових, без будь-якої духової гідности, як череду овець. Марксистський »гума-

нізм« дуже войовничий. В боротьбі проти соціяльного »відчуження« має творитись »нова людина«. Така фальшива рецепта зовсім не виправдалась, як бачимо з 50-річної практики панування московських большевиків.

»Світ не треба пояснювати, а змінити«, — каже Маркс, отже його »гуманізм« пов'язаний із щоденною працею та боротьбою з природою »в інтересах пролетаріяту«, а не всього людства або свого народу. Ніцше писав: »Конфлікт суверена — це любов далини в боротьбі із любов'ю ближніх«. У комуністів нема любови до ближніх, є тільки підозра, навіть до однодумців. А »далина« визначена партією. Маркс любив тільки своїх »пролетарів«. В праці »Німецька ідеологія« він каже: »На їхніх устах братерство людей не є фразою, правдива шляхетність людської природи говорить із їхніх облич, затвердлих у праці«. Маркс, мабуть, ніколи не жив разом із »пролетарями«, тому й не бачив їхньої »шляхетности людської природи«. В Леніна нема вже цієї »любови«, є тільки чиста калькуляція, а в Сталіна бачимо тільки презирство.

»Кляса власників і кляса пролетарів є в однаковому становищі людського обезвласнення«, — каже Маркс у »Св. Родині«. Отже, він вимагає скасування приватної власности, бо це, мовляв, відновить гідність людини і »перепросить людину з природою«. Зразок таких »перепросин« людини з природою бачимо в колгоспах і заводах в московській імперії. Партія навіть обезвласнених людей постійно підозріває, що вони прагнуть до власности, бо це природний гін кожної людини. Відрубай людині руку, вона краще буде себе почувати, ніж без будь-якої власности. Для Маркса »перепросини« з природою мають стати »світанком нової епохи«. В »Манускриптах економії і філософії« він каже: »Комунізм, як і завершений матеріялізм, є гуманізмом«. І таким »гуманізмом« комуністичні сатрапи експериментують на всі лади, але людської природи змінити не можуть, як не можуть змінити й себе самих та своєї жорстокости. Маркс ніде не каже, як зміниться природа людини, а Ленін у праці »Держава і революція« пише, що »на це нема відповіді«.

Марксисти твердять, що держава є виявом політичного відчуження, а людина, відчужена в державі, веде подвійне життя. Проте у вільному світі людина завжди знайде своє середовище, коли цього хоче, і тільки в комуністичній державі вона змушена вести подвійне життя, бо в »казьонному« житті вона не може бути сама собою. »Там, де закон є дійсним законом, себто висновком існування свободи, він забезпечує правдиве свобідне існування людини«, — каже Маркс. Слова, як золото, але в комуністичному бльоці ніде нема таких законів і ніколи не буде, бо суттю комунізму є диктатура. Крім цього, як можна говорити про »свобідне існування людини«, коли в марксистів »розвиток людської особистости — ідея абстрактна«. Троцький писав про »нову людину«, мавши на увазі пересічну людину, з якої має витворитись »надлюдина«. Не зважаючи на це, замість »надлюдини« марксисти

створили »ґвинтика«-раба, як це бачимо в московсько-большевицькій імперії. Проте людської особистости, людської думки вони не спроможні знищити. Треба насамперед убити думку, бо це творча сила. В. Симоненко каже:

»Слід би катюгам давно зазубрить:
Можна прострелити мозок,
Що думку народить.
Думки ж не вбить«.

Твердиню, якою є людина, комуністи ніколи не здобудуть. Людина хоче правди, справедливости і свободи. А »світанок нової епохи« прийде тільки тоді, коли нації стануть вільними, коли людина буде користуватися волею, як Богоподібна істота.

Література

1. *F. Mehring:* Karl Marx, New York, 1935.
2. *G. Mayer:* Fr. Engels, London, 1936.
3. *G. W. Mills:* The Marxists, London, 1962.
4. *G. Cole:* History of Socialism, London, 1953.
5. *I. Deutscher:* Stalin, London, 1965.
6. -"- Russia in Transition, New York, 1957.
7. -"- Ironies of History, London, 1966.
8. *C. Bernstein:* Evolutionary Socialism, New York, 1911.
9. *W. Lenin:* Selected Works, London, 1947.
10. *L. Trotsky:* The History of Russian Revolution, New York, 1932.
11. -"- The Permanent Revolution, New York, 1931.
12. -"- Literature and Revolution, New York, 1957.
13. -"- The Revolution Betrayed, New York, 1945.
14. -"- Dictatorship versus Democracy, New York, 1922.
15. -"- In Defence of Marxism, New York, 1964.
16. *J. Stalin:* Leninism, New York, 1933.
17. *R. Luxemburg:* The Russian Revolution, New York, 1940.
18. *K. Kautsky:* The Social Revolution, Chicago, 1902.
19. *F. Borkenau:* World Communism, New York, 1939.
20. *Moe-Tse-Tung:* On Contradictions, New York, 1957.
21. *N. Weyl:* Red Star over Cuba, New York, 1961.
22. *K. Marx, F. Engels:* The German Ideology, New York, 1939.
23. *M. Djilas:* The New Class, London, 1957.
24. -"- Conversation with Stalin, U.S.A., 1962.
25. *Seton-Watson:* The Pattern of Communist Revolution, London, 1953.
26. *R. Hunt:* The Theory and Practice of Communism, England, 1950.
27. *M. Acton:* The Illusion of the Epoch, England, 1955.
28. *N. Berdyaev:* The Russian Idea, New York, 1947.
29. *I. Fairbank:* A Documentary History of Chinese Communism, New York, 1952.
30. *I. Schwarz:* Chine Com. and the Rise of Mao, Harvard University, 1951.
31. *B. Wolfe:* Three who Made a Revolution, Great Britain, 1966.
32. *D. Shub:* Lenin, London, 1966.
33. *R. Abramowicz:* The Soviet Revolution, New York, 1962.
34. *D. Ionescu:* The Break-up of the Soviet Empire in Eastern Europe, England, 1965.
35. *A. Dallin:* Diversity in International Communism, Columbia University, 1963.
36. *E. Crankshaw:* The New Cold War Moscow v. Peking, Great Britain, 1963.

37. *I. Berlin:* Karl Marx, London, 1960.
38. *Z. Brzezinski:* The Soviet Bloc, New York, 1963.
39. *L. Labedz:* Revisionism, London, 1962.
40. *W. Hearst, B. Considine, F. Coniff:* Krushchev and the Russian Challenge, U.S.A., 1960.
41. *R. Friedman:* Marx on Economic, U.S.A., 1961.
42. *J. Chen:* Mao and the Chinese Revolution, Oxford, 1965.
43. *S. Schram:* Mao-Tse-Tung, Great Britain, 1966.
44. *J. Galbraith:* American Capitalism, Great Britain, 1956.
45. *R. Crossman:* The God that Failed, London, 1950.
46. *P. Vigor:* A Guide to Marxism, London, 1966.
47. *J. Miller; F. Rigby:* The Disintegrating Monolith, Canberra, 1965.
48. *J. Lawrence:* A History of Russia, New York, 1957.
49. *H. Bartholi:* La Doctrine Sociale et Économique de Karl Marx, Paris, 1950.
50. *H. Chambre:* Le Marxisme en Union Sovietique, Paris, 1955.
51. *E. Halévy:* Histoire du Socialisme Européen, Paris, 1948.
52. *P. Maulnier:* La Pensée Marxiste, Paris, 1948.
52. *K. Kautsky:* Le Marxisme et son Critique Berustein, Paris, 1900.
54. *J. Choron:* La Doctrine Bolshéviste, Paris, 1935.
55. *J. Guillermaz:* La Chine Populaire, Paris, 1964.
56. *S. Schram:* La "Revolution Permanente" en Chine, Paris, 1963.
57. *H. Chambre:* De Karl Marx á Mao-Tse-Tung, Paris, 1959.
58. *V. Alexandrow:* Les Mysteres du Kremlin, Paris, 1910.
59. *I. Bochenski:* Der Sovjetrussische Dial. Materialism, Bern, 1950.
60. *A. Rosenberg:* Die Geschichte des Bolschewismus, Berlin, 1939.
61. *B. Meissner:* Die Kom. Partei der Sovjetunion vor und nach dem Tode Stalins, Frankfurt, 1954.
62. *F. Brubacher:* Der Sinn des Lebens, Zürich, 1946.
63. *Н. Бердяев:* Начало русского комунізма, Париж, 1937.
64. *В. Ленин:* Сочинения, Москва, 1954-60.
65. *Й. Сталин:* Сочинения, Москва, 1951.

ЧИТАЙТЕ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ!

Суспільно-політичний тижневик

»ГОМІН УКРАЇНИ«

Видає Видавнича Спілка »Гомін України з обм. порукою в Торонто, 140 Bathurst St., Канада.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — містить сторінки літератури і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — містить оголошення, реклями підприємств помагає в розшуках рідних і знайомих.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N.1.

А. КИЯНКА

ТРИПТИХ

I

ПРОБУДЖЕННЯ ПОЕТА

Зловіща тінь майнула над фіордом,
Буруняться злі хвилі і киплять.
Чому ж чоло твоє поникло горде,
А на устах мовчазности печаль?
І дивувалась хвиля цьому диву,
І клекотіла клекотом глибінь.
З безодні виривалась пісня гніву,
Жаскі вогні метала в далечінь.
Ту громовицю-пісню над фіордом
Ти ловиш серцем мужнім без вагань
І міряєш надхненним зором гордим
Безодню всю незміряних страждань.

II

ХВИЛІ ДРІМАЮТЬ

У порановій млі,
Сповиті пеленою,
Дрімають хвилі.
Чому не маю я спокою
І серце б'є на сполох
У порановій тиші?
Чому не задрімає,
Як хвилі озера в імлі,
У тиші порановій,
Беззвучній і німій?

III

ТІНЬ РОЗП'ЯТОЇ

Це тінь Твоя на згарищах розп'ята
Під зоряним шатром у крутежі вітрів.
Але Ти знову оживаєш, Мати,
Коли святий огонь з-під згарищ зайснів.

Ми буреломи на шляхах тернистих —
Сліди руїн — прочистимо, зметем
І образ Твій — осяяний, пречистий —
На хоругов священну підіймем.

Міра ГАРМАШ

ОКСАНІ ЛЯТУРИНСЬКІЙ

Чи чуєте як тужить Див?
Чи чуєте? — Голосять діви:
»Пішов в похід наш лицар чорнобровий,
В похід далекий, що без вороття,
За сім земель, ген за чужі моря.
Лишив свій хутір Ліс . . .«
»Не Ліс тепер, а зруб, —
Ридають жони блідолиці —
Волинську землю укриває труп
І кряче галич, гавкають лисиці.
Затихли гуслі і замовк Боян,
В Острозі княжа снидіє емаль,
Бо став рабом колишній пан,
Лиш ходить Туга посеред проваль.
Дажбог умер!« —
Регочеться Морена:
»Спалив Перун старий священний дуб,
А воїн той поляг, що гордо ніс тризуб!
Загинув у далекому поході«. —
Проте всьому усупереч
Хтось вістку ширить у народі:
»Не плачте, воїн залишив свій меч!
Знайдіть його! Гостріть списи!
Хай блиснуть, харалужні!
За Русь! За честь!
Ох, будьте ж мужні!«

30 червня 1970 р.

Д-р М. МІЩЕНКО

ПОХОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК РОЗУМУ*

Вже в давні часи проблема розуму стала предметом уважного розгляду різних філософських систем. Розум розглядали, як могутню силу діяльности людини, ототожнювали її з Божественною сутністю (Бог, Природа, Логос) або надавали їй Божественних властивостей. Так, Геракліт дивився на розум, як на основу буття. У багатьох раціоналістичних філософських системах розум розглядали, як природжену пізнавальну властивість людини, йому приписували апріорні властивості пізнавання світу і вважали його за відображення Божественної сутности (Платон, Декарт, Спіноза). Розум — іскра Божа, вчив Платон. Геґель також надавав розумові Божественних властивостей, що їх має тільки людина. У тварин він знаходив лише розсудок. Е. Кант обмежив апріорні властивості розуму й узалежнив його здібності також від набутого досвіду. Це сталося у зв'язку з розвитком природознавства, під впливом емпіричної філософії Льокка.

Г. Сковорода, сучасник Канта, обрав інший шлях для розуміння сутности розуму. Він цілком заперечив його апріорні властивості й живий світ розглядав, як одухотворену матерію. »Людське тіло — говорив Г. Сковорода — можна бачити, але розуму, що його проникає і утримує, не можна бачити. Тому у древніх Бог називався розумом«[23]. Для Сковороди здібності людини, як прояв її розуму, були природними, природженими властивостями. Він уважав, що здібності людини — це »іскра Божа«. Проте, його розуміння здібностей не було тотожне з поглядами представників раціоналістичної філософії. Здібності, що про них говорив Сковорода, позбавлені апріорних властивостей, вони »притаєні«, потребують вивчення, встановлення і розвитку. Філософія Сковороди ґрунтується на принципі розвитку й узалежнення від вимог зовнішнього оточення. Він закликає педагога і лікаря вивчати »притаєні« здібності дитини й виховувати дитину відповідно з її природними властивостями. Погляди Сковороди мають прикмети емпіричної філософії, але відрізняються ученням про природжені здібности. Отже, не все в людській діяльності постає шляхом індивідуального досвіду, — думав Г. Сковорода. Діяльність ця потребує природженого фундаменту, на якому шляхом виховання формується індивідуальний досвід, як і знання про зовнішній світ. Такі погляди Сковороди стали підтверджені рядом нових напрямків і ділянок наук, що виникли в 20-му столітті. Вчення про природжені субкортикальні анатомо-фізіологічні механізми та кору, як апарат індивідуального

*) З пореволюційних невро-фізіологічних досліджень в Україні.

досвіду, стали основою сучасної анатомії і фізіології. Генетика висунула вчення про генотип, як природжену основу особистости.

У московсько-большевицькій філософії і психології проблему розуму, або інтелекту, розглядають у пляні догматизованих уявлень К. Маркса і В. Енґельса та пов'язують її з традиціями суб'єктивної психології. Погляди Маркса і Енґельса розвинулись у середині 19-го сторіччя на основі середньовічної психології свідомости Декарта, еволюційної теорії Ламарка і тенденцій до надмірної психологізації і соціологізації природних властивостей людини[11]. Історичний розвиток людини вони розуміли як появу і розвиток різних форм свідомости: свідомости як відношення, мови і мислення як форм свідомости. Розум розглядали як найхарактеристичніший прояв свідомости. Свідомість виводили з т. зв. усвідомленого інстинкту (!!) і її розвиток узалежнювали від суспільних та виробничих відносин[17]. Заперечували наявність природних відмін у людей і значення біологічних законів у їх розвитку. Наявні відміни людей Маркс розглядав як спотворений продукт капіталістичних відношень і пророкував їх зникнення разом із расовими відмінами в історичному процесі[18].

Погляди Маркса і Енґельса на походження й розвиток людини та еволюційну теорію Ламарка заперечив Дарвін своїми дослідами ще наприкінці 19-го сторіччя. З розвитком експериментальної психології, дослідження Трондайка, Клапереда, Біне, Спірмана відкидають надмірну психологізацію і соціологізацію індивідуальних ознак людини. Спірман в інтелекті бачить природжений чинник, постійний для кожного індивіда і незалежний від його розвитку й навчання.

Експериментальна психологія започаткувала вивчення інтелекту, проте це вивчення мало характер своєрідної однобічности. Розглядаючи інтелект як тільки психологічне явище, психологи не вивчили сутности інтелекту, а лише рівень його розвитку в тварин і людини. Для цього вони вважали, як маштаб, різного роду навички (тести). Здібність і швидкість утворення навички вказували на рівень інтелектуального розвитку, але сутність навички була невідома і розглядалась також як тільки психічне явище. Отже, одне невідоме — інтелект — вивчалось з допомогою другого невідомого — навички. Звичайно, це не могло привести до успіху і спричинилось до багатьох хибних поглядів та помилкових концепцій. Так, Торндайк уявляв інтелект як асоціятивний процес, Еббінгауз ототожнював інтелект із пам'яттю, Ціген — із здібністю до комбінування. Штерн розглядав інтелект як здібність досягати мету, Спірман — як здібність встановлювати відношення. Келлер, представник німецької структуралістичної психології, що довший час вивчав інтелект антропоїдних мавп — прийшов до висновку, що психологія не могла розкрити психологічної сутности інтелекту[14]. Це можна пояснити лише тим, що проблема інтелекту є поза межами психологічного вивчення і потребує досліджень з інших позицій; можливо, що психологія не знайшла ще відповідних метод до вивчення і зрозуміння психологічного аспекту інтелекту.

В пореволюційний період українська наукова думка прокладала нові шляхи у вивченні складових форм діяльности тварин і людини. Заперечено погляди Павлова[20] і Бехтерєва[2], що складна діяльність тварин і людини має рефлекторний характер і може бути зведена до суми умовних рефлексів. Також викликали заперечення і погляди Ватсона, представника американської біхевіористичної психології, який уважав, що поведінку тварин і людини можна розглядати як суму реакцій[29].

Це питання стало предметом дослідів-експериментів. В дослідженні Е. Каткова, проведеному на собаках, встановлено, що сума ланцюгово пов'язаних умовних рефлексів (первинних, вторинних і третинних) не приводить до встановлення якоїсь складнішої форми поведінки[12]. Це спричинило шукання умов розвитку складних форм діяльности тварин і людини та принципів їх організації.

Предметом вивчення вибрано движні навички. Дослідження відбувались у фізіологічних лабораторіях Психоневрологічної Академії і в Науково-дослідному Інституті Педагогіки на собаках, а в Інституті Експериментальної Медицини на нижчих мавпах під загальним керівництвом акад. В. Протопопова. В Інституті Експериментальної Дефектології проф. І. Соколянський робив спробу вивчати навички в педагогічному процесі й на їх основі побудувати цілу особистість. В фізіологічній лабораторії Інституту Народної Освіти навички вивчались на нормальних і розумово-відсталих дітях, під керівництвом автора цієї праці.

Впродовж майже 10-тирічної дослідної праці зібрано великий експериментальний матеріял, що всебічно охоплював фізіологічні особливості й церебральний механізм навичок та прокладав шлях для зрозуміння біологічної і фізіологічної природи інтелекту. Проте, відповідних висновків не можна було зробити через існування цензурних умов і догматизовані марксистські погляди в советській філософії і психології на інтелект, як лише психологічну категорію, як форму свідомости. Зібраний матеріял був представлений акад. В. Протопоповим на І-му Міжнародному Фізіологічному Конґресі в 1935 році[21] й частково опублікований у журналах: »Рефлексологія і експериментальна педагогіка«[31] та »Експериментальна медицина«[24, 25]. Частково використав його В. Протопопов у монографії »Умови розвитку движних навичок у тварин«, виданій 1935 року. Проте, більшість матеріялів, особливо та їх частина, яка стосувалась до вивчення людини, була конфіскована в період погрому українських науково-дослідних установ[30, 31] і репресій українських учених: О. Попова, директора Науково Дослідного Інституту Педагогіки, І. Соколянського, директора Інституту Експериментальної Дефектології, Л. Рохліна, президента Психо-неврологічної Академії, Л. Ліфшица, директора Інституту Експериментальної Медицини і багатьох інших.

Вивчення навичок показало, що вони належать до складних форм вищої нервової діяльности, пов'язуються ланцюгово в складніші форми

індивідуального досвіду й утворюють собою основу поведінки тварин і людини. Ці складні форми вищої нервової діяльности мають відмінні від умовних рефлексів закономірності свого розвитку, вони підкорені іншому принципові їх виникнення і мають складний церебральний механізм.

Перш за усе, складні форми вищої нервової діяльности відрізняються від умовних рефлексів, як елементарних форм вищої нервової діяльности, іншим взаємовідношенням організму з оточенням. Умовні рефлекси виникають згідно з принципом: стимул — реакція. Реакція наступає як безпосередня відповідь на подразнення. За складних форм вищої нервової діяльности взаємовідношення між організмом і оточенням значно ускладнюється. На шляху між організмом і подразненням, в якому є мета досягнення, стоїть препона, отже, щоб досягти мету (стимул) потрібно перемогти препону, розв'язати проблему. Це приводить до утворення складної форми вищої нервової діяльности та поширення індивідуального досвіду. Наприклад, собака стоїть перед кліткою, в якій покладено кусень м'яса, як стимул (подразнення), отже це мета, яку треба досягнути. Клітка замкнена підоймою, що є перепоною для досягнення мети. Собака мусить насамперед перемогти препону, навчитись відкривати клітку. Тварина випробовує різні способи, щоб відчинити клітку. Успішна розв'язка цього завдання завершується утворенням навички, як складної форми вищої нервової діяльности. Так складні форми вищої нервової діяльности мають відмінний принцип свого утворення.

Другою особливістю складних форм вищої нервової діяльности є їх зовнішній вираз. Умовні рефлекси одноманітні й за своєю зовнішньою формою — точна копія природженого, безумовного, рефлексу. Складні форми вищої нервової діяльности різноманітні у своєму зовнішньому прояві, вони змінюються у залежності від обставин, доцільности, зручности й конечности, а можливо — і від якихось суб'єктивних побуджень. Так, коли тварина навчилась відкривати клітку правою лапою, після того вона охоче відкриває клітку зубами, головою, лівою лапою, а коли зв'язати їй передні лапи і прив'язати до них голову, собака відкриває клітку задніми лапами. Це свідчить про широкий діяпазон самовільної діяльности тварин, що пов'язаний з елементами творчости.

Третьою особливістю складних форм вищої нервової діяльности є активність, без якої не може здійснюватись розв'язування поставлених завдань. Активність зумовлює швидкість і успішність формування складних форм вищої нервової діяльности. Умовні рефлекси не потребують активности живих істот, вони виникають пасивно, шляхом механічного співпадання умовного і безумовного подразників. Умовні рефлекси — це форма дресури, натомість складні форми вищої нервової діяльности виникають у процесі навчання у вільних умовах життя або в умовах вільного експерименту. Утворення складних форм вищої нервової діяльности вимагає свободи активного й творчого розв'язання життєвих проблем. Коли мова про активність у тварин, то знайдемо

агресивний і пасивний типи в вищої нервової діяльности, а в людини ще й зрівноважений тип.

Четвертою особливістю утворення складних форм вищої нервової діяльности є емоційність. Успішне розв'язання поставлених завдань супроводжується піднесеним настроєм, а часто й бурхливим виявом радости. Тварина безліч разів відкриває клітки з різними підоймами навіть тоді, коли в клітках немає стимулу — м'яса. Тварина задоволена знайденим способом розв'язки завдання і набутий досвід намагається переносити в нові ситуації. Коли завдання надто важкі, активність тварин падає, вони відмовляються від праці, хвилюються, а часом неуспіх у розв'язці завдання приводить до розвитку невротичного стану.

Однією з найважливіших особливостей утворення складних форм вищої нервової діяльности є вживання різних метод для подолання препон, себто — розв'язання поставлених завдань. Згадані методи виникають поступово в процесі еволюційного розвитку. Одні з них, т. зв. неспецифічні, властиві більшості кортикальних тварин і людині. До них належуть: 1) Метода прямого шляху, коли тварина намагається розв'язати завдання в прямомоу напрямі до стимулу, застосовуючи силу і агресію. Вона гризе клітку зубами, намагається перекинути її, б'є безладно лапами по підоймі, поки випадково не знайде способу, як відкрити клітку, а потім цей спосіб у неї закріплюється. 2) Обхідний шлях, коли тварина обходить клітку і знаходить спосіб, як її відкрити. 3) Метода відходу від мети, найважчий спосіб, коли тварина мусить відійти від мети (стимулу), яка її притягає, щоб знайти спосіб розв'язати завдання. 4) Метода генералізації, пов'язана з переносом набутого досвіду з однієї ситуації в іншу. 5) Метода раптового розв'язання завдань, сполучена з наявністю набутого раніше досвіду.

До інших метод, специфічних і властивих вищим тваринам, належать:
1) Метода прямого навчання, помітна у собак, кішок і, особливо, в людини.
2) Метода наслідування, помітна у мавп і високо розвинена в людини.
3) Метода мовного навчання, властива лише людині.

Деякі з поданих метод встановлені в психології і відомі під назвою метод інтелектуальних операцій. Звичайно, таких метод є значно більше, але вони не окреслені з фізіологічних позицій. Особливістю згаданих метод є те, що їх можна вживати відкрито — зовнішньою маніпуляцією фізичних органів (зуби, лапи, руки), і на вищому рівні — заховано, у мисленні, як показав Ватсон[2]. В предметному мисленні, тварина і людина оперують фізичними предметами, фарбами, музичними тонами і їх абстрактними відношеннями. В абстрактному мисленні людини переважають словесні поняття. Оскільки мова, як основа абстрактного мислення, формується на підставі фізіологічних законів, це дає можливість брати до уваги фізіологічний аспект мислення, і заперечувати мислення, як тільки психічний процес чи як форму свідомости, що саме твердив К. Маркс і що поширено в суб'єктивній психології.

Вивчення складних форм вищої нервової діяльности показало, що їх виникнення вимагає комплексу умов, до яких належать: 1) особливий принцип їх виникнення — принцип подолання препон; 2) свобода самовільної діяльности з невід'ємними елементами творчости; 3) активність цілого організму; 4) емоційний характер діяльности і, нарешті, 5) застосування спеціяльних метод. Сукупність цих умов свідчить про наявність вищої регулюючої сили — здібности, яку від давніх часів окреслювали, як прояв розуму або інтелекту. Сутність інтелекту в спрямуванні організму, як цілого, до активного розв'язання життєвих проблем, подолання препон, що стоять на шляху досягнення мети. Досягнення мети завершується утворенням нової форми вищої нервової діяльности. Отже, сутність інтелекту є в здібності організму формувати індивідуальний досвід у його складних формах вищої нервової діяльности (різноманітні навички, знання і т. п.). Сутність інтелекту не можна зводити до сукупности знань, як думав педагог Ушинський в середині 19-го сторіччя, ані — тим більше — не можна уважати інтелект як особливий психічний стан свідомости, як це доводив К. Маркс. Інтелект взагалі не можна розглядати тільки як психічне явище, як це поширено в психології. Інтелект має широку біологічну й фізіологічну основу і виникає як біологічна властивість, підпорядкована законам біологічного розвитку. Сучасний стан генетики дає можливість наближатись до першоджерел виникнення інтелекту. Рівень інтелекту узалежнений від мутацій, структури хромосомів і ген. Кожний рід живих істот має власну генотипічну (вроджену) структуру — генотип, який не тільки визначає анатомічну будову тіла, характер метаболічних і гормональних процесів, а й рівень інтелекту. Інтелект завершує будову генотипу, формуючи його фонотипічні ознаки — індивідуальний досвід*. Порушення структури хромосомів спричинює монголоїдну ідіотію. Відсутність певних ген чи їхні помилки в синтезі протеїнів приводить до різних ступенів розумової відсталости чи розвитку психічних захворювань — шизофренії, маніякально-депресивної психози, деяких форм епілепсії і численного ряду спадкових нервових захворювань (С. Давиденков[9, 10], В. Протопопів, Гарднер і Стефенс[4], Р. Кальман[13], Е. Слеттер, В. Ленокс і Т. Гіббс[15] і багато інших).

Особливо важливий матеріял зібрали генетики, вивчаючи інтелектуальні й інші індивідуальні ознаки в ідентичних (однояйцевих) близнят, трійнят, четвернят і п'ятернят. Виявилось, що нащадки можуть успадковувати від батьків інтелектуальні здібності й зберігати їх у незмінному вигляді, незалежно від впливу оточення. Так, Ф. Стефанс і Г. Томпсон простежили розвиток ідентичних близнят, розлучених від народження і виховуваних у різних умовах та в різних містах. Вони прийшли до висновку, що їхній темперамент, характер і інтелект були цілком однаковими. Г. Ньюмен вивчав ідентичні близнята, виховані в різних родинах і містах. Вони були подібні фізично і виявили одна-

*) Особистість — фенотип. Фенотип — генотип разом із набутими фенотипічними ознаками, себто — з індивідуальним досвідом.

ковий інтелектуальний рівень. Обидва працювали як інженери-електрики[27]. Подібні дані маємо в працях О. Мерімена[15], А. Гезеля і Г. Томпсона з дослідів на близнятах[6, 7], І. Гарднера і Г. Ньютона — на четвернятах[5], Г. Швезінгера[25], Б. Блаца і Д. Мілічампа — на п'ятернятах[27].

Розвиток інтелекту узалежнений від анатомічної будови тіла, яка першою мірою визначає рівень інтелекту. В процесі еволюційного розвитку організм розчленовується і виникають природні органи інтелектуальних операцій — зуби, плавники, лапи, крила, руки. Зубаті риби краще розв'язують життєві проблеми, ніж беззубі. Наявність кінцівок-плавників, крил, лап краще забезпечують розв'язання проблем захисту, нападу і здобування їжі, ніж їх відсутність у нижчих тварин. Собаки під час формування індивідуального досвіду маніпулюють зубами, лапами, головою. У мавп передні кінцівки сповняють функції рук для реалізації тонких рухів тощо. Нарешті, розвиток рук, мімічних м'язів і артикуляційного апарату в людини, забезпечує виникнення міміко-жестикуляторної і артикуляційної мови з відповідними формами мислення, як найважливішими інструментами інтелектуальних операцій. А поруч з тим з'являється здібність виготовляти зброю, як штучні органи інтелектуальних операцій, які забезпечують технічний прогрес і розвиток людської культури.

Келлер, досліджуючи інтелект антропоїдних мавп прийшов до висновку, що ці тварини можуть, як і люди, користуватись зброєю і раптово розв'язувати завдання[14]. На цій підставі він уважав, що розв'язав проблему психічної еволюції живих істот, бо знайшов ланку, яка пов'язує інтелект тварини і людини. Але це був хибний висновок, бо — як показали дослідження Протопопова — користуватись зброєю можуть і нижчі мавпи, а раптове розв'язування проблем властиве всім кортикальним тваринам і узалежнене від набутого досвіду. Крім цього, Келлер спостеріг у ручних операціях антропоїдних мавп відсутність відворотних (екстензорних) рухів. Цю особливість пояснив недостатньо розвиненим інтелектом мавп. Проте, таке психологічне пояснення цілком недостатнє для розуміння сутности цього явища. Відсутність самовільних відворотних рухів у нижчих мавп зазначена також у дослідах А. Хильченка і таку особливість Протопопів пояснив відсутністю у мавп кортикальних анатомічних центрів праксії, які у людини забезпечують найтонші рухи рук, в тому й екстензорні.

Інтелект виявляє свої властивості з появою кори головного мозку, як апарату індивідуального досвіду. Його розвиток також безпосередньо залежний від поступової структурної та функціональної еволюції кори. Дитина, що народилась без півкуль головного мозку — нежиттєздатна і швидко вмирає, а коли дитина народжується з недорозвиненою корою, вона не здібна навчатися і формувати індивідуальний досвід. Їй не служать органи природних інтелектуальних операцій. Вона не може навчитись ходити, користуватись руками, їсти, самообслуговуватись. У безкортикальних тварин праця організму здійснюється на основі простих і складних природжених рефлексів

(інстинктів). З появою кори мозку, рефлекторний принцип праці мозку поступово змінюється на функціональний і самовільний із провідною ролею нервових процесів і функцій кори.

Система безумовних рефлексів — основа видового досвіду, зберігає своє значення носія природжених властивостей особистости, її темпераменту, характеру, інтелектуальних здібностей і є важливим стимулятором, побуджуючим чинником, для формування індивідуального досвіду.

Особливе значення набувають нервові процеси і функції кори мозку в утворенні метод інтелектуальних операцій, які є важливим показником інтелектуальних можливостей живих істот. Вони узалежнені не тільки від анатомо-фізіологічної структури мозку, а також від загальної будови тіла. »Черепаха не може літати так, як орел« — казав Сковорода. Собака не може користуватись передніми кінцівками так, як мавпа. Тільки людині властива артикуляційна мовна метода навчання. В основі кожної методи можна виразно бачити значення нервових процесів збудження і гальмування, функцій аналізи і синтези кори, явища генералізації і фізіологічної індукції, як це спостережено при вивченні складних форм вищої нервової діяльности.

Для розвитку інтелекту людини велике значення має виникнення фронтальних ділянок мозку як фізіологічної системи найширших узагальнень (Павлов) і як апарату вищих емоцій. В них є мімічні центри, які — поруч з центрами праксії, регулятором тонких рухів рук — утворюють міміко-жестикуляторну мову — основу інтелектуальної методи навчання шляхом наслідування. Крім цього, у фронтальних ділянках мозку є анатомічні центри артикуляційної мови (Брока) — методи мовного навчання. Всі ці церебральні утворення у людини — носії природжених, »притаєних« здібностей (Сковорода), підпорядковані біологічним законам розвитку і успадкування та мають соціяльний аспект свого виразу. Вони виникли в процесі суспільного життя людини.

Незалежно від нервової системи, розвиток інтелекту визначають метаболічні і гормональні процеси. Порушення цих процесів спричинює багато форм протеїнового, карбогідратного, ліпоїдного і гормонального розумового недорозвинення. Яскравим прикладом останнього може бути кретинізм, коли в організмі нема достатньої кількости йоду.

Інтелект має і певне відношення до психіки. Як показали проведені досліди, інтелект не можна розглядати як тільки суб'єктивно-психологічний процес чи стан, він має широку біологічну й фізіологічну основу і стикається з психічними явищами в таких формах індивідуального досвіду, які він утворює, а також у таких методах інтелектуальних операцій, якими він орудує. Церебральний механізм складної форми вищої нервової діяльности утворює сузір'я тимчасових шляхів, що охоплюють більшість ділянок кори мозку, і це визначає його високу стійкість. Умовний рефлекс має лише один, тимчасовий зв'язок, що і є причиною його ламкости. Тимчасовий зв'язок — явище об'єктивне і

суб'єктивне, як показав Павлов. Об'єктивне, як фізіологічне явище, себто — як форма індивідуального досвіду, що пов'язує організм з оточенням. І суб'єктивне, як усвідомлення того зв'язку, як психічне переживання. Отже, складні форми вищої нервової діяльности виступають у єдності фізіологічного й психічного, об'єктивного й суб'єктивного.

Це саме стосується і до метод інтелектуальних операцій. Вони (методи) кортикального походження, у своїй структурі мають тимчасові зв'язки і мають у собі елементи усвідомленого діяння. Оперування анатомічними органами чи штучними апаратами, як органами інтелектуальних операцій у їх зовнішнім виразі чи заховано у мисленні — має переважно характер свідомої діяльности. Вийнятком бувають тільки ті випадки, коли розв'язання проблеми іде шляхом »проб і помилок«, а усвідомлення приходить із моментом розв'язання завдання. Так само і за умовленого рефлексу усвідомлення наступає після утворення тимчасового зв'язку, як механізму індивідуального досвіду. Свідомість виступає як суб'єктивне відображення набутого досвіду і не існує поза ним. Коли кажемо, що діємо свідомо, це означає, що діємо на основі набутого досвіду. Предметове і словесне мислення, як активний процес інтелектуальних операцій, здійснюється як єдиний психофізіологічний процес. Навіть підсвідомі розв'язання проблем, як це показано в працях Г. Гершуні[3], Аропетянц і К. Бикова та автора цієї розвідки[19] — мають у своїй основі набутий, але захований досвід.

Розвиток інтелекту в його біологічній і соціяльній історії є процесом постійного вдосконалювання природних властивостей організму. Інтелект — продукт біологічної еволюції, його розвиток і вдосконалення здійснюється на основі мутацій, а зовнішнє оточення відіграє ролю селективного чинника.

Вивчення складних форм вищої нервової діяльности дало можливість зрозуміти шляхи розвитку інтелекту і визначити його сутність, чого раніше не зроблено ні в психології, ні в жодній з ділянок природознавства. Отже, інтелект можна визначити, як генетично зумовлену біологічну здібність до формування індивідуального досвіду в його складних формах, яка сперта на принципі активного і самовільного розв'язання життєвих проблем та узалежнена від особливостей фізичної організації живих істот.

Шеррінґтон, англійський фізіолог, вбачав сутність біологічної еволюції у розвитку рецепторів, як органів пізнавання. Павлов сутність біологічної еволюції узалежнював від розвитку кортикальних функцій аналізи і синтези. Проте, розвиток рецепторів і кортикальних функцій відбувається не сам по собі, а в тісній залежності від вимог оточення і потреб діяльности. Інтелектуальна діяльність спирається на активній праці цілого організму і не тільки приводить до вдосконалення органів чуття й кортикальних функцій, а й вимагає великої анатомічної реконструкції цілого організму і створення спеціяльних метод для роз-

в'язання життєвих проблем. Це примушує вбачати сутність біологічної еволюції в розвитку інтелекту.

Не даремно розум, як могутня пізнавальна, діюча і творча сила живого світу, від найдавніших часів притягає увагу визначних філософів, психологів і натуралістів, примушує вбачати в ньому вищий регулюючий принцип життя і наділяти його Божественними властивостями.

ЛІТЕРАТУРА

1) *Airopetiants, E. Bykov, K.:* "Physiological experiments and psychology of subconscious", J. Phil. Phenomenol., Res 5: 577, 1945.

2) *Бехтерев, В.:* »Рефлексологія«, Ленінград, 1925.

3) *Gersuni, G.:* "Sensory and subsensory responses from external stimuli", Amer. Rev. Sov. Med. 4: 48, 1946.

4) *Gardner, I., Stephens, B.:* "Mental diseases in monozygotic twins", J. Heredity, Nov. 1948.

5) *Gardner, I., Newton, H.:* "Quadruplet studies", J. Hered., June 1939, July, Oct., 1940, Oct. 1942, Sept. 1943, March 1944.

6) *Gesell, A.:* "Mental and physical correspondence in twins", The Scientific Monthly, 14, 1922.

7) *Gesell, A., Thompson, H.:* "Twins T. and C. from infancy to adolescence", Gen. Psychol., Monogr. 24 (3), 1941.

8) *Dobjanskyj, T.:* "Evolution, Genetics and Man", John Wiley and Sons, N. Y., 1961.

9) *Davidenkov, S.:* "Types of nervous system in man, their heredity and evolution". J. Mental Si. 93. 262-276, 1947.

10) *Давыденков, С.:* »Наследственные болезни нервной системы«. Медгиз, 1932.

11) *Енгельс, Ф.:* »Диалектика природы«, Москва, 1930.

12) *Катков, Є.:* »Особливості вторичних і третичних умовних рефлексів у тварин«. Ж. Рефлексології і Експ. Педагогіки, Харків, 1929.

13) *Kalman, F.:* "Genetic concepts, treatments", J. Hered., Nov. 1948.

14) *Келлер, В.:* »Исследование интеллекта человекоподобных обез'ян«. (Перевод с немецк. языка), Москва, 1930.

15) *Lenox, W., Gibbs, T.:* "Heredity in brain waves", J. Heredity, Aug., 1945.

16) *Merriman, C.:* "The intellectual ressemblance of twins". Psychl. Monogr. 33, No. 5, Whole No. 152, 1924.

17) *Маркс, К., Енгельс, Ф.:* »Сочинения«, том 3, стор. 642, Москва, 1936.

18) *Маркс, К., Енгельс, Ф.:* »Сочинения«, том 4, стор. 413, Москва, 1936.

19) *Міщенко, М.:* »Гіпноїдний стан і психіка«. Науковий Збірник Укр. Вільного Університету, том 5, Мюнхен, 1948.

20) *Павлов, І.:* »Двадцатилетний опыт изучения высшей нервной деятельности животных«. Том 3, Москва, 1951.

21) *Протопопів, В.:* »Особенности образования моторных навыков у животных«. Просидингс 15-го Междунар. Физиологич. Конгреса, Ленинград, 1935.

22) *Протопопів, В.:* »Моторные навыки у животных«. Моногр., Харьков, 1935.

23) *Сковорода, Г.:* »Твори«, т. 1-ий. Академія Наук УСРР, Харків, 1961.

24) *Хильченко, А.:* »Умови розвитку простих і складних навичок у тварин«. Ж. Експериментальна Медицина, Харків, 1935.

25) *Хильченко, А.:* »Реакції на відносні ознаки оточення у тварин«. Журнал Експериментальна Медицина, Харків, 1935.

26) *Schwesinger, G.:* "Five little Dionnes, how they grew". J. Hered., March, 1946.

27) *Scheinfeld, A.:* "The new you and heredity". Limpcott Co., Philad. 1950.

28) *Шаян, В.:* »Етичні, соціологічні й педагогічні погляди Г. Сковороди«. Журнал »Визвольний Шлях«, вересень-жовтень, Лондон, 1961.
29) *Watson, J.:* "Behaviorism". Monogr., Norton, N.Y., 1925.
30) Матеріяли фізіологічних лабораторій вищої нервової діяльности Української Психоневрологічної Академії, Інституту Експериментальної Медицини і Інституту Народної Освіти, виготовлені до друку в збірниках за редакцією В. Протопопова, сконфісковані і вивезені до Москви в 1938 році. До них ввійшли праці, проведені на собаках, мавпах, нормальних і розумово-відсталих дітях. Серед них важливіші:
а) *Гук, І.:* »Особливості движних навичок, утворюваних на відносні (абстрактні) ознаки музичних тонів у собак«.
б) *Ландков, Б.:* »Движні навички, утворювані на відносні ознаки геометричних фігур у собак«.
в) *Хильченко, І.:* »Цукор, Б. Навички у мавп«.
г) *Міщенко, М.:* Особливості навичок у тварин, в залежності від способу їх утворення (метода »проб і помилок« і метода »прямого навчання«).
ґ) *Міщенко, М.:* »Моторові навички у олігофренів«.
д) *Міщенко, М.:* »Особливості утворення движних навичок у нормальних дітей на основі »проб і помилок«.
е) *Міщенко, М.:* »Особливості навичок у дітей, що виникають на основі методи »прямого навчання«.
є) *Міщенко, М.:* »Особливості утворення навичок у дітей методою наслідування«.
ж) *Міщенко, М.:* »Утворення навичок у дітей на основі мовної інструкції«.
31) Матеріяли Інституту Експериментальної Дефектології, упорядковані за редакцією І. Соколянського, конфісковані в 1936 році. З тих матеріялів видруковано лише три праці в журналі »Рефлексологія і Експериментальна Педагогіка«:
а) *Уланова, Л. і Прохорова, О.:* »Формування вихідних навичок у сліпоглухо-німих« (ланцюгова метода).
б) *Сибірцева, Н.:* »Умовні рефлекси у сліпих на музичні тони«.
в) *Новікова, М.:* »Орієнтація в просторі у сліпих дітей«.

ЧИТАЙТЕ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

» В І С Н И К «

суспільно-політичний і науково-літературний місячник
Організації Оборони Чотирьох Свобід України,
що стоячи на християнських національно-соборницьких засадах, насвітлює проблеми українського національно-визвольного руху, містить статті на міжнародні, крайові, внутрішньоукраїнські, політичні, економічні, суспільно-виховні, наукові, літературні та мистецькі теми; друкує твори сучасних українських письменників і поетів, а також містить критичні літературно-мистецькі огляди.

Адреса: "VISNYK" — THE HERALD
P. O. Box 304, Cooper Station — New York 3, N.Y., U.S.A.

ГЕРОДОТ

ОПИС СКИТІЇ

(З IV-ої книги »Історії«)*

(Продовження, 2)

Я ніколи не міг докладно довідатися про кількість населення Скитії, бо вістки чув різні. Одні кажуть, що кількість скитів дуже велика, інші кажуть, що порівняльно мала, коли взяти до уваги могутність і важливість Скитії. Одначе, всі ті вістки дали мені уяву про кількість скитів. Між ріками Бористеном і Гіпанісом є місцевість, що зветься Ексампей, що про неї я згадував раніше у зв'язку із соляним джерелом, яке робить воду в Гіпанісі непитною. У тій місцевості стоїть бронзовий казан, шість разів більший від того, що його поставив Павсаній, син Клеомброта, при в'їзді до Чорного моря, як присвятний дар. Хто не бачив казана Павсанія, той може уявити собі скитський казан, коли скажу, що він з металу, легко може вмістити 5000 ґальонів, біля чотири дюймів (інчів) завтовшки. Місцеві люди розповідали мені, що ця величезна посудина з наконечників стріл, бо один з їхніх царів, Аріянт, хотів дізнатися, скільки в Скитії є мужів і дав доручення, щоб кожен із них приніс по одному наконечникові стріли, а хто не принесе — буде покараний на смерть. Назносили тих наконечників стріл безліч і Аріянт вирішив перетопити їх на якусь постійну пам'ятку. Так появився бронзовий казан, що тепер в Ексампеї.

Скитія справді має мало замітних характеристичних рис, за виїмком рік, які тут численніші й більші, ніж деінде у світі. Крім рік і широких рівнин, тут є ще одна цікава річ, а саме — слід стопи Геракла. Тубільці показують його відвідувачам на скелі, поблизу ріки Тірасу. Він подібний на відбитку людської стопи, тільки довгий аж на три стопи. А тепер мушу залишити цю тему і вернутися до історії, що її я вже почав розповідати.

Коли Дарій готувався до наїзду на Скитію і розсилав гінців до усіх частин своїх посілостей із наказом збирати війська в одному місці, кораблі в іншому, а робітників ще деінде, щоб будувати міст через Боспор, брат Дарія, Артабан, намагався всіма способами відмовити його від цієї затії, доказуючи, що скитів тяжко прибрати до рук. Хоч порада була добра, але Дарій не звертав на неї уваги; Артабан замовк, а Дарій закінчив підготовку і вирушив у похід із Сузи на чолі своєї армії. Один перс, Еобаз, мав трьох синів і всі вони служили у війську Дарія. Він просив Дарія, щоб дозволив одному з його синів залишитися вдома, а Дарій, ніби у відповідь на скромне прохання свого особистого приятеля, сказав, що радо залишить усіх трьох синів. Поду-

*) Переклад Вол. Микули на основі англійського перекладу О. де Селінкорта. Примітки до українського тексту — перекладача.

мавши, що його синів звільнять із служби, Еобаз зрадів, але цар наказав своїм старшинам убити їх і так вони залишилися вдома — з перерізаними горлянками.

Дарій пішов походом із Сузи до Халькедону над Боспором, де стояв міст, а звідти, сівши на корабель, поплив до Кіянейських скель, які — оповідають греки — постійно міняють своє місце. Тут, із святині, що височить над протокою, він дивився на Чорне море — і справді варто було дивитись. Жодне море не може рівнятися з Чорним морем; воно довге на 11,100 стадій[1] (1380 миль, — В. М.), а широке на 3.300 стадій (410 миль, — В. М.) в найширшій частині. Устя Чорного моря широке півмилі, довжина Боспору — вузької протоки, що веде до нього (там, де власне був міст) — становить до п'ятнадцять миль. Боспор сполучений із Пропонтом, що широкий до 60 миль і довгий 170 миль. Він вливається у Геллеспонт — вузьку протоку біля 50 миль завдовжки, але менше ніж миля завширшки. Геллеспонт веде до широкого моря, що зветься Егейським. Всі ті виміри зроблено таким способом: влітку корабель може проплисти за день, приблизно, 70.000 морських сажнів[2], а за ніч — 60.000. Щоб переплисти від в'їзду у Чорне море до Фазису — себто відбути подорож через його найбільшу довжину — треба дев'ять днів і вісім ночей, а це означає віддаль 1,110.000 морських сажнів або 11.000 стадій (1380 миль). Через найширшу частину, від Сідніки до Теміскири над Термодоном, подорож триває три дні й дві ночі, а це означає 330.000 морських сажнів або 3.300 стадій (біля 410 миль).

Так я подав виміри Чорного моря, Боспору й Геллеспонту та спосіб, як їх зроблено. Залишається додати, що Чорне море сполучене з озером, величиною майже таким як і воно, що зветься Меотським або Матір'ю Понту.

Налюбувавшись водами Чорного моря, Дарій вернувся кораблем до моста, плян якого накреслив чоловік із Самосу, Мандрокль. Побачивши все на Боспорі, що міг, він казав поставити два мармурові стовпи. На одному із них ассирійськими буквами виписано різні народи, які брали участь у його поході; на другому був подібний напис по-грецьки. Були це ті народи, над якими він володів, а всіх вояків, включно з кіннотою, але без морських військ, було 700 тисяч. А кораблів — 600. Багато років пізніше візантійці усунули ті стовпи і вжили їх у своєму місті до будови вівтаря Артеміді Покровительці; єдина плита, покрита ассирійськими буквами, залишилася біля святині Діоніза у Візантії. Уявляю собі, хоч не певен того, що міст Дарія стояв на півдорозі між Візантією і святинею, яка над протокою між Боспором і Чорним морем.

Дарій був такий задоволений мостом, що засипав будівничого подарунками. Мандрокль витратив певну частину з того, що одержав на зображення картини, на якій показано цілий перебіг будови мосту

---

[1]) Стадій (стадія) — 606 стіп 9 дюймів (інчів) — 1/8 милі.
[2]) Морський сажень — 6 стіп або біля 190 см.

через протоку, і самого Дарія, як сидів на троні, а військо переходило мостом. Він подарував цей образ як присвятну жертву святині Гери. На картині був вірш, як постійна пам'ятка його осягу:

Богине, прийми цей дар від Мандрокля,
Що міст збудував через рибний Боспор;
Цар Дарій працю його похвалив, і вона
Здобула для Самосу честь, а йому корону.

Нагородивши Мандрокля, Дарій переправився до Європи. Перед тим наказав іонцям — які, разом з іншими греками з Еолії і Геллеспонту, керували фльотою — плисти в Чорне море аж до Дунаю, де мали побудувати міст через ріку і чекати на нього. Наказ виконано: морські частини, продіставшись через Кіянейські острови, поплили аж до Дунаю, а тоді вгору рікою пливли два дні аж до того місця, де розгалужується головна течія, і тут побудували міст. Дарій, переправившись через Боспорський міст, перейшов у Тракію і затримався три дні біля джерела Теару, ріки, яка славиться в тих околицях начебто найкращою в світі водою з лікувальними властивостями, особливо помагає вона на коросту людям і коням. Теар випливає із 38 окремих джерел, деякі з них — гарячі, а деякі — холодні, але всі витрискують із тієї самої скелі в місцевості, віддаленій на два дні дороги від Гереуму біля Перінту і від Аполлонії над Чорним морем. Теар є допливом Контадезду, який — у свою чергу — сполучується з Агріяном. Далі ті дві ріки сполучуються з Гебром, що впадає у море біля Ену.

Дарій так захопився Теаром, що наказав поставити ще один стовп біля його джерела з написом: »Джерела Теару, вода якого найкраща в дії і найшляхетніша виглядом з усіх рік, відвідав під час свого походу на Скитію Дарій, син Гістаспа, найкращий у дії і найшляхетніший виглядом з усіх людей, цар Персії і всього суходолу«.

Продовжуючи свій похід, Дарій прийшов до іншої ріки, Артіска, що пливе через край одрисів. Тут в одному місці він наказав, щоб кожний вояк поклав камінь і вояки виконали його доручення. А коли Дарій рушив із військом далі, то на тому місці залишилися горбки з покладеного каміння.

Першим народом, що його підкорив Дарій ще перед Дунаєм, були ґети, які вірять, що вони безсмертні. Траки з Сальмидессу і ті, що живуть за Аполлонією і Месембрією — відомі як скирміяди і ніпсеї — піддалися без бою, але ґети, що між трацькими племенами відзначаються найбільшою мужністю і пошаною законів, поставили запеклий спротив і Дарій відразу зробив їх рабами. Ґети вірять, що вони насправді ніколи не вмирають і кожний, хто прощається з теперішнім життям, відходить, щоб злучитися з Сальмоксісом, божеством, якого деякі з них звуть також Гебелейзісом. Що п'ять років вони з допомогою жереба вибирають з-поміж себе одного ґета і висилають його до Сальмоксіса, як посланця, з дорученням просити його про те, що вони хочуть. Виряджаючи посланця в дорогу, декотрі з них стають із спи-

сами в руках у відповідній позиції, а інші беруть посланця за руки й ноги, розмахують і підкидають так, щоб він упав на спрямовані сторчма вістря списів. Якщо посланець впаде на вістря списів і загине, для них це знак, що Сальмоксіс в доброму настрої; якщо ж посланець омине смерти, вони уважають, що він погана людина, карають і посилають на його місце іншого. Очевидно, посланцеві дають доручення тоді, як він ще живий. Це саме плем'я траків під час громовиці пускає стріли в небо і погрожує панові блискавиці й грому, бо воно не визнає інших богів, крім свого.

Я чув також зовсім інше оповідання про Сальмоксіса від греків, які живуть над Геллеспонтом і Чорним морем. Згідно з тим оповіданням, Сальмоксіс був людиною, як кожний інший, жив на Самосі як невільник у домі Пітагора, сина Мнесарха. Згодом він вийшов на волю, розбагатів і вернувся до своєї рідної країни — Тракії, де побачив, що його нарід живе у великих злиднях і бідує, майже без будь-яких думок про краще майбутнє. Живши з греками, він мав зв'язки з одним їхнім найбільш впливовим учителем і познайомився з іонійськими ідеями та більш цивілізованим способом життя, ніж у Тракії, тому збудував собі палату, в якій дуже гостинно приймав провідних людей своєї країни та намагався навчити їх, що ні він, ні ті, хто були його гістьми, ні ніхто з їхніх нащадків — ніколи не помруть, а тільки перейдуть до місця, де будуть постійно жити, користуючись різними благами. Поширюючи це нове вчення, він увесь час був зайнятий будуванням підземної комори, а коли скінчив, увійшов до неї і зник. Три роки жив у цій кімнаті під землею, а його краяни сумували за ним і оплакували, мов мертвого. Тоді, на четвертий рік, він появився знову і таким чином переконав траків, що його вчення — правдиве. Особисто я не зовсім вірю цьому оповіданню про Сальмоксіса і його підземну комору, але і не відкидаю його. Думаю, однак, що Сальмоксіс жив значно раніше перед Пітагором. Не зважаючи на те, чи був колись чоловік з таким ім'ям або місцевий бог, який належав ґетам, я маю його досить і буду продовжувати своє оповідання.

Ґетів, звичаї яких я описав, перемогли перси і змусили йти з військом Дарія, сухопутні сили якого продовжували похід до Дунаю. Перейшовши ріку, він наказав іонцям зруйнувати міст і долучитися до його походу через той край з усіма людьми з кораблів. Коли іонці, виконуючи наказ, хотіли зруйнувати міст, Коес, син Ерксандра, що командував відділом з Митілен, добився розмови з Дарієм, діставши запевнення, що цар охочий вислухати думок інших людей.

»Мій пане, — сказав Коес, — ти наступаєш на країну, де немає ні одного міста, де жодна її частина не зорюється під засіви. Чи не було б мудріше залишити той міст цілим під охороною тих людей, які збудували його? Бо коли зударимося із скитами і будемо мати успіх, або ні, ми повинні, на всякий випадок, забезпечити собі можливість вернутися тим самим шляхом. Я ніколи не боявся прямої поразки у бою із скитами; на мою думку, небезпека радше в тому, що ми не знайдемо

скитів, а безконечні й невирішальні походи, щоб їх знайти, заведуть нас у труднощі. Дехто може думати, що я ставлю цю пропозицію для своєї особистої вигоди, але це неправда; я тільки пропоную, мій пане, те, що вважаю за найкращий плян для тебе. Особисто не маю найменшого заміру тут залишатися, а буду йти разом із твоїм військом у поході«.

Порада Коеса подобалась Дарієві й він відповів:

»Коли вернуся щасливо додому, мій лесбійський приятелю, прийди до мене, щоб я міг віддячитися тобі чимось корисним за твою блискучу пораду«.

Після того Дарій скликав нараду іонських полководців і показав їм довгий ремінець із шістдесятьма вузлами. »Мужі Іонії, — сказав Дарій, — мій наказ щодо мосту відкликаю; візьміть цей ремінець і кожного дня розв'язуйте один вузол, починаючи з того дня, коли я вирушу в похід проти Скитії. Коли б я не вернувся перед тим, як будуть розв'язані всі вузли, ви вільні їхати додому; а тим часом, згідно з моєю зміною пляну, пильнуйте моста з найбільшою дбайливістю. Це буде найкраща прислуга, яку можете мені зробити«.

Давши нові накази, Дарій без зволікання вирушив у похід.

Тракія сягає узбережжя Чорного моря і лежить перед Скитією, себто — на захід і південь від неї. Побережжя тут творить велику затоку, далі починається Скитія, а Дунай пливе на схід, щоб злучитися з морем. Тут я подам деякі вказівки про обсяг скитського побережжя, почавши від Дунаю: на схід починається стародавня Скитія і тягнеться аж до міста Каркінітіди; Чорне море є її південним кордоном. Звідти, все ще над Чорним морем, земля врізується в море великим гострим клином і її замешкують таври аж до місцевості, що зветься Гористий Херсонес, або півострів, який спадає до східнього моря — Меотського озера. Скитію оточують з двох боків два різні моря, одне з півдня, а друге зі сходу, подібно як і Аттіку. Таври розміщені у Скитії так, — якщо можна порівняти мале з великим — якби виступ Сунію з Торіку до Анафлисту в Аттіці посунути далі в море і заселити іншим, ніж атенці, народом. Або, як інший приклад для тих, хто не плавав попри той кусок аттицького побережжя, якби якийсь інший нарід, ніж теперішні мешканці, потягнули лінію між портом Брундісієм і Тарентом у Япигії та зайняли територію, звернену до моря. Крім цих двох прикладів, є багато інших випадків, де форма землі нагадує Таврійський півострів. На північ від Таврів і вздовж морського побережжя на схід — знову скитська земля; є також край на захід від Кіммерійського Боспору і Меотського озера аж до ріки Танаїсу, що вливається у північно-західній куток цього озера. Із суші, починаючи від Дунаю, Скитія межує з такими племенами: спершу з аґатарсами, потім з неврами, далі з андрофагами, а вкінці з меланхленами. Формою вона становить квадрат, два боки якого доходять до моря; всі чотири боки рівні, як із моря, так і з суші. Дорога від Дунаю до Бористену триває десять

днів, а других десять до Меотського озера, разом — двадцять днів; так само двадцять днів дороги в глиб суші від Чорного моря до меланхленів, земля яких творить північний кордон. Я обраховую денну подорож на 200 стадій, так два боки квадрату, що йдуть суходолом, і два поперечні, що йдуть на схід і захід — кожен має по 4000 стадій.

Обміркувавши ситуацію і зробивши висновок, що їм самим не справитися з Дарієм у відвертому бою, скити післали віступів до своїх сусідів, вожді яких зібралися і радили, яким способом відвернути загрозу, що нависла над ними. На нараді були присутні вожді таких племен: таврів, агатирсів, неврів, андрофагів, меланхленів, гелонів, будинів і савроматів.

У таврів є звичай жертвувати Діві Богині усіх моряків із розбитих кораблів та тих греків, які попадуть до них у полон на їхньому побережжі; жертву — після вступних обрядів — вдаряють довбнею по голові. Дехто каже, що тіло жертви вони спихають із скелі, на краю якої стоїть святиня, а голову застромляють на паль; інші погоджуються щодо голови, але кажуть, що тіло не скидають із скелі, а хоронять. Самі таври твердять, що богиня, якій вони приносять жертви — це Агамемнова дочка Іфігенія. Хто з них візьме кого в полон, відтинає йому голову і несе додому, де застромлює її на довгому дрючку високо над хатою, звичайно над комином. Ці голови мають, нібито, охороняти цілий дім, над яким вони висять. Війна й розбої — джерела існування таврів.

Агатирси живуть розкішно, носять на собі золото. Вони мають спільних жінок, щоб усі були братами і членами однієї сім'ї, жили разом без заздрости і ненависти. З іншого погляду їхній спосіб життя подібний до способу життя траків.

Неври мають звичаї і вірування спільні із Скитією. На одне покоління раніше перед походом Дарія їх були примусили покинути свою країну вужі, що появилися масово всюди, а ще більше вужів дісталося до них із незаселеного краю на півночі. Життя неврів стало таке нестерпне, що вони мусіли опустити свою землю і поселитися серед будинів. Можливо, що ті люди знають чари, бо між скитами і греками в Скитії розповідають, що раз у рік кожний невр перетворюється на вовка, а за пару днів знову стає людиною. Очевидно, я не вірю цьому оповіданню, все ж таке розказують і навіть присягають, що це правда.

Андрофаги — найдикіші люди і не мають жодного поняття про закон чи справедливість. Вони пастирі без сталих осель, їхній одяг скитський, мова їхня своєрідна. Вони одинокі люди у цій частині світу, які їдять людське м'ясо.

Меланхлени носять чорні киреї — звідси їх назва. Всім іншим вони подібні до скитів.

Будини, численний і сильний народ, мають блакитно-сірі очі й руде волосся; на їхній землі є місто, що зветься Гелон, ціле побудоване з дерева, і мешкальні доми, і святині. Місто обведене високою дерев'яною

стіною, по тридцять стадій в кожний бік. Тут є святині в честь грецьких богів, прикрашені на грецький спосіб — із статуями, вівтарями і храмами, хоч усе з дерева; що три роки відбувається празник, з відповідною гульнею, у честь Діоніса. Це пояснюється тим, що гелони з походження були греками; витиснені з морських пристаней над побережжям, вони поселилися між будинами. Їхня мова все ще напівскитська, напівгрецька. Мова будинів зовсім інша, як теж загально і їхня культура; вони пастирський нарід, завжди жили у цій частині краю (їхньою особливістю є їсти воші); натомість гелони управляють ріллю, їдять хліб, мають городи і не подібні до будинів ні виглядом, ні кольором шкіри. Не зважаючи на це, греки змішують будинів і гелонів разом під цією останньою назвою, але це неправильно.

Країна тут лісиста, з усякого роду деревами. У найгустіше залісненій частині є велике озеро, оточене болотом, що заросло очеретом; в озері ловлять видр і бобрів, а також іншу тварину з квадратовою мордою, із шкіри якої виробляють вилоги для їхніх свит; її яєчка помагають на болі матки.

Про савроматів існує таке оповідання. Під час війни між греками і амазонками[3], греки — перемігши їх над рікою Термодоном — відплили трьома кораблями. Вони везли певну кількість амазонок, захоплених у полон. На морі амазонки повбивали своїх переможців, але тому, що не знали кораблів і не вміли орудувати ні стерном, ні вітрилом, ні веслом, опинилися на ласці вітру і хвиль, як тільки позбулися чоловіків. Так вони прибились до Кремнів — скель — над Меотським озером, місцевости на землі вільних скитів. Вийшли на берег і подалися в глиб суші до заселеної частини краю. Насамперед вони зустріли стадо коней, що паслися; сіли на них верхи і поїхали щукати здобичі. Скити не могли зрозуміти, що сталося, не могли збагнути, звідки прийшли напасники, бо одяг амазонок, мова і їх народність були для них чужими. Думаючи, однак, що це молоді юнаки, скити захищали своє майно і зводили з ними бої. Побачивши тіла вбитих амазонок, вони відкрили, що це жінки. Тоді скити вирішили не зводити боїв із напасниками, а вислати відділ своїх юнаків, приблизно, стільки як було амазонок. Вони дістали наказ отаборитися біля амазонок і слідкувати, що вони будуть робити. Якщо амазонки будуть наступати, відступати без бою, якщо вони припинять погоню — знову отаборитися поблизу. Мотивом цієї політики було бажання скитів дістати дітей від амазонок. Відділ юнаків виконав наказ. Амазонки, побачивши, що молоді скити не мають жодного злого наміру супроти них — не наступали. Так з дня на день обидва табори помало наближалися один до одного. Ні амазонки, ні скити не мали нічого, крім зброї і коней, отже жили таким самим життям — з полювання і розбою.

---

[3]) Скити звуть амазонок *ойорпата*, що по-скитськи означає *чоловіковбивця*, бо *ойор* »чоловік«, а *пата* — »вбивати«.

Біля полудня амазонки звичайно розпорошувалися, ішли з табору поодинці чи по дві спорожнитися, а скити, завваживши це, також виходили з табору. Один із них натрапив на амазонську дівчину, що була сама. Почав до неї залицятися, вона без спротиву сповнила його бажання і показала на міґи (не вміючи висловитись словами, бо мови одне одного не розуміли), щоб наступного дня він прийшов із приятелем, а вона приведе ще одну дівчину. Юнак вернувся до табору і розповів іншим, що сталося. Наступного дня взяв із собою приятеля і пішов до того місця, де був зустрів свою амазонку. Вона чекала ще з одною дівчиною амазонкою.

Довідавшись про успіх тих двох юнаків, інші молоді скити почали також залицятися до амазонок і добилися успіху. Тоді обидва табори сполучилися, амазонки і скити жили разом і кожний із скитів узяв собі за жінку ту амазонку, з якою вперше спарувався. Скити не могли навчитися мови амазонок, але амазонки опанували мову своїх чоловіків. І коли вже могли зрозуміти одне одного, скити поставили своїм жінкам таку пропозицію:

»Ми — сказали вони — маємо батьків і майно. Покиньмо теперішній спосіб життя і повернімся жити разом із нашими людьми. Ви будете нашими жінками, інших не візьмемо«.

Амазонки відповіли:

»Ми і жінки вашого народу ніколи не зможемо разом співжити; наш спосіб життя надто різниться від їхнього. Ми верхівці, наше зайняття — лук і спис, крім цього, ми нічого не знаємо про жіночу працю. У вашій країні жодна жінка не знає нашого діла, ваші жінки залишаються вдома на своїх возах, зайняті жіночими справами, вони ніколи не їдуть на полювання чи в якійсь іншій справі. На таке життя ми не згодилися б. Коли ж, однак, ви хочете мати нас за жінок і поводитися як чесні чоловіки, ідіть і дістаньте від своїх батьків ту частину маєтку, що вам належиться, а тоді ходім геть і жиймо самі окремо«.

Молоді чоловіки погодилися і поїхали до батьків. А коли вернулися, кожен із своєю частиною сімейного маєтку, амазонки сказали їм:

»Ми боїмося поселюватися тут, бо нашими наїздами нанесли шкоду вашій країні і забрали вас від ваших батьків. Тому, якщо ви хочете мати нас за своїх жінок, ходім геть з цього краю і поселімся десь на другому боці Танаїсу«.

Скити знову погодилися. Перейшли Танаїс і подорожували три дні на схід, а тоді на північ знову три дні від Меотського озера, аж дійшли до країни, де живуть сьогодні. Тут і поселилися. З того часу жінки савроматів зберегли свої старі звичаї, їздять верхи на полювання, часом із своїми чоловіками, а часом без них, беруть участь у війні і носять такий самий одяг, як і чоловіки. Мова їх — скитська, але це попсована форма скитської мови, бо амазонки ніколи не навчилися говорити нею правильно. У них є шлюбний закон, який забороняє дівчині вийти заміж так довго, доки вона не вб'є ворога в бою; деякі з дівчат, що не можуть сповнити цієї умови, старіються і вмирають неодруженими.

Такими були народи, вожді яких зібралися, щоб обміркувати спільну небезпеку, а посланці Скитії принесли їм вістку, що перський цар, спустошивши цілий другий суходіл, побудував міст через Боспор і перейшов до Европи. Вже підкорив Тракію і тепер будує міст через Дунай із наміром стати й паном Европи.

»Благаємо вас, — казали посланці скитів, — не залишайтесь осторонь у цій боротьбі, не допустіть, щоб нас знищили, якщо не подасте нам допомоги. Натомість придумаймо спільний плян дії і станьмо проти напасника разом. Якщо відмовитесь допомогти нам, ми під тиском (ворога) будемо змушені або покинути наш край, або піти на угоду з ворогом. Бо що можемо зробити без вашої помочі? Що з нами станѐться? Що більше, коли будете стояти осторонь, то й собі добра не осягнете, бо цей похід спрямований проти вас так само, як і проти нас, і якщо ми програємо, то перси ніколи не залишать вас у спокою. Простий доказ, що це правда, такий: якщо б перський напад був спрямований тільки проти нас із пімсти за старі кривди, що їх ми вчинили, поневоливши їхню країну, то вони ішли б прямо на Скитію, не чіпаючи по дорозі жодних інших народів. Якщо б вони так поступали, було б ясно кожному, що метою їхнього нападу є Скитія, і тільки Скитія. Але, насправді, вони чинять інакше. Тільки перейшли до Европи, а вже відразу підкорюють всі народи, один по одному, через землі яких переходять. Не згадуючи інших траків, навіть наші сусіди, ґети, попали в неволю«.

Зібрані вожді міркували над тим, що сказали скитські посланці, але не могли знайти спільного висновку. Вожді гелонів, будинів і савроматів погодилися підтримати скитів, натомість інші — вожді агатирсів, неврів, андрофагів, меланхленів і таврів — дали таку відповідь:

»Якщо б ви самі, як напасники, не викликали клопоту з Персією, ми вважали б ваше прохання за справедливе; ми дали б вам те, чого ви просите і погодилися б боротися на вашому боці. Але є фактом, що ви напали на Персію, не порадившись нас. Ви тримали її (Персію) так довго, як довго дозволило вам небо, а тепер ця сама сила намовляє персів відплатитися вам тією самою монетою. Ми не вчинили персам жодної шкоди в минулому і тепер не хочемо починати клопоту. Очевидно, якщо вони виявляться напасниками і справді нападуть на нас, ми вчинимо все, що в наших силах, щоб не пустити їх; але до того часу залишаємось осторонь. На нашу думку, напад звернений не проти нас, а проти вас, бо ви були першими напасниками«.

Таку відповідь отримали скити й почали самі готуватися до оборони.

(Закінчення буде)

Володимир ЯНІВ

*
* *

Осінь, осінь
В багряниці йде по росах,
Розпускає русі коси,
Золото в волоссі носить . . .

Рано, рано
В кармазинах гарна пані —
Гожа, всміхнена, рум'яна —
Йде до сонця із туману.

Краля, краля
В горобинових коралях
Срібних ниточок напряла,
Пряля в райдужних опалях.

Вдуне, вдуне
Ясний настрій в срібні струни,
Срібним руном йде відлуння,
Сміхом котиться по ґрунях.

Рада, рада
Айстрами та виноградом,
У ліси, луги, левади
Йде богиня, красна Лада.

Знов, і знову
В пишних шатах кольорових
Спрагла щастя та любови
У діброві мрію ловить.

Мрії, мрії
Солов'ями в синій ірій,
Стигла зелень — золотіє,
Барвним листям мисль доспіє.

Мислі, мислі
В срібних струнах, в стиглім листі,
В глоді, в ягідок намисті
Зрілі думи, ясні й чисті!

В дорозі до Франкополя й поворотній до Сарселю, 16-20 жовтня 1970 р.

Олекса РАНЬ

БІЛЯ КОЛОДЯЗЯ

Невгамовно стогнули гармати
Й кулемети цокотали теж.
Хтось пішов щоб жити, хтось — вмирати
Серед диму, крови і пожеж.

І коли хтось не вернувсь з походу,
То казали: »Доля вже така . . .«
Та козак заучував ізроду:
»Добра шабля й коник в козака . . .«

Скінчено бої хоробро-вміло,
Хоча кров'ю зрошена стерня.
Переможця дівчина гостила,
Напувала і його коня.

США, літо 1970 р.

Ярослав КУРДИДИК

ВІДЧУВАННЯ

Відгомін спогадів
нашіптує:
що час живе,
а ми — відходимо . . .

Відчування часу —
це останнє слово,
що спадає з губ всесвіту,
у нашу свідомість . . .

Голос вічности пригадує:
Думки —
це невидимі тонкі волоконця,
що нас пов'язують
з нашою совістю —
і Богом . . .

Олекса ВОРОПАЙ

АНГЛІЯ ЗБЛИЗЬКА

(Щоденник нового поселенця)

(15)

23-го грудня. Неділя. Ще вчора ввечорі, вернувшись додому з бібліотеки, я застав листа від Софії Парфанович. Лист сумний, песимістичний, але, як завжди, приємний для мене, бо він від мого приятеля. Читаю листа:

»... Якби не клята медицина, якби не такі обставини життя, якби вкінці краще самопочування, то замість всього треба б писати... Хотілося б ще написати про Бойківщину, про оте село Розлуч та ще багато-багато дечого. Міжтим я сиджу, запхавши ніс у якусь медичну книжку, а все те й так не йде в голову... та треба думати про майбутнє. Якби ж у нас була якась опіка над письменниками, то я тільки й робила б, що писала б. Якби хоч зняла, що передо мною ще довгі роки життя, а так хто його знає, чим воно все те скінчиться. Та все ж треба було б кинути медицину та взятися »за перо«... У нас тепер морози, прекрасна зима, але я зовсім самітня в моїх кімнатах. Якби не радіо, то забула б людський голос. Раз у тиждень бачу чи чую людей у неділю на якійсь імпрезі, чи засіданні. Бажаю Вам Веселих Свят та Щасливого Нового Року!«

Справа в тому, що Софія Парфанович мусить готуватися до екзаменів із медицини, щоб здобути право приватної практики в США. А це не надто легко зробити людині, якій уже минув п'ятий десяток років. Розуміється, якби вона могла залишити свою медицину і цілком присвятити себе літературній праці, то з цього була б більша користь і для неї, і для розвитку української літератури, та що ж — опіки над письменниками у нас нема.

24-го грудня. Дружина пішла на працю, а я залишився вдома сам і маю полагоджувати деякі господарські справи. Прикро мені бути безробітним та нічого не можу вдіяти. В уряді праці далі обіцяють мені роботу, обіцяють та не дають. Правда, за безробіття платять і це, покищо, рятує ситуацію.

Сьогодні англійський Свят-Вечір. Увечорі я їздив на »Трафальґар сквер« слухати, як лондонці колядують. Дощ і вітер, погода зовсім не різдвяна. Їхав отак, на всякий випадок, без певности, що в таку погоду будуть колядувати на площі. Але помилився. На площі, перед пам'ятником Нелсона, було вже багато людей. На підвищенні, поміж двома кам'яними левами, стояли учні якоїсь школи зі своїм дириґентом і колядували. За учнями підхоплювали співи усі, хто стояв на площі. Дощ на якийсь час зупинився, але вітер невгавав, здається, він ще дужче почав вити.

Висока, струнка ялинка, що стояла на площі, »залита« електричними вогнями, хиталася від вітру на всі боки і скрипіла. Велика п'ятикутня зірка на її вершині мало не звалилася додолу.

І ось навіть така несприятлива погода не спинила лондонців. Зібралося багато людей і дуже гарно колядували. Було приємно і весело. Я дуже люблю святочний настрій у цьому величезному, гомінкому, але такому приємному для мене Лондоні.

Додому вернувся вже біля год. 12-ої вночі.

25-го грудня. Сьогодні латинське Різдво. Дружина відпустки на свята не має і поїхала до праці. Я вдома самий. Знову їздив на »Трафальґар сквер«. Людей сьогодні мало, натомість голубів на площі дуже багато. У мене був хліб і я годував їх із великою приємністю: голуби сідали мені на плечі, на руки, товпилися біля моїх ніг. Я був просто захоплений відвагою голубів, вони зовсім не боялися мене і хліб клювали просто з моїх рук. Один англієць зфотографував мене з голубами. Я дав йому свою адресу і він пообіцяв прислати знімок. Це буде добра пам'ятка.

Сьогодні я був і на Богослуженні у Вестмінстерській катедрі. Приємно було слухати хор хлопчаків, що співали справді дуже гарно. Людей багато, лавки були зайняті і мені доводилося стояти, але це ліпше, бож на Богослуженні сидіти я все ж не звик. У нас у православній церкві не сідає ніхто, навіть лавок у церкві не було.

Додому повернувся вже зовсім пізно. Не хотілося поспішати додому і я бродив по вулицях, любуючись різдвяними декораціями міста.

Вдома вже застав дружину в хаті, вона була в доброму святковому настрої, бо на роботі у них сьогодні було весело й приємно: роздавали подарунки одні одним, співали колядок, веселилися і майже нічого не робили. Це добре, я дуже радий, що дружина сьогодні не працювала тяжко.

27-го грудня. Сьогодні дружина працює останній день. Надіюся, що її кар'єра »нерси« вже скінчиться. Від завтрішнього дня вона буде вдома аж до 14-го січня 1952 року, а потім почне працювати як викладач російської мови в англійській військовій школі. Поможи їй, Боже!

Я був вдома і працював над »переказами«. У мене є ціла збірка українських народних переказів, якби їх добре впорядкувати, то може пощастило б видати друком.

Поштар приніс журнал »Нові Дні« з Канади, — це грудневе число і тут я знайшов продовження своєї статті: »Місто Вільяма Шекспіра«.

28-го грудня. Дружина вдома, працю в ролі »нерси« вона вже скінчила і це дуже добре.

Був сьогодні в уряді праці, одержав належні мені гроші, а роботи, покищо, не пропонували мені жодної.

Решту дня був дома і читав »Нові Дні« за грудень 1951 року. Тут надрукована стаття: »25 років творчости Уласа Самчука«. Мені цікаво читати про нього. Я кілька разів зустрічався з ним у Німеччині й він завжди добре ставився до мене.

Як надруковано в цій статті, Улас Самчук народився 20-го лютого 1905 року, а почав друкуватися в журналі »Наша Бесіда« в 1926 році. Він автор кількох великих романів і повістей, але найвизначнішим його твором є трилогія »Волинь«.

»В кінці 1948 року Улас Олексієвич приїхав до Канади, де працює над другою частиною трилогії »Ост« — »Темнота«, яка вже викінчена і мала б вийти з друку в наступному році...

Хоч Улас Самчук святкує 25-річний ювілей своєї літературної діяльности, але сьогодні ще мабуть рано робити підсумок творчости цього плодовитого письменника«.

Стаття кінчається так: »Сьогодні ж, у день 25-річного ювілею, ми разом з усім українським громадянством побажаємо нашому славному ювілятові багато років корисної й успішної праці для нашої літератури, для нашого народу. Щиро бажаємо йому чергових великих творчих успіхів у створенні нових романів, які справді відіб'ють у собі чи не найбільшу, хоч і дуже важку для нас, добу визволення нашого народу«.

Стаття написана справді добре і прихильно до Уласа Самчука.

29-го грудня. Субота. Сьогодні був у бібліотеці Британського музею і знайшов там цікавий матеріял про Одесу, який може бути добрим доповненням до народних переказів про моє рідне місто.

Увечорі одержав листа від Володимира Русальського, він поздоровляє мене з Різдвяними святами і бажає щасливого Нового Року. Щиро дякую!

30-го грудня. Неділя. Працював вдома цілий день: опрацьовував матеріяли про Одесу. Можна було б написати про неї серію цікавих статтей. Пізніше колись, як будуть ліпші часи, я це зроблю, а тепер ось почав писати так:

»...Навколо Одеси безмежний степ... Колись тут наші запорожці йшли на герць з турчином і татарином. Пізніше мандрували чумаки, варили куліш над дорогою та весело співали:

Ой, їхав я до Одеси
Та мав грошей два череси,
А з Одеси повертаю —
Ні копійочки не маю...

Ще пізніше по дорогах, замість чумацьких »круторогих«, побігли залізничні потяги, а степи вкрилися виноградною лозою, гудиною баштанів та безмежними ланами пшениці.

В часи визвольних змагань Одеса трохи віджила: знову почула свою рідну мову, побачила небесно-соняшний прапор, задзвеніла українськими піснями... на жаль, не довго. Ворог переміг Україну і почав глумитися над Одесою:

Ой, Одеса, ти Одеса,
Чего нос повесіла?
Єслі з голоду не здохнеш,
Будет тебе весело.

Одеса з голоду, щоправда, не »здохла«, але їй не весело, як нічим веселитися й усій нашій батьківщині Україні...«

31-го грудня. Сьогодні ми з дружиною переглядали газети і звернули увагу на те, що англійська преса відзначає кілька головних подій, які відбулися протягом 1951 року. Це такі події: Атлантійський пакт набрав реальної сили; президент Труман звільнив Мек-Артура від обов'язків головного командувача на Далекому Сході; Бевін відійшов від лейбористської партії; англійські війська покинули Персію; консервативна партія прийшла до влади; успішно відбувся Британський фестиваль.

Такі події відбулися в світі й у Великій Британії — країні, в якій тепер живемо. А що трапилося у нашому власному житті? Не трапилося нічого особливого, хоч і були події варті уваги. Більшу частину року я був безробітний і якось давав собі раду, часу даремно не гаяв. Відвідував бібліотеку Британського музею і там знайшов багато цікавого матеріялу для своєї наукової праці. Ми з дружиною відвідали кілька музеїв та інші цікаві місця Лондону й околиці. Ми краще пізнали країну, в якій живемо. Так, чи інакше, а рік цей минув. Що принесе нам наступний рік?

1-ша година ночі. Тількищо повернувся з »Пікаділі циркус«. О 12-ій годині там летіли до неба ракети, були вигуки, співи, поцілунки. Люди виходили з ресторанів із пляшками в руках і вітали один одного з Новим Роком. Я був сам: мене ніхто не вітав і я нікого. Тепер удома ми з дружиною випили по склянці вина, щоб в наступному році все було добре. Дай, Боже!

1-го січня 1952 року. Вівторок. Перший день Нового Року! Ще сьогодні одержав кілька поздоровлень з Новим Роком. Спасибі! Велике спасибі вам, друзі! Це так приємно, що люди пам'ятають про нас і бажають всього доброго.

День провів у бібліотеці Британського музею і знайшов сьогодні дуже цікавий матеріял про Василя Григоровича-Барського — визначного українського мандрівника, письменника і вченого першої половини XVIII-го століття. Тут же в бібліотеці я знайшов і його щоденник за 1723-47 роки — річ незвичайно цікава.

Василь Григорович-Барський народився у Києві 1-го січня 1701 року, сьогодні якраз минає 251 рік. Учився у Київській академії і там вивчив латинську мову. Ректором академії в той час був відомий письменник і громадський діяч Теофан Прокопович. Студент Василь в особі свого ректора бачив зразок »ученого мужа« і мріяв сам стати ученим. Та на лихо, як дійшов Василь до »начал філософських«, то на його лівій нозі утворилася якась болячка, він не міг ходити і був змушений лишити своє навчання в академії. Це дуже засмутило Василя і він взявся за лікування. Київські лікарі, взявши гроші »не малії«, не тільки не вилікували ноги, а навпаки — »большую язву отверзоша«.

Хворий уже зовсім згубив надію »ісцелитися« і дуже тим журився. Та раптом він почув, що один з його товаришів, Устим Лінецький, задумав їхати до »града Львова, ради совершенія больших наук«. Василь вирішив разом з Устимом їхати до Львова. Мати з »многим риданіем і слезами« дала благословення своєму синові в далеку дорогу. Батька ж вдома не було і він нічого не знав про подорож сина.

І ось так, у день святого пророка Іллі, 22-го липня 1723 року, 22-літній Василь Григорович, разом зі своїм товаришем Устимом Лінецьким, чумацьким возом виїхав з Києва до Львова.

Та ледве вони встигли виїхати за межі міста, як вернувся додому батько Василя. Довідавшись від жінки, що син пустився в мандри, послав за ним у погоню »кінного слугу«. Слуга догнав мандрівників, але ніякими обіцянками та погрозами від імені батька йому не пощастило завернути Василя додому. Пославши через того ж слугу »должний синовний поклон«, Василь з Устимом продовжували свою подорож.

З Почаєва 13-го серпня Василь послав батькові листа, в якому писав: »Простіте і благословіте, а не кляніте мя грішного, да би ми за благословеніем Божим і Вашим Отеческим, всякиї замисли і поступки благополучні били...« Про свої наміри Василь у тому ж листі писав батькові: »...ізвіщаю, же їду до Львова, где буду, Бог вість, може іще і далі пойду«.

З Києва до Львова хлопці їхали 26 днів. У своїх щоденних записках Василь згадує Почаїв, Броди, а потім уже і самий Львів. У Львові, як він пише, живуть »руси«, що »к нам весьма благосклонни били«.

У Львові знайшовся і лікар, що вилікував ногу Василеві, а коли він уже видужав, то разом з Устимом вирішили вступити до єзуїтської академії »...да іскусім їх преданія ученія«. Та виявилось, що до тої академії православних, а особливо київських, не приймають. А щоб таки вчитися, Василь з Устимом »нареклися« братами Барськими, мовляв, ми з міста Бар на Поділлі, а не з Києва, і називаємося Барські.

Ця хитрість їм вдалася, їх прийняли до академії, але не на довго. Поляки швидко довідались, що вони православні та ще й з самого Києва, і зробили так, що їх обидвох вигнали з академії.

Шукаючи захисту, наші мандрівники пішли »к знаменитому ліцу єпіскопу Руському уніяту Афанасію Шептицькому«. Цьому »мужу добру і справедливу« вони розповіли всю правду і призналися, що вони православні з Києва і хочуть тут учитися. Шептицький їх прийняв ласкаво і »сотвори сіе добродіяніе«. До академії їх знову прийняли і честь їхня була відновлена, але пізнавши на які хитрощі здібні поляки, Василь і Устим вирішили вже самі залишити академію і піти мандрувати по світі: »...да підемо в чужії страни, да познаємо обичаї народів других«, — записав Василь у своєму щоденнику.

І ось з благословення того ж Афанасія Шептицького, в товаристві уніятського священика Стефана Протанського, в одежі католицьких паломників наші мандрівники пішки вирушили до Риму. Було це на

весні 1724 року. Вони пройшли через всю Галичину, перейшли через Бескид, Закарпаття, Угорщину, Австрію, Італію і досягли вічного міста — Риму, де їм пощастило побувати на прийнятті та навіть бути на обіді у самого Папи римського.

Увечорі вдома застав запрошення на лекцію в ПЕН-клюбі, що має відбутися у п'ятницю 11-го січня ц. р.

2-го січня. Зранку їздив до уряду праці, але нічого доброго там не довідався.

Надворі дощ і дуже холодно.

О 12-ій годині я вже був у бібліотеці і продовжував працю над матеріялом про Василя Григоровича-Барського.

Отже, з Риму Василь Барський вирушив уже сам один на острів Карф, відвідав деякі острови архіпелагу, а далі пішов до Атонських манастирів. Атонські гори не надто тепло привітали Барського, бо в його щоденнику записано таке: »Бог же весть колікоє гоненіе, укорізну і досаду претерпех тамо чрез оноє время, пребивающі в горі Афонской«. Його навіть не допустили до причастя, і тільки після архиєрейського дозволу Барський був допущений до »принайсвятєйшей євхаристії«. І це все за відвідини Риму і за обід у Папи римського.

В 1726-му році Василь Барський відвідав Єрусалим, Палестину. В 1727 році він уже на Кіпрському острові, а потім у Єгипті. В 1728 році Барський пішки перейшов усю кам'янисту Арабію, Сінай і Суез. В 1729 і 1730 роках він знову відвідав Єрусалим, Сирію і частину Єгипту. В 1731 і 1732 роках побував на всіх островах архіпелагу. В 1733 і 1734 роках жив у місті Дамаску в дворі Антіохійського патріярха і там же прийняв чернецтво 1-го січня 1734 року. Був це день святого Василя, а тому і в чернецтві він зберігає своє ім'я Василь.

У 1735 і 1736 роках Василь Барський знову на Кіпрському острові, а в 1737 році він уже на острові Патмос і тут вступив до грецької школи, в якій вивчав не тільки грецьку мову, а й філософію і теологію у відомого вченого богослова, грецького архиепископа Макарія. На острові Патмос Василь Барський жив шість років, вчився і виявляв свої великі здібності, тут він склав »едину граматику латино-греческую«, себто підручник латинської мови для греків.

Слава про Василя Барського, як про мандрівника і вченого, розійшлася по всьому світі. В 1743 році російський амбасадор у Царгороді спеціяльним листом запрошував Василя Барського до себе, звертаючись до нього, як до відомого вченого, називаючи його »мужом зіло мудрим і ученим«.

По дорозі до Царгороду, коли Василь Барський прибув на острів Хіос, ченці манастиря Агіоману прислали до нього цілу делеґацію і просили, щоб він зробив їм честь і відвідав їхній манастир. На це запрошення Василь іронічно зауважив, що він уже був у їхньому манастирі аж два рази тільки »яко худорізец просящий хліба«. Та все ж, щоб не бути занадто гордим, він прийняв запрошення і його зустріли в тому манастирі з великими почестями.

У самому Царгороді вся російська амбасада зустріла Василя Барського, як визначного вченого. Тут же Барський був на прийнятті у великого везира турецького »не чести ради і почтенія, но боліе любопитства ради і зренія оного чина і обичая«.

З Царгороду Василь Барський поїхав вдруге на Атонську гору і перший звернув увагу на культурно-археологічні цінності в атонських бібліотеках, він докладно описав ті важливі документи в своєму щоденнику. Після Барського на Атон висилали цілі археологічні експедиції (в першій половині XIX століття), а на Святу гору відбувалися паломництва вчених, але першим звернув увагу на ті цінності саме Василь Григорович-Барський.

З Атен Барський пішки пішов через Епір, Кріт і Ливанію. У 1746 році він знову повернувся до Царгороду, але в російській амбасаді його зустріли вже вороже. Новий резидент Неклюдов так напав на Барського, що хотів його закувати в кайдани і кораблем відправити до Петербургу. Та хтось заступився за Василя Барського і йому було дозволено »чесно возвратитися на родіну«.

І ось Василь Барський пішки вертається на Україну через Болгарію, Румунію і Молдавію. Перейшовши Дністер у Могилеві Подільському, він 5-го вересня 1747 року прийшов до Києва. Рідна мати не пізнала його і ледве повірила в те, що цей »учений грек« її рідний син Василь.

За свої 24 роки мандрівки по світі Василь Барський все, що бачив, записував і змальовував. Він приніс із собою 134 малюнки і дуже цікавий щоденник, який не втратив своєї вартости й тепер, через 200 років після смерти автора. На жаль, щоденник і записки Василя Барського не повні, бо автор не встиг їх як слід впорядкувати і закінчити. Прийшов він до Києва вже зовсім хворий і через 35 днів помер. Ховали Василя Барського з великими почестями. Дзвонили у всіх київських церквах, Службу Божу відправляв сам митрополит із архимандритом Братського манастиря. Студенти Київської академії виголошували над його могилою жалібні промови.

Тіло Василя Григоровича-Барського покоїться у Братському манастирі у Києві, поблизу вівтаря Соборної церкви.

Я дуже радий, що мені пощастило знайти матеріяли про Василя Григоровича-Барського. Раніше я ніколи про нього не чув.

3-го січня. Із самого ранку був у бібліотеці Британського музею. Тепер стараюся записати все, що можна, про твір Василя Григоровича-Барського.

Отже, після смерти Василя Григоровича-Барського оригінал його рукопису зберігався у будинку його матері до 1794 року. Мати Василя дозволяла всім, хто тільки хотів, переписувати твір свого сина. І ось так розмножилося багато списків цього твору.

В 1778 році В. Рубан писав: »Тридцать лет уже пройшло, как сію книгу, двадцать четире года пешеходного путешествія содержащую, по кончине Сочинителя ея, с превелікою жадностію спісивают все те, до коіх о ней хотя малейшое дошло сведеніе. В Малой Русі і в окружаю-

щих оную губерніях нет ні одного знатного места і дома, где би не било ея списка... благочестівиє же люді із духовних і мірских состояній, за велікіє деньгі доставалі оную. Некто... заплатіл 60 рублей пісцу за перепіску оной...«

Як бачимо, твір Василя Григоровича-Барського після смерти автора мав велику популярність серед тодішнього населення України.

Перша думка про видання твору Василя Барського друком належить Симонові Тодорському, він зацікавив цією справою Олексія Розумовського, брата гетьмана Кирила Розумовського. Смерть Симона Тодорського в 1754 році перешкодила довести цю справу до належного кінця. Але за якийсь час за видання твору Василя Барського взявся князь Григорій Потьомкін, він виділив на це велику суму грошей, а саме видання доручив тодішньому вченому Василеві Рубанові.

В. Рубан зібрав кілька списків твору Василя Григоровича-Барського »для сліченія«, як сам він пише в передмові, і в 1778 році появилося перше видання цього твору.

Та це потьомкінсько-рубанське видання не було надто вдалим, бо Василь Рубан, як він сам пише в передмові, дещо »ісключіл... даби... ні книгі, ні читателей не обременіть«. Натомість в інших місцях він подописував — »во многіх местах зделани дополненія«. Що більше, він втручався в мову цього твору: »... ісключая некоторих польских і малороссійских слов, которие ілі переменяеми на употребітельние, ілі в скопках ізясняеми білі...«

Василь Барський писав свої записки тодішньою книжною мовою з деяким впливом народної мови. Навіть після »рубанської« коректи зустрічаємо багато слів і цілих речень зовсім народних.

В 1885 році Ніколай Барсуков, порівнявши оригінал твору Василя Барського з »рубанським« виданням, писав, що різниці є в тому, що він, Рубан, намагався представити Василя Григоровича-Барського, так би мовити, в »облагороженом віде, ісказів первоначальний текст его, который в етой переделке потерял всю свою своеобразность і тіпічность«.

Яка ж доля оригіналу? Де подівся рукопис Василя Григоровича-Барського? Виявляється, що той рукопис з Києва потрапив у власність до московського купця Івана Царського, а від купця перейшов до графа А. С. Уварова і переховувався у селі Порече, Можайського повіту, Московської губернії.

В 1882 році в Петербурзі було організоване »Православно-Палестинское Общество«, і ось те »Общество« постановило видати твір Василя Григоровича-Барського »у достойном віде«. Звернулися до графа Уварова, щоб той дав оригінал рукопису для видання. Уваров завіз рукопис Василя Барського до Петербургу і здав його до Імператорської публічної бібліотеки. Чи зберігається той рукопис і до цього часу в тій бібліотеці, на жаль, нічого не знаємо.

Нове видання мав редагувати згаданий вже Ніколай Барсуков. Щоб зібрати більше матеріялів про Василя Григоровича-Барського, він у 1880 році їздив до Києва і там у Михайлівському манастирі знайшов

один із списків твору Барського і описав його. Пізніше той, може єдиний екземпляр у Києві, теж помандрував до Петербурґу.

Чи вийшло у світ видання твору Василя Барського »у достойном віде« в 1885 році за редакцією Барсукова? Не знаю і ніяких матеріялів у бібліотеці Британського Музею знайти не можу.

Якби час і можливість, то було б добре перекласти твір Василя Григоровича-Барського на сучасну українську мову хоч би з того тексту, що є в »рубанському« виданні 1778 року.

4-го січня. Ранок дуже холодний· вітер, мороз. Я добре змерз, поки дійшов до бібліотеки від підземки »Тотенгам коурт роад«, але в бібліотеці тепло й можна працювати без пальта.

Буду продовжувати працю над матеріялами про твори Василя Григоровича-Барського, напишу про долю його рисунків.

Отже, як вже було зазначено, Василь Григорович-Барський не тільки вів щоденні записки під час своєї довгої мандрівки по Европі, Азії і Африці, а ще й робив графічні рисунки пером.

Він приніс із собою до Києва 134 рисунки і всі вони зберігалися у хаті його матері, разом з рукописом, але пізніше чомусь потрапили до Курська, Пскова, Москви, Казані, і тільки невеличка частина їх зберігалася у херсонського архиепископа Гаврила.

В 1841 році архиепископ Гаврило передав один зошит із рисунками Василя Барського »Одеському Обществу Історії і Древностей«, написавши, що це був той самий зошит, який зберігав у себе Симон Тодорський.

В тому зошиті було 50 рисунків, які — як написано в 1-му томі »Записок Одеського Общества Історії і Древностей« — були зроблені пером дуже солідно в 1744 і 1745 роках. Це церкви, манастирі та інші пам'ятники тогочасного мистецтва західньої Европи і Близького Сходу. На жаль, навіть і цей єдиний зошит з рисунками Василя Барського не затримався довго в Одесі й у 1882 році теж помандрував до Петербурґу.

Василь Рубан, видаючи вперше твір Василя Григоровича-Барського, не видав разом із текстом і рисунків, бо, мовляв, навіщо »тісніть на меді« рисунки, як і так автор описав усе дуже ясно й докладно. Отже, на думку »вченого« Василя Рубана, рисунки Василя Григоровича-Барського були зайвими.

Увечорі, вертаючись із бібліотеки Британського музею, я зайшов до СУБ-у і в редакції »Укр. Думки« застав проф. Вадима Щербаківського та редактора М. Мироненка. Розповів їм про свою працю над матеріялами про Василя Григоровича-Барського і вони обидва цим дуже зацікавились. Редактор сказав мені, що радо надрукує статтю про Василя Барського. Я пообіцяв таку статтю написати.

З приємністю довідався, що моя книжка »Українські народні приповідки« вже друкується.

5-го січня. День провів у бібліотеці Британського музею і продовжував читати твір Василя Григоровича-Барського. Почав готувати статтю для »Укр. Думки« і побачив, що ліпше буде написати дві статті: одну про Василя Барського, а другу — про його щоденник і рисунки.

Дружина була вдома і готувалася до Різдва. Завтра наш Свят-Вечір.

Вертаючись із бібліотеки, заїхав до редакції »Укр. Думки« і взяв першу коректу »Українських народніх приповідок«.

У нас виникла потреба змінити мешкання. Нова турбота. Увечорі їздили до М. П. оглядати мешкання, але воно нам не підходить: кімната дуже маленька і зовсім темна, бо тільки одне маленьке вікно, що виходить на подвір'я.

6-го січня. Неділя. Увесь день працював над коректою своєї книжки: »Українські народні приповідки«.

Сьогодні наш український Свят-Вечір. Маємо все, що в таких випадках належиться: кутю, узвар, вареники з капустою і вино.

На вечері у нас був гість — Євген Юревич, був сам, бо його дружина у шпиталі. Пан Юревич добрий співбесідник, час за вечерею пройшов жваво і весело.

7-го січня. Понеділок. Сьогодні перший день нашого українського Різдва Христового.

Дружина пішла до церкви, а я збираюся їхати до бібліотеки Британського музею.

Ось поштар приніс листа від Р. В. з Австралії. Читаю: »... Сердечно вітаю Вас з Різдвом Христовим і Новим Роком, від всієї душі бажаю Вам щастя, здоров'я, сил і радости, втіхи і добробуту!«

Читаю далі: »... Ваш лист був настільки цікавий і оригінальний, що я дав його прочитати В., а він переслав до Н. і всім Ваш лист сподобався... Тепер я зайнявся збиранням бібліотеки. Збираю літературну клясику, в першу чергу на мовах українській і англійській. Потім буду збирати літературу про театр і мистецтво... В газетах і журналах досить часто зустрічаю Ваші статті, нариси та інші матеріяли, і читаю їх з приємністю. Ви ростете. Видно, що Лондон на Вас впливає добре...«

Отже, лист для мене приємний. Це єдиний подарунок мені на Різдво. Щиро дякую шановному Р. В.

В бібліотеці спочатку продовжував читати твір Василя Барського, а потім взявся писати статтю. Перша стаття, де мова йде про Василя Григоровича-Барського, закінчена, але завтра ще треба буде її переглянути і, можливо, щось додам. Хочеться, щоб стаття вийшла добра.

9-го січня. Сьогодні до бібліотеки не їздив. Рано писав листи, робив деякі записки.

По обіді ходили з дружиною в гостину до Шведченка і Олешкевича, весело й приємно провели час: були і співи, і музика, і цікаві розмови.

Увечорі нас відвідав С. Ч. і розповідав про ті суперечки, які ведуться тепер між українцями в »Об'єднанні«, але це мене зовсім мало цікавить.

11-го січня. Рано був в уряді праці і одержав 26 шіл. за безробіття. Роботи не пропонують жодної.

Потім пішов до бібліотеки Британського музею і почав писати статтю про твір Василя Барського.

Додому повернувся о 5-ій годині по полудні і через півгодини виїхав до »Глеб Гауз« на лекцію про радіо-п'єси. Лекцію влаштував ПЕН-клюб.

10-та година ввечорі. Вернувся з ПЕН-клюбу. Лекцію про радіо-п'єси читав містер Дональд — молодий високий англієць в окулярах. Говорив сидячи за столом і курив цигарку. Говорив повільно, ясно вимовляючи кожне слово і це допомогло його ліпше зрозуміти.

Мій сусід шептав мені, що це той чоловік, що від нього залежить, чи п'єса надіслана до ББС-і буде передаватися по радіо чи ні. Отже, для драматургів — це важлива персона.

Містер Дональд у своїй промові підкреслив кілька разів, що п'єси, призначені для радіо, повинні бути добре написані, бо їх слухає біля десять мільйонів людей. Казав, що п'єси — це найліпший жанр літератури для передання по радіо. Добре, якщо п'єсу можна передавати в супроводі музики. Розмір п'єси, призначеної для радіо, повинен бути не більший, як на 10-20 хвилин читання — це, приблизно, 15 сторінок машинопису через один інтервал.

Бажаними темами для радіо-п'єс є сучасні актуальні події, як міжнародного, так і суто англійського характеру. Історична тема цікава тоді, коли вона має якийсь зв'язок із сучасністю.

Отже, драматурги одержали з цієї лекції докладні вказівки, що і як робити. Мене ж це цікавило зовсім мало, бож я п'єс не пишу.

Після лекції публіка помало розходилась: одні знайомились, а інші вітали давніх знайомих. До мене підійшов словацький письменник П. Придавок і ми познайомились, він цікавиться літературними проблемами інших слов'ян і з ним було приємно говорити.

Познайомився я ще з еспанським письменником, що називається Зото. З ним ми майже щодня бачимося в бібліотеці Британського музею, але були незнайомі.

На лекції було багато поляків, вони добре говорять російською мовою, хоч з ними можна говорити і по-українськи.

12-го січня. Субота. Цілий день був у бібліотеці Британського музею. Бачився з еспанським письменником Зото. Сьогодні він був дуже привітний і багато говорив. Показав мені книжку, яку читає — мемуари генерала Мілляра, що брав участь у війні за незалежність Америки проти Британії. Зото дуже хвалив книжку, говорив, що це кращий зразок мемуарної літератури. Я ж йому розповів про щоденник Василя Григоровича-Барського. »Це дуже цікаве, — сказав він, — шкода, що я не можу читати по-російськи«.

Вже біля 5-ої години, коли я збирався йти додому, зустрів проф. А. і він наговорив мені купу компліментів за мій нарис про Кембріджський університет. Виявляється, що він читає по-українськи.

Вертаючись з бібліотеки, зайшов до редакції »Укр. Думки« і бачився з редактором М. М., мова зайшла про видавничі справи. Тут, в Англії, дуже трудно з виданням книжок, бо друк і папір дорого коштують, а покупців на українську книжку мало. Але редактор М. М. оптиміст, він вірить, що в недалекому майбутньому тут видавнича справа буде налагоджена добре. Дай, Боже!

14-го січня. Рано дружина поїхала до Кройдону, де є школа слов'янських мов для військових. Із сьогоднішнього дня вона починає свою працю, як викладач російської мови. Щасти їй, Боже!

15-го січня. Вчора дружина поїхала до Кройдону з валізкою, але ввечорі вернулася додому, бо для учителів там мешкань немає. Доведеться їй їздити залізницею щоденно зі станції »Вікторія« і на роботу, і з роботи.

Я провів день у бібліотеці Британського музею і розшукував за матеріялами про Симона Тодорського — сучасника Василя Григоровича-Барського. Дещо знайшов, але мало.

Увечорі їздив на »Пікаділі циркус«, а там ледве знайшов, і то з допомогою поліцая, »Пітер стріт«, де є вечірня школа англійської мови для чужинців. Записався без труднощів. Заплатив гроші й від завтрішнього дня буду відвідувати цю школу п'ять вечорів кожного тижня. Треба вивчати англійську мову.

16-го січня. Із самого ранку був у бібліотеці Британського музею. Знайшов матеріял про Симона Тодорського. Виявляється, що ще в 1740 році, коли Василь Григорович-Барський був на острові Патмос, до нього дійшла чутка, що в Києві відкривається школа грецької мови, а старшим учителем у тій школі призначений »муж зіло іскусний в греческой мудрості«. Василь Барський листовно просив свого брата Івана, що жив у Києві, щоб той повідомив його, чи справді там така школа відкрилась і хто є тим »мужом зіло іскусним в греческой мудрості«. Іван повідомив свого брата Василя, що ним є Симон Тодорський.

Симон Тодорський був земляк, ровесник і товариш Василя Барського по Київській академії. Вийнятково здібний до науки, тому звернув на себе увагу Київського митрополита Рафаїла.

Митрополит Рафаїл на свій власний рахунок відправив Симона Тодорського вчитися за кордоном. І ось Симон Тодорський в Галлському, а пізніше в Єнському університетах вивчав догматику, ексегетику, фізику, а також мови: грецьку, гебрейську, сирійську, арабську та халдійську. Мав такі успіхи, що всіх дивував своєю здібністю.

Крім того, Симон Тодорський досконало знав німецьку мову і перекладав із неї на українську книжну мову твір Арнда »Про істине християнство«. Переклад надрукував слов'янськими літерами в Галле в 1735 році, але ця книга була суворо заборонена в Росії. Цікаво було б знайти переклад Симона Тодорського в европейських бібліотеках і довідатись, чому саме вона так страшенно не сподобалась московському »Святєйшому Синоду«?

В 1737 році Симон Тодорський вертався з Європи в Україну через Белград і там його зупинили грецькі купці. Наслухавшись по всій Європі про вийнятковий розум і широку освіту нашого вченого, греки просили Симона Тодорського взяти на себе обов'язок законовчителя в грецькій школі, яка була тоді в Белграді. В тій школі, крім греків, учились і діти слов'ян під наглядом грецького місіонера ієромонаха Парфенія. І ось слов'янські діти та добра слава Парфенія спокусили Симона Тодорського залишитися у тій школі на один рік.

В 1738 році Симон Тодорський вернувся до Києва і привіз із собою диплом, у якому відомий Михаеліс свідчив про відмінні знання Тодорського. Київський митрополит Рафаїл, мабуть, був дуже задоволений, що його гроші, витрачені на навчання Тодорського, не пропали марно. Митрополит Рафаїл відкрив у Київській академії кляси гебрейської, грецької та німецької мов. Ведення тих кляс він доручив Симонові Тодорському, що охоче взявся до праці.

17-го травня 1740 року Симон Тодорський прийняв чернечий сан і в ризахченця проявив себе великим народолюбцем. Він кожної неділі на вулицях або на площах Києва збирав навколо себе великі натовпи народу і проповідував »Слово Боже, Слово Правди«. Слава про вченого ченця-народолюбця розійшлася по всій Україні та Московщині.

І ось 31-го травня 1742 року »височайшим указом« Симона Тодорського викликали до Петербурґу і призначили його законовчителем наслідника трону. Крім того, він повинен був учити і »ізбранную невесту наследніка, принцесу Цербскую« — відомого ката України, Катерину Другу.

Симон Тодорський пережив Василя Григоровича-Барського тільки на сім років. Помер у Пскові, в сані архиепископа, 22 лютого 1754 року.

Він був патріотом своєї батьківщини і тужив за Україною. В одному з листів писав до приятелів у Києві: »Кто дасть мі крилі яко голубинні да полечу і увіжу вожделенних і многолюбезних братій моїх во Христі, да увижу ваші класси, услишу ваші различния і многообразния ученія! К вам, Божії труженніки . . .«

Хотілося б більше знайти матеріялів про Симона Тодорського, та добре й те, що є у бібліотеці.

Увечорі був у школі англійської мови для чужинців. Мене записали в середню групу і я потрапив між греків. Це вже пожилі люди, думаю, що вони купці. Один із них розповів мені, що в 1918 році був в Одесі. Одеса йому дуже сподобалась, зокрема люди. »Одесити — це зовсім особливий народ!« — вигукнув він.

19-го січня. Субота. Рано був у бібліотеці Британського музею і розшукував за матеріялами до статті »Мемуарна література«. Мене ця тема цікавить, бо серед усіх видів літературної творчости мемуарна література (від французького »мемоар«« — пам'ять) займає одне з найважливіших місць. Справжнє життя ж бо завжди цікавіше ніж вигадане. У формі спогадів, записок чи щоденника автор мемуарів передає новому поколінню свій життєвий досвід у літературній, політичній чи громадській ділянках.

Хоч мемуарна література часто наближається до красного письменства, художньої літератури, та все ж мемуари відрізняються від белетристики своїм прагненням до точного зображення дійсности. Але провести чітку межу між мемуарною і художньою літературою не завжди вдається.

Наприклад: повість Тараса Шевченка »Художник« — це мистецький твір, а одночасно спогади про те, як його звільняли з кріпацької неволі. »Давид Копперфільд« Ч. Діккенса — повість, але в ній є багато автобіографічного матеріялу, що покладений в основу літературно-мистецької творчости. Це ж саме можна сказати і про »Мартина Ідена« Джека Лондона, і про »Царівну« Ольги Кобилянської, і про цілий ряд інших широко-відомих творів.

Часто трапляється і зворотне явище, коли в мемуарних творах зустрічаються всі прикмети красного письменства. Клясичним прикладом таких мемуарів є записки італійського авантюрника XVIII століття Джакопо Казанова, у яких є всі прикмети авантюрницького роману епохи рококо; тут не все ймовірне і можна сподіватися, що є багато звичайних вигадок.

До типу спогадів, де ймовірне поєднане з вигаданим, треба віднести і твір Йогана Ґете »Поезія і правда«. Таке поєднання спричинює великі труднощі для біографа. Отже, вигадане в мемуарних творах — це дуже небажана річ, бо воно обезцінює твір, робить його менше вартісним. У мистецьких творах навпаки: ймовірне наближує твір до дійсности і тим самим підвищує вартість мистецького твору.

В бібліотеці я бачив сьогодні проф. Вадима Щербаківського і ред. Добрянського. Вони цікавились над чим я працюю, що знайшов нового, чи цікавого в бібліотеці. Я розповів їм про твір Василя Барського і про Симона Тодорського. Щодо »Мемуарної літератури«, то проф. В. Щербаківський вважає дуже корисним таку статтю надрукувати в газеті, щоб наші люди прочитали і знали, яке велике значення мають спогади для майбутніх істориків, що будуть колись вивчати нашу мандрівку по чужих краях.

Увечорі, коли я вернувся додому, застав січневе число журналу »Нові Дні« з Канади. Переглянувши цей журнал, з приємністю побачив, що тут надруковано аж дві мої статті: одна під ім'ям Олекса Воропай »В десяті роковини смерти Дмитра Ревуцького«, а друга під ім'ям Олекса Степовий »У музеях Чарльза Діккенса«.

9-та година ввечорі. Щойно вернулися з дружиною з православної церкви, були там на вечірній Службі Божій. Гарно співав хор, горіли свічки. Я дуже люблю бути в церкві у вечірній час, люблю цей спокійний урочистий настрій.

Удень було дуже холодно: різкий вітер з морозом. Справжня зима.

(Далі буде)

Святомир М. ФОСТУН

СПІВЕЦЬ ЧУБАТИХ ТРОЯНЦІВ

В бурсі недільне безділля.

Багато бурсаків розійшлись, хто куди. Хто мав родичів у Полтаві, подався до них поласувати свіжими варениками, цілий гурт бурсаків пішов гуляти до городу, а малі семінаристи ще з самого ранку почимчикували на баштани поза Полтаву. Їхнє завдання — притаскати ввечері до бурси кілька здоровенних кавунів. Так розпорядився консул, уже вусатий парубчище, який має п'ястуки, мов довбні, і встигає одним душком витягти півпляшки горілки, навіть не скривившись.

Попробуй такого не послухати...

В довжелезній квартирі, що схожа на солдатську казарму, на твердолобих ліжках тут і там лежать бурсаки. Дехто спить, дехто товче Божий Закон, а інші пріють над Платоном та реторикою. Довкола дебелого, пообтиваного з усіх боків, брудного і просяклого чорнилом стола розсілися учні молодших кляс і готують лекції, тихо пошкрябуючи перами.

Консул Вартоломій, що старшує над бурсаками, живе разом із ними в одній квартирі. Біля його ліжка й на полицях страшенний нелад. Усюди лежать порозкидані книжки й зошити, а з-поміж них виглядають жовті листки пахучого тютюну. Тут же, на втовченій із глини долівці, валяються брудні сорочки, недогризки черствого хліба і здоровенні заболочені чоботища.

З-під ліжка визирають опецькуваті порожні пляшки від перцівки, малинівки, грушівки, а то і від простої сивухи, якою консул теж не гребує, коли трапиться нагода хильнути чарчину.

Сам же він, розкинувшись на твердому, неохайно застеленому ліжку, так голосно хропе, що навіть мухи лякаються сісти на його повновиде, здорове лице. Час від часу він кумедно ворушить у сні своїм чорним вусом і це дуже смішить малих семінаристів.

Перед бурсою, під широким кислатим дубом, зібралися семінаристи з молодших кляс. Вони гуторять, хихотять і вже не відомо котрий раз лають консула, через якого вночі потрапили в халепу.

Було ж воно так.

Урадили спільно, що в суботу вночі зроблять вилазку двома гуртами в міщанські городи й сади. Чимало ж усякого добра можна принести тепер до бурси, скажемо — картоплю, моркву, цибулю, часник. Трапляються вже спілі дині, можна й кавуняку прихопити. А в садах... Боже наш... Чого там тільки немає... сливки, солодкі грушки, що в роті самі розтають, пахучі яблука...

Ніч випала безмісячна, саме й пригожа для вилазки.

Із групою, яка пішла в сад багатого міщанина Чоботаренка, був і консул. Саду стеріг старий дід-садівник, та ще й зі собакою. Провідали вдень, що Рябко не дуже клятий і полізли у сад. Тихесенько обтрусили як слід одну грушу й уже почали теліпати другу, коли раптом консул не витримав та як чхне — аж відлуння понеслося по саду.

В ту ж мить Рябко загаласав, мов навіжений. Тут же вибіг садівник і давай бахкати з дробовика. Та це ще нічого, бо потім вражий дідуган пустив Рябка, що кинувся до бурсаків. За ним старий і собі підтюпує та все гримає із дробовика.

У саду піднявся несамовитий рейвах. Бурсаки метнулися навтікача, а тут огорожа висока. Малим бурсакам не так то легко переплигнути через неї на другий бік. Порвав бісів Рябко не одну штанину, а декого з бурсаків навіть і погриз. Так неславно й закінчилася їхня вилазка. Тож хіба не лаяти за це такого телепня, як консул?..

— Скомпонуй, Іване, щось на Вартоломія, — просять бурсаки Котляревського. — Ти ж у нас майстер на скализубні слівця...

Котляревський отягається.

З консулем небезпечно заводитися. Битиме...

Але бурсаки кріпко насідають на нього і Котляревський нашвидку щось напружено мізкує.

Бурсаки не зводять із нього очей.

— Є! — нарешті радісно кричить він. — Ось слухайте...

А наш консул без штанів
У город плигає,
І з похмілля він тяжкого
Свинку обіймає...

— Го... го... го!.. — регочуть бурсаки.
— Оце втяв!
— Молодець Іван!
— Хай тобі грець, як це ти до складу підвів!
— Ануте, хлопці, затягнемо всі разом!..

Бурсаки дружньо затягають новоскомпоновану пісеньку й не бачать, що поза плечима крадеться заспаний і сердитий консул.

— Ха... ха... ха!.. — заходяться хлопці, а тут як уперіщить їх консул сучкуватим ціпком та як поженеться за ними!..

Бурсаки врозтіч.

Консул гасає найдужче за Котляревським і репетує, щоб не попадався йому в руки, бо кості поламає.

— Безсовісний ритмач!.. — сопе сердито консул, переставши ганятися за жвавим Котляревським.

Він же, оглянувшись, бачить: консул стоїть на вулиці й усе ще погрожує бурсакам, що порозбігалися довкола бурси, своїм здоровенним ціпком.

Котляревський голосно затягнув свою нову композицію й навпростець городами подався додому.

*

Проходять роки.

Молодий чорновусий Іван Котляревський учителює у поміщицьких маєтках. Ввечорі передягається в парубоцьку одежу, ходить на вулицю між молодь, слухає пісень і розповідей. А у вільні від науки дні виходить над річку, сідає на урвищі й у його думках повільно гортаються сторінки історії українського народу. Стають в уяві кремезні, смаглочолі, буйні запорожці, що після зруйнування Січі пішли у світ, гойдали на хвилях моря свою тугу, верстали нові шляхи й геройськими подвигами творили невмирущі леґенди.

Так народжується його »Енеїда« ...

*

Капітан Котляревський морщить чоло і, схиливши голову набік, слухає, що говорить йому військовий міністер, граф Аракчеєв. На графові мундир, гаптований золотом, увесь у хрестах і медалях. Лице у нього хиже, мов у шуліки, а говорить він у простір, немов не помічає присутности Котляревського:

— Наша імперія потребує вірних і відданих його величеству государю людей. Слуг государя та імперії... Великої імперії, капітане... від фінів аж до Соловецького острова... Тепер запроваджуємо військові поселення на півдні нашої імперії. Візьмемо в карби бунтівливих малоросів... Для вас, як дворянина й офіцера, буде там служба... почесна служба для государя і Росії...

— Що ж це за служба, ваше високопревосходительство? — тихо запитує Котляревський і крадькома споглядає на імператора, який виростає на образі за плечима Аракчеєва й бездушними очима дивиться кудись у далечінь.

— У поліції, — сухо кидає Аракчеєв. — Ви знаєте добре Малоросію і її людей. Таких, як ви, нам треба там на службу...

Аж дух заперло Котляревському з обурення. Лице обсипало жаром. Ледве стримався...

— До такої служби я не здатний, ваше високопревосходителсьтво. Жандарм із мене нікудишній...

— Гм... нікудишній, кажете... — граф з-під лоба глипає на Котляревського своїми сірими холодними очима. — Правда, я й забув, що ви інколи пописуєте... Ну, що ж... наполягати не буду... Подумайте добре і приходьте із заявою, а не захочете — пам'ятайте, що ніякого вищого чину не дістанете... Можете йти...

*

Торохкотить бричка, дзеленьчать голосно дзвіночки на поштових конях. За її колесами лишаються стовпи куряви, губляться в ній придорожні хрести і зникають версти. Одна за одною. Скільки ж їх проїхав уже Котляревський, вертаючись з Петербурґу в Україну?! Навіть лік їм загубив.

Бричка гойдається і підплигує на вибоїнах, аж колеса тріщать. Підлітають, мов м'ячики, подорожні та лають капосного візника, що, мовляв, зумисне заганяє бричку до глибоких вибоїн.

Котляревський увесь у думках.

Заріс і зчорнів у дорозі. Лише очі блищать.

Минуле згадує і майбутнім живе. Молодий іще, а вже життя послалося багатими споминами.

Ось він служить у сіверському карабінерському полку в Кременчуці. Там йому привозять »Енеїду«, яку видав у Петербурзі Максим Пурпура. Котляревський сердиться, а в полку гомонять похвально про молодого поручника, що таке веселе »писаніе сочинив«. Служить він адьютантом у генерала Дотішампа й воює під Бендерами, а потім крадеться за Дунай і водиться із задунайськими січовиками. Записує від них пісні, перекази та леґенди і коня вороного напуває в широкому Дунаї. Славлять його задунайські козаки за »Енеїду« й хотіли б на отамана вибрати. Росте усть-дунайське військо з кожним днем, але несподівано приходить указ про його ліквідацію. Котляревського перестерігають, що є таємний наказ наглядати за ним. Незабаром його переводять до Псковського полку й там він закінчує четверту частину своєї »Енеїди«.

Їде Котляревський в Україну, а думки і спомини шлях йому мережать. Спокою не дають...

*

Вночі обрії спалахують загравами, а по зоряному небосхилі пролітає хвостата комета. Люди хрестяться і злякано говорять, що наступає кінець світу.

Он француз іде зі заходу...

Кажуть, що в нього війська видимо-невидимо. День і ніч ідуть... Гармати везуть отаканні, що гирла чоловік руками не охопить. Кінні роз'їзди вже над Дніпром ґрасують.

Князь Любанов-Ростовський формує добровільні козацькі полки. Товпами приходять кріпаки, проситься в ополченці. Поповзла чутка, що воля буде кріпакам, а козакам привернуться козацькі права. Начебто царська грамота таке голосила. Ковалі гатять молотами в кузнях, кують шаблі та списи. На вигонах човгають у болоті ополченці.

Муштру проводять...

Подейкують, що під Бородіном була велика битва й що Наполеон уже сидить у Москві.

Котляревський формує п'ятий козацький полк на територіях Миргородського, Кременчуцького й Хорольського повітів. Ганяє скрізь на своєму вороному, мов колись по буджацьких степах.

Сумовито бовкають дзвони. В церквах правляться молебні.

Глибока осінь іде полтавською землею...

Вітер метелить пожовклим листям, бризкає холодним дощем на людей, коней і підводи, що громадяться в городах, та ганяється прудконогим вовком по сумних спорожнілих полях.

Тривожно скиглять сичі.

Війна...

Декому вже привиділися французькі патрулі під Полтавою.

Город у тривозі...

Зі сходу надлітає снігова фурія й сипле... сипле снігом. Засипає поля, шляхи, села й городи.

*

Сніговим морем сунеться військо. Йдуть утрьох, учотирьох, а то й цілою товпою. Вкрай знесилені, голодні, пообкутувані різним ганчір'ям, бредуть вояки, провалюються у глибокий сніг, пристають, відпочивають і знову посуваються вперед, залишаючи за собою розкинених на снігу мертв'яків. Стирчать із снігу поламані фурґони, чорніють гирла перекинених гармат, а обабіч розбовтаної дороги застигають сковані лютими морозами люди й коні.

Кричить гайвороння...

Знахабнілі вовки підкрадаються вночі до сонних вояків...

Скачуть, запорошені снігом, патрулі й пробігають вістуни — між дивізіями, бриґадами й полками. Втримати лад у такій масі вояцтва не легко. Ще найліпше тримається ґвардія. Але й вона вже не розвиває своїх знамен.

Померкли золотисті орли...

Вояки з острахом поглядають на безмежну, засипану снігами, рівнину. Як оком глянути — сніговий пустир. Села, хутори, городи попалені й обезлюднені. Ніде і сліду людського життя.

Казиться у степу хуртовина й засипає снігом вояцькі колони. Сотнями звалюються в пухкий сніг знесилені вояки й уже не підводяться...

Чорним розпачем темніють лиця полковників і генералів, бачачи загибель великої армії.

Проносяться сани, оточені ґвардійцями. В них сидить обмотана кожухом самітна, прибита невдачею, похмура людина. Це — імператор соняшної Франції. За саньми похитуються на конях маршали й генерали. Вони такі ж похмурі, як й імператор.

За ними сунуться сани імператорського почту. Охороняють їх кінні ґвардійці, що чорніють серед снігів своїми височенними кучмами. На вусах у ґвардійців насів лід.

На санях генерала Арманда де Каленкурта, що везе зацілілу імператорську канцелярію, на самому споді кованої скрині лежить невелика книжечка в розписаних палітурках. Це »Енеїда, на малороссійскій язык перелиціована И. Котляревскимь«.

*

В напівтемній кімнаті миготять свічки. Над дверима розкидається широкими рогами оленяча голова. Бовванюють на гаках опудала сичів і очі манить дорога зброя, розвішана по стінах. Важенні ковані скрині підпирають їх. Посередині кімнати стоїть стіл, покритий атласом, а на ньому лежать схрещені дві шпади. Між ними — Євангеліє в кутій сріблом оправі.

Із трьох боків столу в Котляревського впираються поглядами люди, що сидять у довгих чорних кереях і капюшонах. Із їхніх прорізів свердлять Котляревського холодні пронизливі очі, й це його бентежить.

Капюшони мовчать...

На стіні крехче, гойдаючи своїми важільцями, старий німецький дзиґар і голосно вибиває північ.

Капюшони ворушаться й підводяться. З-поміж них виступає хтось високий і підходить повільним кроком до Котляревського.

— Хто ти?

— Іван Котляревський, відставний майор.

— Це ми знаємо, але хто ти по нашому уставу?

— Брат із Холодного Яру.

— В що ти віриш?

— У Бога й у великі правди землі української.

— Які вони?

— Воля, справедливість, суверенність...

— Яке свідоцтво даєш своїй вірі?

— Кров'ю і життям готовий її боронити.

— Якими мечами?

— Древньоруськими, княжими, козацькими і нашого времени.

— Які ключі твоєї віри?

— Свобода, рівність, братерство.

— Проти кого хочеш простягнути свій меч?

— Проти тиранії, насильства, рабства й несправедливости.

— Під яким знаменом?

— Тризубом святої землі української.

— Де сходить сонце України?

— В Чигирині, пане-брате.

— Добре, — каже високий і тричі стукає рукою об стіл.

Капюшони тихо шушукаються між собою. Їхні чорні тіні налягають на стіл і притемнюють світло.

Високий підносить до уст Котляревського шпаду, він цілує її блідо-синювате холодне лезо.

— Ти прийнятий до нашого товариства і називатимешся відтепер братом Чигиринцем, будеш по-нашому уставу зберігати славу Холодного Яру.

Високий знову стукає тричі рукою об стіл. Усі встають і скидають свої капюшони.

— Вітайте, Іване Петровичу, серед нас, — привітно говорить маршалок Лукашевич.

*

Розливними ріками спливає час.

Постарів Котляревський, пилом припала його скрипка, вірна подруга найглибших почувань душі й серця. У хвилинах важкої печалі Котля-

ревський вигравав на ній задушевні мелодії, пробував розігнати чорні думки. Вони ж тривожили його все дужче...

Над його улюбленим театром установлювався поліційний нагляд, цензура затискала у своїх лабетах театральний репертуар і на Котляревського йшли безперебійно доноси до Бекендорфа.

Чимало праці мав Котляревський із відкриттям нових лікарень і притулків, над якими він був призначений попечителем. Йому доводилося частенько їх відвідувати, говорити із хворими, потішати їх, турбуватися долею безпритульних старців та бездомних сиріт.

Одного дня Котляревський ішов за домовиною старого дідуся-каліки, що помер у притулку. Над'їхав бричкою огрядний жандармський майор і, побачивши Котляревського за домовиною, зупинив його.

— Кого це хоронять?

— Діда-прошака, ваше благородіє. Помер у притулку.

— Вам не слід іти за труною прошака. Ви ж попечитель...

Котляревський подивився на нього із глибоким докором.

— Це людина, ваше благородіє. Люди ж перед Богом усі рівні.

Майор щось забуркотів під носом і поїхав далі, навіть не глянувши на Котляревського.

Котляревський мав багато друзів. Це молодий граф Олексій Капніст, учений Михайло Остроградський, Ізмаїл Срезневський, співачка Галя Преженковська, князь Микола Григорович Рєпнін, Стеблін Камінський. Усі вони любили Котляревського й шанували. Його ж »Енеїда« була голосною по всій Україні. Її читали, переписували, толкували. Вона ж примушувала багатьох дворян, які вже поросли московським салом, призадуматися над тим, хто вони і чиї діти.

Мережкою бігло життя...

Занепав на здоров'ї Котляревський. Лежав у лікарні, а потім попросив, щоб його перевезли додому.

Лежить Котляревський у ліжку і приходять із засвітів одвідати його завзяті троянці, невтомні мандрівники, борці за волю і правду. Стають вони дужі, широкоплечі й буйночолі довкола його ліжка та перекази снують... Колихаються на морських бурунах їхні чайки... гуде громом несамовитий буревій, стеляться даллю спалені сонцем чужі береги... Мандрує до пекла завзятий Еней...

Гасне життя Котляревського.

Плачуть горді чубаті троянці...

Гомонить повагом на соборній дзвіниці вечірній дзвін, але його вже не чує співець леґендарних козацьких троянців...

Події і документи

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР У ТОКІО

(4-та конференція ВАКЛ, 16-та АПАКЛ і 2-га ВАКЛМ)

Цьогорічні Конференції ВАКЛ, АПАКЛ і ВАКЛМ, що відбулися в Кіото (Японія) 15-20 вересня 1970 р. були імпозантнішими від конференцій у Банґкоку, зокрема щодо численности делеґацій і, особливо, української. Фірманент і дуже дбайлива підготовка й організація японцями значно причинилися до успіху. Для нас і для нашої визвольної справи конференції в Кіото проходили під знаком цінних здобутків на міжнародному полі. Україна, Білорусія, Болгарія, Угорщина, Латвія і Хорватія були репрезентовані безпосередньо, а крім них — АБН, як єдиний представник усіх поневолених московським імперіялізмом народів. Голова АБН, п. Я. Стецько, увійшов до Президії Ради ВАКЛ. Наша молодь, яка вислала цього року численну делеґацію, має три місця в Екзекутиві ВАКЛМ.

Дальшим успіхом була зміна Конституції ВАКЛ, яка передбачає, що до Президії Ради завжди повинен бути обраний »уповажнений представник національно-визвольних організацій поневолених московським імперіялізмом народів в СССР і в сателітних країнах«. Друге доповнення — це включення в Хартію ВАКЛ статті про те, що »ВАКЛ визнає право на національно-державну незалежність усіх народів світу й засуджує всі види колоніялізму й імперіялізму. Таким чином ми боронимо національний принцип політичної організації світу проти імперіялістичного принципу, як найкращу ґарантію тривалого миру й безпеки для націй і одиниці у світі«.

Інша стаття конституції ВАКЛ каже: »Дати моральну й матеріяльну підтримку визвольним змаганням поневолених комунізмом народів, включно з відбудовою незалежних національних держав«.

Питання національно-державної незалежности поневолених народів кількакратно відмічається в Хартії ВАКЛ.

Учасники:

На Конференції брали участь делеґати 67 націй і 29 організацій. З вільних країн були репрезентовані: Австралія, Австрія, Англія, Арґентіна, Бельгія, Болівія, Бразілія, Бурма, В'єтнам, Вольта, Греція, Голляндія, Гонґ Конґ, Ґвінея, Данія, Еквадор, Еспанія, США, Індія, Індонезія, Іран, Йорданія, Канада, Кенія, Китай, Конґо, Корея, Коста Ріка, Лесото, Ліберія, Лібія, Ливан, Ляос, Макао, Маляґасія, Малезія, Маляві, Мехіко, Непаль, Нікараґуа, Німеччина, Нова Зеляндія, Норвеґія, Пакістан, Параґвай, Перу, Португалія, Ріюкію, Савдія, Сальвадор, Сомалія, Тайлянд, Туреччина, Урутвай, Філіппіни, Цейльон, Чад, Чіле, Швеція та інші. Представники збанкрутованого НТС (і АЦЕН) тим разом не з'явилися. АБН репрезентував його голова Я. Стецько,

Український Визвольний Фронт — пані Слава Стецько, Лігу Визволення України — інж. В. Безхлібник, Українську Антибольшевицьку Лігу (Австралія) — Р. Драґан. Крім того СУМ Австралії вислав прекрасну 15-ку молодих, Европейську Раду Свободи репрезентував О. Крафт з Данії.

Найчисленніші делеґації, коли не враховувати японців, були від Кореї, України, Китаю і Філіппін. Були теж, крім України, представники поневолених націй: Білорусії, Волгарії, Угорщини, Латвії і Хорватії. Проф. Л. Добрянський, голова Національного Комітету Поневолених Народів із США, був також членом української групи.

Із визначних діячів були присутні Ку Ченґ-Канґ, знаний протикомуністичний діяч Східньої Азії і колишній міністер внутрішніх справ Китаю на суходолі, Нобосуке Кіші, колишній прем'єр Японії, сенатор США Е. Тирмонд, сестра Фідель Кастра Хуаніта, С. Баррос, член чілійського парляменту, Ж. Літо, міністер сільського господарства Конґо, д-р Й. Торал, визначний діяч Еквадору, французький генерал П. Вануксем, посол до індійського парляменту Д. Патель, іранський сенатор д-р П. Каземі, Дж. Окваніо, посол до парляменту в Кенії, п'ять корейських генералів, колишній міністер закордонних справ і віцепрезидент корейського парляменту, Ч. Сопсайсана, член парляменту в Ляосі, Ч. Моляпо, сенатор з Тесото, Тан Те-Гонґ, сенатор з Малезії А. Лісімба, сенатор з Маляві, Р. Баґатцінґ, посол з Філіппін і К. Вілляріял, голова парляменту, з Тайлянду ген. П. Куляпічітр, з Туреччини д-р Ф. Теветоґлю, сенатор і голова комісії закордонних справ, Фан Гуй Кват, колишній прем'єр В'єтнаму, посол до англійського парляменту С. Сміт, проф. д-р Д. Ров з Національної ради науковців США, проф. Т. Оберлендер з Німеччини, кол. союзний міністер, д-р І. М. Льомбардо, кол. міністер Італії й інші.

Японська делеґація мала, між іншими, 16 послів до японського парляменту, двох колишніх міністрів і 10 професорів університету.

Відкриття Конференції

Після реєстрації і розміщення по готелях у Кіото, 15. 9. 1970 р., о 6 год. по полудні, в парку відбулося віче ВАКЛ, у якому брали участь 3.000 японців і гості. 15. 9. 1970 р. рано засідала Рада ВАКЛ, а по полудні о 4 год. було офіційне відкриття Конференції в чудовому будинку міжнародних конференцій, в дуже гарній околиці Кіото. Саме місто славиться як місто культури і мистецтва, а Дім конференцій це перлина змодернізованої японської архітектури.

Головною темою конференції була: »Мобілізація сил світової свободи«, яка на цій конференції, завдяки українській делеґації і її друзів, повернулася виразно в бік боротьби з російським імперіялізмом за визволення поневолених народів. Відкрив конференцію дотеперішній президент ген. Прафан Куляпічітр з Тайлянду. Новим президентом обрано Осамі Кубокі, японця, президента Міжнародної федерації для перемоги над комунізмом. Він сказав: »Ми поважно надіємось, що Японія буде твердо стояти як антикомуністична країна«. Офіційною мовою конференції була англійська, але вживали й інших мов, з перекладачами.

Привіти

Привіт від японського прем'єра Ейсаку Сато прочитав Сузумі Нікаїдо, секретар Ліберально-демократичної партії Японії. Привітів наспіла велика кількість, зокрема від українських організацій у вільному світі, десятки листів і телеграм. Прочитано тексти від голів держав і урядів: Австралії, Вільного Китаю, Кореї, Філіппін, Тайланду, В'єтнаму, Греції, США, також від колишнього прем'єра Франції Піне. Чіянґ Кай-Шек підкреслив, що »об'єднані зусилля вільних людей підіймають могутню хвилю антикомунізму«. Віцепрезидент США Спіро Аню писав: »Ваша тема — Мобілізація сил світової свободи — є дійсно дуже на часі«. У привіті президента Філіппін Ф. Маркоса є, між іншим, таке твердження: »Боротьба вільних народів проти аґресивного комунізму, який намагається накинути свою чужу ідеологію демократичним країнам, продовжується сьогодні і буде основною турботою для тих, хто дорожить вільним життям«.

Пленарна сесія і комітети

16. 9. 1970 р., о 9 год. рано, відкрито Першу пленарну сесію, на якій генеральний секретар Германдез прочитав звіт із дотеперішньої діяльности ВАКЛ. Наймаркантнішою була полум'яна промова Хуаніти Кастро, сестри Фіделя, яка дуже гостро засудила комуністичний режим на Кубі. Після промов були номінації до комітетів, 6 із них для ВАКЛ.

Комітети почали свою працю цього ж самого дня по обіді і рано наступного дня. Праця була нелегка, бо приходилось бігати з одного комітету до другого, щоб взяти участь у дискусіях над резолюціями. Наша молодь, поза комітетом ВАКЛМ, брала участь в усіх інших комітетах. Найважливішою була комісія 4-та: »Нації під комунізмом«, головою якої був професор японського університету Кітаока, друг України. 17. 9. 1970 р. о 2 год. по полудні відбулася 2-га й кінцева Пленарна сесія ВАКЛ, на якій схвалено одноголосно 28 резолюцій. День 18. 9. 1970 р. був присвячений для АПАКЛ-ВАКЛМ, де теж схвалено резолюції — для АПАКЛ 14, для ВАКЛМ 5.

Резолюції Українського Визвольного Фронту, АБН і Білоруського Визвольного Фронту пройшли на всіх комісіях без будь-яких труднощів, з незначними дискусійними перепалками. В наших резолюціях скрізь висувано розвал московсько-большевицької імперії та інші основні ідеї АБН-ОУН.

Закінчення конференції

19. 9. 1970 р. виїзд до Токіо. 20. 9. 1970 р. величезна маніфестація в найбільшому амфітеатрі Токіо »Будокан«, з участю 30.000 народу. Національні прапори делеґацій несли на чолі делеґацій японці, одягнені в національні одяги. Між тими, що отримали найбільше оплесків, були прапори й делеґації українські. Основну промову мав сенатор США Стром Тирмонд, який закликав до інтенсивнішої боротьби з найбільшим лихом людства — комунізмом.

В супроводі »Пісні свободи«, скомпонованої японським композитором, й виконаної величезною оркестрою і хором молодих японців, наші сумівці, ви-

ходячи з залі, гордо несли транспарент із написом англійською і японською мовами: »Покінчіть з російською окупацією і народовбивством в Україні«. Овеціям багатотисячної маси не було кінця.

Кінцеві завваги

Вечорами, після цілоденної інтенсивної праці конференцій, відбулися два бенкети в Кіото і один, прощальний, у Токіо, уфундовані видатними діячами індустріяльного і політичного світу. На двох бенкетах із великим успіхом серед інших промовців виступала пані Слава Стецько, яку привітали бурею оплесків. Група наших ентузіястичних сумівців з Австралії співала повстанських пісень.

Відбулися теж три пресові конференції, на яких були порушені проблеми поневолених націй московсько-большевицької імперії, зокрема України. Окремі пресові конференції із журналістами Міжнародної федерації для перемоги над комунізмом і зі студентами мали Я. Стецько та Р. Драґан. Невтомна кулюарна праця Я. і С. Стецьків, що з великим досвідом керували українською і АБН делеґаціями, з'єднали багато друзів Україні серед різних народів. Делеґація сумівської молоді роздала численну англомовну літературу й нав'язала дружні контакти з японською й іншою молоддю.

Дуже багато політичних еляборатів, переданих конференції делеґатами, дбайливо надрукували компетентні чинники Японії. Серед них політична платформа національно-визвольної боротьби, написана Я. Стецьком, і доповідь Українського Визвольного Фронту про визвольну боротьбу України. Був надрукований і Маніфест української молоді до Вільного Світу. У фінальному комунікаті ВАКЛ сказано:

»Пильна аналіза багатьох фаз сучасної світової ситуації висунула наступні однозгідні рішення: підтримувати визвольні рухи поневолених народів Східньої Европи й Совєтської Азії, їхню боротьбу за національно-державну незалежність і самовизначення, та революції поневолених народів у совєтсько-російській імперії. До цих визвольних рухів належать визвольні рухи України, Азербайджану, Грузії, Туркестану, Вірменії, Північного Кавказу, Білорусії, Болгарії, Угорщини, Литви, Латвії, Естонії, Румунії і Хорватії та інших народів«.

Також АПАКЛ у заключному комунікаті відзначив боротьбу поневолених народів такими словами:

»Треба дати сильну підтримку народам за азійською залізною заслоною, а теж націям в СССР і сателітним країнам в їх намаганнях розгорнути революційну боротьбу за скинення комуністичних режимів і здобуття їхньої свободи та національної незалежности«.

Наступна конференція відбудеться в Манілі (Філіппіни) в липні 1971 р. Прощаючись з усіма, наша делеґація від'їжджала з вірою в те, що чергова конференція буде ще більшим успіхом і український вільний світ присвятить пильнішу увагу цій ланці нашої визвольної боротьби. Подаймо грімкий знак нашої живучости поневоленій батьківщині.

Р. ДРАҐАН

РЕЗОЛЮЦІЇ IV КОНФЕРЕНЦІЇ АНТИКОМУНІСТИЧНОЇ ЛІГИ (ВАКЛ) ПРО СОВЄТСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОЛОНІЯЛІЗМ І ПОНЕВОЛЕНІ НАЦІЇ

Тому, що сучасний російський імперіялізм у продовженні царського після ліквідації в 20-тих роках національно-державної незалежности України, Білорусії, Грузії, Азербайджану, Вірменії, Туркестану й інших націй, поневолених в СССР, під час і після II-ої світової війни інкорпорував силою Литву, Латвію, Естонію до СССР і перетворив інші нації центрально-східньої Европи (Угорщину, Болгарію, Польщу, східню Німеччину, Румунію, Хорватію й інші) у свої сателіти; та з цієї імперіяльної бази поширив далі свої загарбницькі пляни й дії на Латинську Америку (Кубу), Азію (В'єтнам, Корея, Ляос, Камбоджія), Африку (Танзанія), допомігши раніше прийти до влади компартії Китаю;

Тому, що большевицький імперіялізм, здійснюючи мрії московських царів, намагається опанувати Середземне море, зокрема Близький Схід і Північну Африку, розбудувавши свою воєнну фльоту майже рівну фльоті США, загрожує з півдня Західній Европі та своїми підводними човнами проникає в Індійський океан й у води США і Канади;

Тому, що совєтсько-російський імперіялізм може кожночасно заблькувати постачання палива з арабських країн для західньої Европи, ступнево перетворюючи ісламські країни у своїх сателітів і плянуючи ґеноцид на державі Ізраїль;

Тому, що совєтсько-російський імперіялізм з метою загарбати увесь світ систематично підготовляє комуністичні революції в Латинській Америці, Африці, Азії, загрожує атомовою зброєю західній Европі, одночасно розкладає вільні країни клясовою боротьбою, расовими заколотами, т. зв. студентськими революціями, ідейною демобілізацією інтелектуальної еліти, щоб опанувати їх зсередини, а теж інспірує комуністичні партизанські і периферійні війни;

Тому, що російський імперіялізм не допускає до об'єднання у свободі В'єтнаму, Кореї, Німеччини, змагаючи до їх большевизації, та загарбав етнографічні території Японії, як випадову базу на японський материк;

Тому, що російський імперіялізм все інтенсивніше зміцнює терористичний режим в уярмлених ним країнах, поповняючи на них систематичний духовий (русифікація, большевизація) і фізичний ґеноцид, щоб вбити в поневолених націй прагнення до волі і державної незалежности, здушивши, напр., повстання східньо-німецьке, угорське й українських та інших в'язнів у російських концтаборах, а теж боротьбу чехів і словаків;

Тому, що російський імперіялізм кожне своє нове територіяльне загарбання, чи намагання чергового загарбання, ставить під загрозу вжиття термоядерної зброї проти вільного світу.

Тому IV Конференція ВАКЛ:

1. *Засуджує* совєтсько-російський колоніялізм та імперіялізм і його загарбницьку мету, війни й акції, русифікацію і ґеноцид на поневолених на-

ціях, національне і релігійне, політичне і культурне поневолення, переслідування і гніт, економічну експлуатацію і здушування творчости інтелектуальної еліти;

2. *Обстоює* відновлення національно-державної незалежности і людські права усіх поневолених в СССР і в сателітних державах націй та підтримує їх національно-визвольну боротьбу;

3. *Уважає,* що через знищення зсередини — шляхом національно-визвольних революцій поневолених народів — комуністичної тиранської системи і російської імперії можна уникнути термо-нуклеарної війни;

4. *Вимагає* підтримки від вільного світу для національно-визвольної боротьби уярмлених націй, для об'єднання у свободі Німеччини, В'єтнаму, Кореї, для звільнення від комуністичної тиранії китайського суходолу, Куби та всіх інших поневолених комунізмом народів, а теж повернення загарбаних російськими імперіялізмами етнографічних земель Японії до їх материка;

5. *Апелює* до урядів вільних країн світу протидіяти усіма можливими засобами російській всезростаючій аґресії, ліквідувати її впливи на Чорному і Середземному морях, Близькому Сході, у північній Африці, Індійському і Тихому океанах і усюди там, де поза своєю етнічною територією з'явився або ще з'явиться російський загарбник, — протидіяти перетворенню арабських держав на сателітів Москви і намаганням Москви поповнити ґеноцид на Ізраїльській державі, а теж добитися усіма заходами звільнення з російських тюрем і концтаборів політичних в'язнів — борців за національні і людські права;

6. *Стверджує,* що лише через:

а) відродження героїчної концепції життя, віри у вічні вартості людини, патріотизм, любов Батьківщини, здійснення соціяльної справедливости можна з успіхом перебороти комуністичну і російську ідейну й політичну диверсію в лоні волелюбних націй світу;

б) через спільний фронт вільних і уярмлених націй можна знищити комуністичну систему тиранії і російську колоніяльну імперію та забезпечити тривалий мир і безпеку у світі!

ЗА ПІДТРИМКУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ

Тому, що численні поневолені нації тероризовано хвилею народовбивства, політичного, культурного й релігійного терору, економічної експлуатації, жорстокими операціями таємної поліції і концентраційними таборами в російській і пекінській імперіях, в Північній Кореї, Північному В'єтнамі й інших сателітах;

тому, що Україна, будучи в центральній позиції, як ударна сила поміж поневоленими націями, віддала гекатомби жертв у визвольній боротьбі;

тому, що важливість революційної боротьби за національно-державну незалежність України, разом з іншими поневоленими націями, перекреслює московські ґльобальні пляни;

тому, що українці, ув'язнені в московських концентраційних таборах, тюрмах і психіятричних закладах, пригадують вільному світові про жахливу долю поневолених народів;

тому, що остаточною метою нашої боротьби мусить бути знищення залізної і бамбусової заслон, повне визволення поневолених націй і відновлення їхніх незалежних національних держав;

тому, що доктрина Брежнєва далі закріплює традиційний російський імперіялізм;

4-та Конференція БАКЛ постановляє:

1. Скерувати дію проти Москви, як центру, що викликає війни й заколоти.

2. Скріпити Україну й інші поневолені нації у їхній боротьбі за свободу і національно-державну незалежність, даючи їм позитивну й успішну духову й політичну піддержку.

3. Визнати право України і всіх поневолених народів до національної суверенности й незалежности та свободу для всіх націй і одиниць.

4. Піддержувати політичні, культурні й релігійні процеси поза залізною і бамбусовою заслонами, які протиставляться тиранії і теророві.

5. Протестувати проти нищення церков, культурних пам'ятників, бібліотек, проти вивозів, рабської праці і тиранічного здушування свободи в Україні і в інших поневолених країнах.

6. Протестувати проти переслідування інтелектуалістів — письменників і науковців в Україні та в інших поневолених країнах.

7. Працювати в напрямі зміни політики вільних урядів для того, щоб ті уряди вели політику визволення.

8. Посилити хрестоносний похід свободи БАКЛ і АПАКЛ, АБН і Європейської Ради Свободи, які є серйозною загрозою для московсько-пекінської експансії.

9. Запобігти, щоб на випадок національної революції вільний світ не вів себе бездільно в обличчі розгрому цієї революції москалями, як це сталося з Угорщиною 1956 року.

ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ БОРЦІВ ЗА СВОБОДУ І ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ

Тому, що постійний терор у совєтсько-московській імперії супроти поневолених народів посилився в кожній ділянці життя, особливо в культурній ділянці — і неосталінізм процвітає;

Тому, що тюрми, концентраційні табори й установи для божевільних (ген. Григоренко) заповнені повільно загибаючими інтелектуалістами, — поетами, письменниками та іншими борцями за свободу;

Тому, що в концентраційних таборах Мордовії постійно додається отруту до харчів політичним в'язням, як доказано листом, написаним до Об'єднаних Націй трьома українськими інтелектуалістами (М. Горинь, І. Кандиба, Л. Лук'яненко);

Тому, що навіть жіночі працівниці Червоного Хреста Української Повстанської Армії (УПА), як, наприклад, українські жінки К. Зарицька, Г. Дідик і О. Гусяк, засуджені на 25 років, караються в найсуворіших тюрмах, — Володимирській та інших;

Тому, що людей ув'язнено на 25 років у концентраційних таборах без суду (напр., добре відомий правник д-р В. Горбовий);

Тому, що й інші, зовсім невинні, були засуджені на 25 років тюрми (напр., письменник С. Караванський);

Тому, що недавно арештовано інтелектуала А. Амальрика, французького походження, народженого в Києві;

Тому 4-та Конференція ВАКЛ підносить голос протесту й засуджує цю негуманність і це найжорстокіше потоптання людських і національних прав та закликає ввесь волелюбний світ, особливо Міжнародну Амнестію, Міжнародну Комісію Юристів у Женеві, Європейську Раду в Страсбурзі, Об'єднані Нації, Міжнародний Червоний Хрест, парляменти й публічну опінію вільного світу — допомогти поневоленим націям і борцям за свободу й національно-державну незалежність. Вони повинні розгорнути всі можливі акції проти московського імперіялізму й комунізму і добитись звільнення політичних в'язнів.

ЗА ВСЕБІЧНУ ПІДТРИМКУ ПОНЕВОЛЕНИХ РОСІЄЮ НАЦІЙ

Тому, що Росія єдина існуюча колоніяльна імперія, яка тримає далі в кайданах неволі багато націй, включно з Білорусією, Україною, Естонією, Латвією, Литвою і багатьма іншими; і

тому, що згадані нації, поневолені Росією, є не тільки поневолені, а й систематично переслідувані аж до повного винищення; і

тому, що внаслідок згаданих російських переслідувань і зумисного винищування зліквідовано 7 мільйонів білорусів впродовж 50 років російського поневолення Білорусії; і

тому, що безнастанне поневолення і національне переслідування російськими колоніяльними гнобителями є гострим і грубим насильством над прийнятими і узгідненими засадами свободи й незалежности, як це вміщено й описано в Хартії Об'єднаних Націй, Резолюціях Об'єднаних Націй та інших Хартіях Свободи; і

тому, що це є особливо важливим, щоб згадані засади і право на індивідуальну й національну свободу були застосовані однаково до всіх націй світу;

Тому Світова Антикомуністична Ліґа на своїй 4-ій Конференції в Кіото (Японія) постановляє забезпечити всяку можливу поміч поневоленим народам і вжити всяких дипломатичних та інших засобів і заходів, щоб осягнути швидке і повне визволення усіх націй, поневолених і переслідуваних російським імперіялізмом і комунізмом.

ЗАСУДИТИ ЛЕНІНА ЯК ЗЛОЧИНЦЯ!

Тому, що В. І. Ленін розвинув складні теорії політичної війни з наміром знищити існуючі цивілізації й замінити їх російською формою тоталітаризму, званою комунізмом; і

тому, що Ленін провів свої теорії в практику тоді, коли російська імперія в 1917 р. розвалилася, заміняючи стару форму диктатури новою формою тоталітаризму; і

тому, що нова форма ленінського тоталітаризму базується на безперервній клясовій боротьбі й насильстві, з новою комуністичною аристократією, яка визискує робітничу клясу, і тому, що це є підступна форма московського імперіялізму, який намагається знищити незалежність усіх суверенних націй; і

тому, що Ленін особисто керував знищенням численних поновнонезалежних націй, які піднялися з руїн московської царської імперії; і

тому, що Ленін особисто наказав знищити або вигнати мільйони невинних людських істот не з іншої причини, як тільки через їхню національну приналежність, їхнє клясове походження, їхню освіту, їхню релігію, їхню відданість самовизначенню, їхню віру, що всі народи великі й малі, мають право на національно-державну незалежність; і

тому, що московські наслідники Леніна впродовж минулих 50 років проводили вперто в життя його пляни безперервної клясової боротьби і ґвалту, що виявилось у вбивстві мільйонів невинних людських істот і ще більше мільйонів запроторених до рабських таборів праці, позбавлення людської гідности чергових мільйонів людей через комуністичні поліційно-державні методи, знищення національної незалежности багатьох націй і накинення чужого режиму, льояльного тільки Москві; і

тому, що вірні Ленінові наслідники змовилися з нацистами, щоб викликати 2-гу світову війну і з того часу викликали низку нелюдських воєн в Кореї, В'єтнамі, на Близькому Сході та в Африці; і

тому, що брутальні методи, пропаґовані Леніном, щоб зламати змагання націй до свободи і зруйнувати дух патріотизму серед націй, загнаних у неволю Москвою, а вони були такі непокірні, що породили нового типу героя серед гноблених. Таким героєм був генерал Тарас Чупринка, борець за свободу України; і

тому, що теорії і згубні пляни В. І. Леніна штовхнули майже все людство в становище постійної війни, в якій практикується насильство над людською расою відкрито в усіх країнах, над якими панує новий московський імперіялізм; і

тому, що ЮНЕСКО, на вимогу наслідників Леніна наперекір правді схвалило резолюцію, яка визнає В. І. Леніна великим гуманістом на глум історії і в обличчі безчисленних доказів, які засуджують Леніна як найбільш злочинного антигуманіста в історії цивілізованого людства, —

4-та Конференція ВАКЛ закликає членів Об'єднаних Націй відкинути всі негідні зусилля, які робляться, щоб відзначити І. В. Леніна як гуманіста і в інтересі свободи та справедливости закликає членів-нації використати цю нагоду, щоб розкрити правду про теорії, пляни й діяльність Леніна та його наслідників.

ЗА ВІДЗНАЧУВАННЯ ТИЖНЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

Тому, що Конґресова Резолюція США про Тиждень Поневолених Народів, яку президент Двайт Айзенгауер підписав як Публічний Закон 86-90 у 1959 р. була важливою перешкодою для комуністичних цілей одержати згоду Вільного Світу відносно поневолення 27 націй в червоній імперії; і

тому, що ця Резолюція підкреслює основну стратегічну вагу всіх поневолених націй, включно з тими, що в СССР, для безпеки Вільного Світу; і

тому, що Резолюція теж символізує надію і заохоту для одного мільярда поневолених в Центральній Европі, в СССР, в Азії та Кубі до їхнього остаточного визволення та національної свободи й державної незалежности; і

тому, що ВАКЛ, від свого заснування, постійно підтримував Тиждень Поневолених Націй, спертий на резолюцію, і багато його членів, особливо в Азії, відмічували Тиждень на шкоду комуністичній пропаґанді і цілям та в напрямі здійснення аспірацій поневолених народів; —

Тому, хай буде постановлено, що всі учасники 4-ої Конференції ВАКЛ пороблять своєчасні приготування для 13-го відзначення Тижня Поневолених Народів в липні 1971 р. і що призначена для публікації їхня відповідна діяльність в Конґресовому Рекорді США має бути переслана до Національного Комітету Поневолених Націй у Вашінґтоні.

КНИГА ПРО ПОДІЇ НОВОЇ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Накладом Ліґи Визволення України — Канада, Організації Оборони Чотирьох Свобід України — США, і Української Видавничої Спілки — Англія, появилася друком книжка:

Ярослав Стецько

30 ЧЕРВНЯ 1941

Проголошення відновлення державности України

Співавтори: *Степан Бандера, д-р Дмитро Донцов, проф. Лев Шанковський, д-р Олександер Марітчак, проф. Володимир Радзикевич, Володимир Макар, Віктор Андрієвський, д-р Микола С. Чарторийський, Володимир Левенець, Лев Сенишин, Зенон Матла, З. Чубай, д-р Петро Мірчук, Петро Бащук, інж. Юрій Тис-Крохмалюк, Михайло Дзяпка, д-р Степан Галамай.*

Передмова — *д-р Дмитро Донцов.* Зредаґували: *Іван Вараниця і д-р Роман Малащук.* Обкладинка роботи мистця *Мирона Левицького.* Величина 6″ x 9″. 464 сторінки, фотокопії документів, протоколів, кореспонденції тодішньої преси, знімки і т. п. Друкарня »Гомону України«.

Вважаємо, що ця книга заповнить існуючу прогалину в ділянці нашої історично-політичної літератури, *даючи повний об'єктивний образ подій, пов'язаних з Актом 30 червня 1941 р. і боротьбою українського народу за свою державність в час і після закінчення другої світової війни.*

Книга в брошурованій оправі *$6.00,* у твердій з золотим витиском *$7.00. Для ОУВФ відповідна знижка.*

Книгу »30 ЧЕРВНЯ 1941« можна замовляти і набувати у видавців:

1) LVU, 140 Bathurst St., Toronto 2.B, Ont., Canada.
2) ODFFU, P.O. Box 304, Cooper Sta., New York, N.Y. 10003, USA.
3) Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N.1., England.

РЕЗОЛЮЦІЇ П'ЯТОГО СВІТОВОГО КОНҐРЕСУ ЦеСУС

(Що відбувся 19-24 серпня ц. р. в Монтреалі, Канада)

Резолюції Комісії »Сучасна Україна«

I. *Становище в Україні й наше ставлення до нього*

1. Конґрес стверджує, що т. зв. УССР є частиною російської імперії під фірмою СССР, як додаток до Російської СФСР, колоніяльно визискувана централізованою господарською системою.

2. Конґрес стверджує, що УССР не має ні парляменту, ні уряду, вибраного свобідною волею українського народу; не має свого війська і не веде своєї власної закордонної політики, а т. зв. уряд УССР лише виконує директиви ЦК у Москві.

3. Конґрес стверджує, що комуністична партія України (КПУ) — це інструмент московського панування в Україні, і що до КПУ входять як москалі, так і українці-вислужники, які не здатні змінити політичного обличчя КПУ, яка є знаряддям поневолення України.

4. Конґрес стверджує, що від XXII-го з'їзду КПСС помітні тенденції для скріплення імперської централізації та обмеження прав »союзних республік«, щоб посилити процес русифікації в напрямі до »злиття націй« у єдиний »совєтський народ«, що мотивується переходом до найвищої стадії »комунізму«.

II. *Сучасні процеси в Україні*

1. Конґрес позитивно відмічує виступи-протести І. Дзюби, В. Чорновола, І. Кандиби, С. Караванського та інших в обороні української нації, з особливими вимогами в справі мови, культури та суверенности України.

2. Конґрес засуджує арешти і переслідування, які мали і мають місце в Україні, як результат цих протестів.

3. Конґрес стає в обороні арештованих і переслідуваних та постановляє провести такі акції:

а) Писання листів до »Амнесті Інтернешонал«;
б) До комісії Прав людини при Об'єднаних Націях;
в) Звертатися до урядових кіл у країнах поселення у згаданій справі;
г) Інформувати студентський світ у різних країнах і також за залізною заслоною про процеси і переслідування в Україні.

III. *У справі оборони прав української людини*

1. Конґрес ЦеСУС твердо стоїть на становищі, що принципи Загальної декларації прав людини є підставою людського буття та повинні бути застосовані на всіх ділянках життя у всіх країнах світу.

2. Конґрес ЦеСУС стверджує на основі документів з України, що ці елементарні права порушувані в СССР, передусім в Україні.

3. Конґрес ЦеСУС гостро засуджує всі форми русифікаційної політики в Україні, зокрема переслідування релігії, нищення української культури та арешти і переслідування молодої української інтеліґенції. У зв'язку з тим українське вільне студентство повністю підтримує акцію СКВУ проти русифікації та порушення прав українського народу.

Резолюції Комісії »Український Студентський Рух«

1. Тому, що виникає потреба зміцнити діяльність українського студентського руху, діяльність ЦеСУС треба поширити, крім координації, на працю для активної допомоги українським студентським союзам чи центральним студентським організаціям.

2. Згідно з першою резолюцією, рекомендуємо такі напрямні реорганізації:
   а) екзекутива повинна бути в одній околиці для швидкої комунікації,
   б) конечно потрібно створити постійне бюро ЦеСУС на майбутнє.

3. Як мету українського студенства ставимо — працю для збереження української громадськости в діяспорі та для допомоги визволенню українського народу.

4. Ми, українські студенти світу, апелюємо і закликаємо до більшої внутрішньої співпраці між нашими організаціями.

5. Українське студентство піддержує концепцію організації суспільства у світі на базі національно-культурного самовизначення всіх народів, як запоруку вільного розвитку індивідів і націй. Зокрема Конґрес ЦеСУС заявляється за розвал СССР на незалежні самостійні держави.

6. Щодо практичної співпраці, кладемо як одне з наших завдань застановитися над зорганізуванням:
   а) суспільно-громадських працівників,
   б) обміну українськими студентами по країнах нашого поселення.

7. Заохочуємо тих студентів, які завершують студії, далі піддержувати студентський рух та продовжувати працю на студентському й на українському громадському полі.

8. Як українські студенти, які вірять в ідею вільної України, відчуваємо обов'язок і бажаємо працювати для її визволення. З тієї причини ми повинні:

а) використовувати всі історичні нагоди і дати, щоб публічно виявити нашу позицію і домагання. При кожній нагоді та різними засобами українські студенти мусять продемонструвати свої переконання. Обов'язково, щоб усілякі демонстрації та протести були координовані, щоб одночасно відбувалися в усіх осередках українського студентства. Лише тоді ми зможемо належно представити українську справу.

б) сконцентрувати нашу працю по університетах, щоб всіма способами поширювати постійно інформації про Україну між неукраїнським студентством і професорами.

в) активно і вперто домагатися, щоб по всіх університетах були виклади україністики на рівні наук інших народів.

г) оформити на національних і льокальних базах організацію, яка включала б студентів усіх поневолених народів — студентів, які, як і ми, прагнуть допомогти визволенню своїх батьківщин.

9. Вважаємо, що одним з фундаментальних пунктів розбудови концепції активної громадської політики, зокрема на північно-американському континенті, є взаємне самозрозуміння як одна з багатьох національних груп, які борються за існування в протилежності до напрямків інших домінантних народів суспільних та економічних систем.

Вважаємо, що занепад національних меншостей під тиском асиміляційного процесу певною мірою спричинений характером і філософією тих громадських систем, у яких ми перебуваємо. З тієї причини вважаємо, як обов'язок української громади, із студентами в авангарді, є бачити себе як національну меншість, що спільно зв'язана з іншими національними меншостями, і яка мусить увійти в активний політичний зв'язок з ними, щоб змінити сучасне наставлення даних країн проти всіх національних меншостей. Вважаємо, що українська громада, яка бореться за самоіснування, мала б бути більше духово зв'язана з іншими етнічними групами, ніж відчувати приналежність до матеріяльно-технологічної системи даних країн. Вважаємо, що психологічне і політичне пов'язання української громади з іншими рухами для поширення зрозуміння в загальному суспільстві і підтримки для меншостей є процесом, який додасть життя концепції існування нашої національности.

10. Конґрес ЦеСУС закликає всі українські студентські угрупування відбувати свої заняття виключно українською мовою, як також вивчати та плекати живу літературну українську мову.

Резолюції Комісії »СКВУ та громадський сектор«

Конґрес ЦеСУС, розглянувши стан українського громадського життя в діяспорі, схвалює постанови і пропозиції:

1. Конґрес ЦеСУС стверджує, що українське суспільство є у переломовому стані, у якому завершиться перехід керівництва громадського життя в руки нового покоління. Цей факт вимагає, щоб сучасне керівництво спрямувало всі зусилля для конструктивного і послідовного завершення цього процесу. Від успішного і своєчасного завершення цього процесу залежатиме майбутність нашого суспільства в діяспорі. Якщо теперішнє керівництво українського життя не доцінить належно тих справ і не поробить потрібних висновків з теперішньої ситуації, тоді треба буде рахуватися із втратою цілого покоління, із занепадом українського громадського життя та з втратою дотеперішніх здобутків.

2. Конґрес ЦеСУС стверджує із жалем, що керівництво українського громадського життя не виявляє належного зрозуміння для цієї проблеми, доказом чого є те, що в багатьох наших організаціях не допускається молодого покоління на відповідальні становища. Зокрема зустрічаємося з абсурдною і трагічною ситуацією, що провід молодіжних організацій є в руках

людей майже виключно старшого покоління. Конґрес ЦеСУС вимагає, щоб ці організації у власному інтересі і в інтересі всього нашого суспільства змінили таку персональну політику і забезпечили передання керівництва в руки молодшого покоління.

3. Конґрес ЦеСУС звертається до Секретаріяту СКВУ з такими проханнями:

а) впорядкувати справу календаря національних святкувань, себто встановити, які національні річниці зобов'язують нашу громадськість як цілість;

б) звернути увагу на форму і зміст національних святкувань, із пляном забезпечити їм високий рівень та пристосувати їх до теперішнього стану;

в) зорганізувати відповідний апарат для особистого обміну молоді та молодіжних провідників між країнами українського поселення.

4. Конґрес зобов'язує управу ЦеСУС створити мережу громадських організаторів з колишніх студентських провідних діячів, які були б до диспозиції студентських громад у діяспорі. Завданням громадських організаторів було б підготовляти програму для зміцнення студентської та загальногромадської праці.

5. Конґрес ЦеСУС звертається до всіх наших установ, щоб вони уможливлювали затруднення наших студентів у вакаційний час.

6. Конґрес ЦеСУС закликає управи ЦеСУС створити фонд українського студента, себто призначити найменше один день праці в році для збірки між громадянством на потреби ЦеСУС.

7. Стверджується, що неможливо створити одну організацію, яка охоплювала б усіх українців, бо кожна людина має право на свободу думки і віри. Все ж, треба підкреслити, що за сучасних умов, у яких знаходиться наш нарід, конечно потрібне, щоб усі українці, особливо в діяспорі, стояли солідарно, плече-об-плече, в обороні нашої справи. Тому, що не маємо своєї вільної держави, ми не можемо дозволити на шкідливі незгоди. Отже, ще раз підкреслюється, що наші різноманітні політичні організації і разом з ними афілійовані молодіжні та студентські товариства мусять співпрацювати між собою. В тій справі студенти мусять бути авангардом.

Резолюції Комісії »Українська Церква«

1. Конґрес ЦеСУС уважає, що для збереження українського характеру в наших Церквах є необхідним, щоб у всіх українських церквах Літургія відбувалася літературною українською мовою.

2. ЦеСУС підтримує прямування Української Католицької Церкви до створення Українського Католицького Патріярхату у висліді Четвертого архиєпископського синоду.

3. ЦеСУС закликає всі українські Церкви до дружности і ближчої співпраці для загального українського добра.

4. Конґрес осуджує всякі розкольницькі дії членів ієрархій українських Церков, які діють проти стремлінь українського народу до синодального устрою у своїй Церкві.

З НОВИХ ВИДАНЬ

ШОСТА ЗБІРКА

Р. Володимир: »ВИСОЧІЙ, ЖИТТЯ!« В-во »Original Works«. Мюнхен—Чікаго, 1970.

Після раніше згаданої збірки (»Прапори думки«, »Визв. Шлях«, кн. IX, 1970), це вже шоста збірка Р. Володимира (22 сторінки), в якій автор подає свої поміченння та вра́ження із життя сучасного.

Уже в першому восьмирядковому вірші *(»У двадцятиріччя чужого добробуту«)*, вірний своїй патріотичній наста́ві, автор із жалем питає —

А ти ж, мій краю світлих о́бріїв,
Віки поборюючи недругів
Святої волі, нездоланної,
Коли доб'єшся щасних берегів?
(стор. 3)

У наступній поезії згадка про римські руїни, але »Взялось тевтонове поріддя слід по ній затерти«. Бо дрібному поколінню »поліном в оці« є ота руїна. Чергових два вірші *(»Сторожа над Райном«* та *»Льореляя«)* ще виразнішою мовою про »тевтонове поріддя« кажуть.

Далі такі ж висновки-поради: чи то *»Розгубленому другові«* (»Навколо ж розмаєм Буття прозирає«, стор. 5), чи у вірші *»Безцінне«*, де »Щільніш, безрадісно стискають Кліщі левіятанового міста« і констатування »Догідним простором ширяє Застільне плесо матері-природи« . . . і тут же порада — »Любуйтесь тим безцінним раєм — Людино, світе, краю мій, народи!« (стор. 5). Також і в наступному вірші *(»Зрада«)* про ранковий про́кид: »Роса тремтить: помитись — послужу« (стор. 6). І тут же прояв контроверсійности його настави:

Все вказує на те:
Марніє дух-титан,
Росте число міщан,
Жадібність їх росте.

Тож згадавши оту гонитву за золотом, добробутом, поет кінчає цей вірш *(»Панта рей«*, стор. 6) — »між тим Творив же й Діоген«, тобто — і немаєтні. У вірші *»Старовинними шляхами«* поет скаржиться —

Бідніє світ, назверх розбагатівши,
Глибінь і щедрість мірить мідяком.
По ринку в місті метушня, як звично.
А до джерел не затягти і в борг.
(стор. 7)

Ота контроверсійність (»розладдя«) доводить до утоми, отож у вірші »*Утома*« поет кличе своє серце: »Серце — замири зрушене розладдя« (стор. 8).

У дальших поезіях поет немов сповідається: »Виходжу з дому — лишаю втому. Роситься травиця і сосонок глиця... Землі охоронцем — по небу йде сонце« (»*Заранна*«, стор. 9). А ось вільним віршем зворушлива сповідь про стан душі своєї, коли — »Струни душі осиково тремтять: де дітися, куди податись у нашу кам'яну добу важкого примусу?«... »Готуй подачу кесареві й Богові«. А проте, і тут оптимістичний заклик: »Назустріч себезвершенню ширяй, людино!« (»*Як бути*«, стор. 10). Тож у поезії, що її заголовком і цілу збірку названо (»*Височій, життя!*«) останній рядок бринить як поетове гасло: »Світлолад — мій стяг!« (стор. 10). У поезії »*Звернення*« бо́лісна скарга діброві: »Учора довір'я мій приятель зрадив. В душі моїй рана, запекла від крови« (стор. 11). Наступний тристрофовий вірш, здається, ніби констатує заспокоєння після того звірення діброві, бо і зветься »*Замир'я*. Ось кінцева строфа:

А все ж — у світі не знайти
Такої сили, вроди,
Лісистої живучости,
Що їх замир'я родить.
(стор. 12)

Поезія »*Ранкова поліфонія*« — це ніби славень природі-матері, — короткими реченнями-словами, що римуються із сусідніми. Ось кінцевих п'ять рядків, що довші від попередніх (»Дзелень пісень — птахів розспів...«).

Людино, встань,
життя доглянь!
Добравшись весел
виходь човенцем
на плесо знесень.
(стор. 12)

А от у наступній поезії, »*Дібровою дихати б*...«, перший і останній рядки бринять фальшиво, бо це колідує із цілістю змісту: »Черпати до нестямности з медової тужавости...« Це друга із 4-х строф, що так же бадьоро бринять, а перший рядок (так і останній) бринять недоречно: »Дихати, задихатися б...« »Задихатися« — це ж не радісне, а бо́лісне відчуття.

Назвою однієї з дальших поезій дається порівняння діброви із церквою — »*Зелений притвор*«: »Притвор зелений, повен таїни«...

У теремі запам'ятних сторіч
Його глибин дрімливих і верхів'їв
Веде самотня стежка потойбіч
Мінливої дочасної стихії.
(стор. 14)

При поезії »*Сжитання*« варто згадати про її плюси і мінуси. Гарно бринить оте »Вселяє легкість Проліт лелеки — Так надить клекіт Світів далеких« (тут строфа — в один рядок!). А от остання із шістьох строф бринить так:

З паланням неба
Щоденна гибіль —
Людині ж треба
І в ніч нести́ біль.
(стор. 17)

Коли б останній цей рядок був не четвертим, а другим — ніхто б не помітив отієї штучности бриніння рими (»нести біль«), але тому, що як четвертий та ще в »пуанті« — бринить непохвально для автора (переóчення, що його легко можна було б усунути).

Прочитавши наступну поезію *(»Давноминуле«)*, напрохується така увага: при римуванні кінцівок зримованих слів рими в них відчуваються як рими лише тоді, коли нормативний наголос покривається з ритмічним. А тут у 1-ій строфі в першому рядку читаємо »прúторком«, у третьому — »ставкóм«... Ефект — розвіявся (тут перехресне римування). Таких випадків є кілька.

Наступна поезія *(»Пам'яте — вірна ти?«)*, свідчить, як виконання розминається із невдалим задумом, а саме: у шестирядковій строфі, де другий рядок із третім, а четвертий — із п'ятим зримовані, але 1-ий рядок має римуватися іншою римою аж із шостим... В останній (четвертій) строфі до слова »рáтище« (дактилічний нáголос!) у шостому рядку зримовано штучний відповідник »вірнá ти ще«... (стор. 18).

Згадаймо ще декілька вдалих місць, як от: »Тужавий пень прийшов ослоном«. »Хоч тут, істото мандрівнича, Спочинь принишклим горностаєм« *(»Захист«*, стор. 21).

Із приємністю хочеться відмітити останню поезію »Присвята«, де автор згадує свою батьківщину — »Свята Україно, колиско усіх«... »Недаром Андрій благословив Тебе, Світильником лю́дства, хвалою нарік... Тобі... молитва моя:

Щоби Твоя правда світами пройшла
І, право Тобі привернувши святе,
Любов запалила, в'язниці знесла,
Нехай буде Господа воля на те.
(стор. 22)

Також із цієї збірки бачимо, що автор дбає висловити свої вра́ження і переживання якнайлогічніше добірною літературною мовою. Його патріотична наста́ва завжди привертає, нагадує долю братів, братів на батьківщині: »Який уже враг не в'язав Тобі рук — І ґот, і татарин, москвин і поляк...« (стор. 22).

Побажаємо авторові дальших успіхів у цьому найсубтельнішому мистецтві — вислів того, чим живе людина нашого жорстокого, але й гордого дóсягами сторіччя.

Левко РОМЕН

ІСТОРІОСОФІЧНЕ СЛОВО ПОЕТА

(Г. Мазуренко: КЛЮЧІ. Вибрані поезії. 64 стор. В-во »Світання«, Лондон, 1969 р.)

Галя Мазуренко — цікава постать у нашій літературі. Від юних літ перебувала вона в таких обставинах, переживала такі дні, які не проминають як подув вітру, навпаки — залишають своєрідний кольорит у формуванні характеру й світовідчування. Ось деякі віхи з цього цікавого пройденого шляху Галі Мазуренко: Б. Грінченко, Ґоґ, Кант, Апулей, Езоп, Карма, вчення Христа і Будди, санскрит, Індія, теософія, антропософія та інше. Теми глибокі й обширні, вони й надають характеристичних рис Галі Мазуренко — як поетесі, так і малярці.

Поезія Галі Мазуренко багатомовна. Це не тільки відбитка нового продуховленого етапу української вільної думки і національного розуміння світу, а й слово, що кладе міцну основу історії і провадить до пізнань сутности буття. Така поетична творчість залишається самоцвітом у вічній мозаїці духової культури.

»Ключі«, — сама назва викликає у читача цікавість, відчуваючи в ній якусь таємничість. І він, ніби мимохіть, звертає свою увагу на поезію »Кульбаба«:

Мати в сонця питає: »Чому
Я не бачу променів — стріл?«
Сонце скаже: »На смітнику
Я сестричку свою зустрів!«

Сутність буття? Дивне питання і... старе як світ. Скільки великих умів турбувались ним? Скільки вабить їх і нині. Вабить і поривае людську мисль до все ваговитіших пізнань і відкрить.

З поезії Галі Мазуренко виходило б, що ту сутність можна відчути за посередництвом осмислення продуховленої душі, мавши на тямці, що душа-слово — одне й те саме у глибокій мудрості духового вчення.

Очевидно, зматеріялізовану людину такі питання не цікавлять. Але звернемо увагу на »більш популярну« тему. Як відомо, наприклад, історія — це втілення ідеї. А тому зовсім правдиво Галя Мазуренко каже:

У мить, коли пропав з порогами Дніпро.
»Могилу сам лишив. Живий наш кошовий
Іван Сірко«.

І це не тільки поетичний образ, а й дійсність. Не тільки кошовий бродить серед нашого народу, а й козаки Глоби. Вони живуть у душі та уяві народу, як безсмертні.

Коли починаємо розуміти сутність нашої історії, культури і духовости, усвідомляємо собі, хто є її творцями, носіями і оборонцями. Адже відомо, що наймогутнішою зброєю тут володіють поети-пророки, письменники-мислителі. Вони творили суть історії — ідею та ідеологію. Ідею, що пробуджує зі сну, палає огнем у серцях народу, веде до боротьби, освячується кров'ю героїв, перемагає і тріюмфує. За неї гинуть ті, що вірять у її силу,

і ті, що її творять. Саме вони, як каже поетеса, завжди блаженні, бо ніколи не зневірялись у боротьбі за правду.

Якщо б їх не було, то тоді:

Життя мине й надійде тихий жаль,
Безмірний сором за життя прожите.

А наслідки такого життя катастрофічні, бо »задушиться земля, А люди цього не побачать«.

Де є повноцінне життя, там ніколи нема порожнечі. Світ такий, яким ми його творимо. Та чи справді »задушиться земля«? Ніколи! Бо —

Божий Дух все віє над землею.

Очевидно, кожен повинен прямувати до того, щоб почути чи віднайти оцей Божий Дух у своєму серці. З цього моменту, з моменту продуховлення — починається повноцінне життя.

Життя — це боротьба. Боротьба світла із тьмою, боротьба добра із злом, правди з неправдою. Галя Мазуренко пізнала глибоку суть і доцільність цієї боротьби. У метафізиці, в духовості, у всесвіті поняття »боротьби« має не такий самий сенс, як у нашому шабльоновому людському розумінні. Тут, може, підходило б для людини більш образне поняття — творча сила. Чи можна це поняття передати поетичним словом, чи можна »змалювати цю прапервісну творчу силу«?

Розмова з душею. Чи не вона допомогла поетці пізнати, що —

...в душі зродився непоборний
Над страхом сміх і смерти, як нема!

Так чи інакше, але це дуже важливе пізнання: смерти нема! Є безконечне життя в різних видозмінах. І вже саме відчуття чи пережиття цієї глибокої мудрости винагороджує людину за всі страждання і поневіряння, що їй прийшлося перетерпіти в тутешньому житті.

Читач, разом з поетесою переживає радісні хвилини. Могутні й мужні. Душа зноситься над простором. Лине у всесвіт і сильним хоралом-словом звучить у Вічності, де вишневим промінням множиться стократними тонами і звуками. Це знає поетка. Вона каже:

Хай плаче, хто плаче останній,
А в нас є майбутнє... то й годі!

Високопродуховлена душа поета може »заглянути« в завтрішнє за посередництвом надхненного слова і гамою тонів. У такій чинності твориться новий світ.

Коротко. Поезія Галі Мазуренко — глибоке історіософічне слово, пронизане великою мудрістю поета-мислителя. Така творчість формує преміцну історію народу й людства.

Петро РОЄНКО

ВИСНОВКИ З МИНУЛОГО

»ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ« (Матеріяли до історії відновлення української держави). Календар історичних подій за лютий 1917 року — березень 1918 р. Упорядкував *проф. д-р Яків Зозуля*. Видання Комісії УВАН для устійнення фактів і дат української визвольної боротьби 1917-1920 років. Редакційна Комісія: *проф. Б. Мартос, проф. д-р Я. Зозуля, полк. Кедровський, інж. К. Туркало і сот. З. Стефанів.*

Що дальше від тих подій, тим вони цікавіші. Сприймається їх все менше чуттєво, а більше розумово.

Загальне враження від прочитаної книжки: не було кому будувати незалежної Української держави. Тодішня українська інтеліґенція ніяк не могла отруситися від ворожих Україні ідей і ідейок, прищеплених їй російською імперською ідеєю як лівих, так і правих російських партій і угрупувань.

Читаючи оцю книжку, чи не сотий раз біль здушує серце: яка ж була велика історична нагода збудувати не то українську державу, а й українську великодержаву, якби провід України на чолі з проф. М. Грушевським відразу почав організувати своє військо, замість змагатися за автономію і федерацію з Росією.

Поміж тогочасними діячами автор згадує і Миколу Ковалевського. Відомого потім на Волині протибольшевицького діяча й темпераментного самостійницького публіциста волинської »Української Ниви«. Коли большевики окупували в 1939 р. західньо-українські землі, він чомусь не втік із Луцького. Навпаки, сам зголосився до НКВД, розказав про своє минуле, надіючись на прощення, як свідчить ще жива в Мельборні пані Любов Михайлова. Але, »Москва сльозам не вірить« — органи НКВД розстріляли його таки в Луцькому. Видно, що автор не знає цього, бо не згадує про його смерть.

Ми, очевидно, гордимося IV Універсалом, як самостійницьким державним актом Української Центральної Ради в Києві. Раніші Універсали, на жаль, це акти за автономію і федерацію з Росією. Коли ж прочитаємо текст IV-го Універсалу, що його подав упорядник з оригінальної афіші, виданої в Києві інформаційним бюром міністерства внутрішніх справ (отже, за автентичним текстом IV-го Універсалу), то з тексту цілого IV-го Універсалу можемо беззастережно взяти... чотири рядки, а саме: »Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною вільною суверенною державою українського народу«. Решта тексту просякнена соціялістично-пацифістичним духом.

Тоді, коли треба було всю увагу зосередити на організації української армії, як єдиної опори й ґарантії своєї держави, в IV Універсалі читаємо: »Після підтвердження мировых переговорів — розпустити армію зовсім. Потім, замість постійної армії, завести народню міліцію«. Або ось така ще каламуть із раніших універсалів про федерацію: »Сьому найвищому нашому органові (себто Українській Центральній Раді, — С. Р.) належатиме рішати про *федераційний зв'язок* (підкреслення моє, — С. Р.) з народніми республіками бувшої російської держави«.

Ось тут, на мою думку, бачимо брак державницького чину тогочасних творців відновлення нашої державности. Власне такими текстами, навіть із IV Універсалу, послуговуються всі наші вороги, зокрема москалі, щоб доказати чужоземним державам, особливо американським політикам з департаменту закордонних справ, що всі державні акти українців із 1917-1920

років самостійницько нескристалізовані, а тим самим їх не можна уважати за чин окремої незалежної держави. А звідтіля висновок — вперте накидування нам політики »непередрішення«.

Хоч, як знаємо, С. Петлюра керувався текстом IV-го Універсалу, де проголошувалося власне повну самостійність, яку він узявся боронити зброєю, а не ідеями якихось федерацій, чи ідеями російського соціялізму, проте вже було запізно!

І тут насувається така непопулярна правда для діячів наших визвольних змагань 1917-1920 років і їх теперішніх оборонців: під час другої світової війни, в особливо тяжких і несприятливих умовах, повну державницько-незалежницьку дію виявили *українські націоналістичні діячі — проголосивши у Львові 30 червня 1941 р. відновлення незалежної української держави.* І відразу захищали її збройною боротьбою. Так постала Українська Повстанська Армія, а згодом Українська Головна Визвольна Рада. І акт 30 червня 1941 р., а пізніше УГВР, є власне доповненням 4-рядкового тексту IV Універсалу УЦРади, а не запереченням раніших визвольних змагань, або (за злосливою римаркою) »починанням історії від себе самого«. Такі твердження безпідставні, тим більше, що акти 30 червня 1941 р. і УГВР деякі наші діячі уважають »недержавницьким чином« тільки тому, що їх джерелом була ОУН — »одна партія«.

В актах 30 червня 1941 р., які оприлюднені у збірнику, нема соціялістичної чи автономістсько-федералістичної блекоти, як це бачимо, на жаль, в усіх універсалах УЦРади, включно з IV-им. Нема арґументів про нашу державницьку »незрілість«, якими користуються москалі, підсуваючи американським політикам концепцію »непередрішення«.

І актами українського державного правління з 1941 р. та УГВР мусимо збивати накинену Заходові (москалями) політику »непередрішення«, а не заперечувати їх і разом із воротами України вести проти них очорнюючу акцію. Отаку, власне, думку підказує безсторонній, але незалежницький підхід до нашої найновішої історії з першої і другої світових воєн.

9. 5. 1970 р. *Ст. РАДІОН*

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ«

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

Листа ч. 986 (Австралія). Жертвували по 1 ф. — *М. Смолинець, О. Дикий.*

Листа ч. 1242 (США). Жертвував *Володимир Риндич — 5 дол.*

Листа ч. 1280 (США). Жертвували: *О. Клецор — 3 дол.;* М. Клецор — 2 дол.

Листа ч. 1390 (США). Жертвували: по 2 дол. — М. Білозір, В. Шот; Шот Ігор — 1 дол.

Індивідуальні пожертви

С. Кучерак (Лондон) — *3 ф.;* по *2 ф.* — *М. Стухлий* (Ковентрі), *М. Луців* (Сляв), *М. Сташко* (Тодморден), *І. Скрипець* (Болтон); по *1 ф.* — *О. Довбуш* (Лестер), *В. Забояк* (Карляй), *І. Гнида* (Болтон), *І. Долик* (Водкінґтон), *М. Кулешір* (Вестдавн), *Клюб Дністер* (Ґльостер), *Т. Труш* (Спондон) — *1 ф. 5 ш.;* по 15 ш. — Г. Дума (Ноттінґгам), В. Бойчук (Брадфорд); по 10 ш. — О. Сорока (Ноттінґгам), П. Панчак (Брадфорд), М. Ковалюк (Буртон), М. Мадилюс (Бедфорд), І. Орфенюк (Оксфорд), В. Петришин (Гайд), А. Соколовський (Лютон), Т. Зарічний (Ейлсбері), М. Литвиненко (Гейдок), С. Завальський (Ковентрі), Р. Крупяк (Ковентрі), П. Гнатушка (Ковентрі), В. Яреґа (Аштон), В. Нагнибіда (Лінкольн), Й. Карвацький (Волтон), М. Бай (Ковентрі), В. Цапар (Ковентрі), О. Бітів (Ковентрі), І. Маркович (Ковентрі), М. Гриньків (Ковентрі), І. Янковський (Ковентрі), І. Падун (Ковентрі); по 5 ш. — В. Петришин (Бедфорд), Д. Походай (Бедфорд), І. Щепанівський (Аштон), Д. Павлюк (Болтон), В. Парфанюк (Брадфорд), М. Глушко (Лій); Т. Ванат (Лідц) — 6 ш.; І. Слобода (Балдок) — 2 ш. 6 п.; В. Саміла (Торонто) — 8 ш.; Т. Пастернак (Париж) — 14 ш.

По *5 дол.* — *В. Голод* (Шікаґо), *М. Ґурський* (Нью Гейвен), *Д. Шейна* (Ірвінґтон), *С. Гаврилюк* (Йонкерс); по *3 дол.* — *К. Більван* (Шікаґо), *М. Чорнописький* (Канада), *О. Шуя* (Філядельфія); по 2 дол. — В. Кахнич (Канада), В. Боднар (Австралія), О. Гаврилів (Австралія), М. Шанайда (Монтреаль), І. Млиновський (Австралія); по 1 дол. — М. Дрогомирецький (Шікаґо), А. Доманчук (Монтреаль); *Андрій Бек* (Франція) — *18 фр.;* інж. О. Мельникович (Франція) — 8 фр.

Всім Жертводавцям — щиро дякуємо!

Чи Ви вже заплатили передплату »В.Ш« на 1970 рік? Пам'ятайте, наш журнал ступив у своє 23-річчя! Допомагайте його розбудовувати і розповсюджувати в усіх країнах поселення українців!